

II
42.588

AGRICULTURA ROMANA

DE
BRADU

DE
ION IONESCU

ROMAN

1886

Nu se împrumută acasă

AGRICULTURA ROMÂNĂ

DE LA

BRADU

DE

ION IONESCU

(DE LA BRAD).

Nihil est agricultura
melius, nihil utilrius, ni-
hil dulcius, nihil homine
libere dignius.

(Cicéron. De officiis
Lib II).

Biblioteca USAMV Iași

Y119166

119. 166

ROMAN.

Noua Typographie G. I. Cubelca, Strada Stefan-Cel-Mare No. 78.

1886.

1907
II 42.588

INTRODUCERE.

Nu'i nimic la Brad, nu s'aun făcut nimic la Brad, sunt cuvintele redactoriului jurnalului *Romanul*, care nici scie ce este, nici scie ce s'aun făcut; dar care m'aun făcut se scriu această carte, pentru care 'i foarte mulțemesec.

Ce este și ce s'aun făcut la Brad? Eată cea ce arăt în această carte. Este cea întâiu carte ce se scrie în feliul acesta despre o moșia din țera noastră. Ar fi de dorit ca se vie și altele după dânsa: căci sunt multe moșii în țera, care ar merita se fie descrise, pentru ca se vadă lumea cea ce este bun și de folos și așa se serve la toți de învățatură.

Acesta este scopul ce l'am avut în vedere scriind această carte.

Încep scrierea mea de la început, de la înființarea proprietății Bradului. În capitolul întâiu dau un resumat din actele de proprietate ale moșiei. Proprietatea Bradului s'aun format prin cumpărături de mici bucatele de pământuri, cari s'aun dăruit unele după altele, și cu dânsese s'aun înființat un schit. Schitul acesta este Bradul de astăzi.

Între dănuitorii moșneni de pe timpurile acelea era și unul Ionașcu Isăcescu, care aun făcut cele mai mari danii, și care aun înființat și schitul.

Dintr'acest moșnean mă trag și eu. Tatul meu se numea Ion Isăcescu.

După formarea proprietății Bradului, aun trecut 100, 200 și chiar 300 de ani, până ce în cele din urmă aun ajuns și tatul meu purtătoriu de grija (nacialnic) al schitului Bradu.

Ca îngrijitoriu al schitului, tatul meu aun făcut din nou bi-

IV

serica, au înzăstrat-o cu toate cele de nevoie: cu cărți, cu vestimente, și chiar cu argintăria, care se afla și astăzi, au făcut chiliele și atenanțele schitului, au adus călugări și au organizat un serviciu religios pentru pomenirea ctitorilor și făcătorilor de bine ai schitului.

Apoi s'au apucat de căutat moșia, au adus vite multe și frumoase, au cumparat și ei mai multe bucățele de pământ și le-au dat schitului și, în fine, s'au bagat și în judecări, după obiceiul timpului de atunci, și au sfârșit prin a da Bradului delimitarea ce o are și astăzi.

Când moșia Bradu au început se aduca venituri, acestea au tras atențiunea invidioșilor de la Episcopia de Roman, și Vlădica Meletie au dat afară pe tatul meu și au pus în locul lui pe un nepot al său, dihiul de la Episcopie.

Tatul meu, dat afară, au eșit plin de datorii, s'au plâns Mitropolitului Veniamin, care au făcut pe Vlădica Meletie de au dat tatului meu o despăgubire; dar ne putându-și plăti cu dânsa toate datoriile făcute a băicalnieu al schitului, au murit de suparare în Iasi la 9 Martie 1837. În capitol al II se arată lucrările făcute de tatul meu la schit.

Mama, remasă văduvă, au sfârșit de plătit toate datoriile tatului meu; și pentru acesta au vândut tot ce avea: argintării, blane frumoase de samur și de cacom, etc. etc., până și casa în care locuia în Roman. Și așa au ramas, cum dicea ea, saracă dar curată; hrănindu-se cu furca și crescându-ne și pe noi, până ce au murit și ea la 6 Iunie 1859.

După cinci ani de la mărtea mamei, făcându-se legea rurală, s'au luat pământ din moșia Bradu și s'au dat elucașilor improprietăriti. În capitol III se arată improprietărirea țăranilor pe moșia Bradu.

După alți cinci ani s'au prețeluit moșia remasă și s'au scos în vândare. La licitație m'am aținut și eu și am dat mai mult de cât totă lumea, am dat îndoit, întreit chiar de cât

au fost estimată; căci eu căutam se cumpăr mai mult suvenirile copilăriei mele și ale părinților mei de cât pământul moșiei și așa am cumpărat-o. În capitulul al IV se arată estimățiunea moșiei și cumpărarea ei.

Moșia cumpărată în 1869, am trebuit se mă apuc de lucru, pentru ea s'o pot plăti. În capitulul al V se arată explătarea moșiei, pământul, capitalul, munea, planul de cultură, cheltuielile, veniturile și tot ce am făcut, în curs de 12 ani, până ce o am plătit.

Sfârșind de plătit moșia și devenit proprietariul ei, am crezut de a mea datorie se aduc la Brad osemintele părinților mei. Le-am adus, le-am îngropat lângă biserica făcută de dânsii și pe mormântul lor am pus o piatră cu inscripțiunea următoare: „Aici sunt depuse, spre eternă repaosă osemintele Iconomului Ion Isăcescu și ale soției sale Elisabela, aduse de la Trei-Ierarchi din Iași de către fiu lor recunoscători Ion și Nicolae. 1883.

Și tot atunci am făcut și o clocopolnița nouă și am adus și un clocot mare, pe care am pus inscripțiunea că este făcut de mine pentru a mulțumi a tot puternicului Dumnezeu.

Și cum puteam eu se nu mulțămese acelui ce m'au ajutat de m'am făcut din proletariu proprietariu, și încă mare, și de am adus la urma lor pe acei ce au fost alungați și sărăciți de la Brad?

La Brad am făcut o fermă modelă pentru îmbunătățirea culturai ceii miei, culturai țeranilor. În capitul al VI arătăm tot ce s'au făcut pentru ca se vadă țeranii cum se scote din pământ venitul cel mai mare, fără de a'l sărăci.

Tot odată la Brad am făcut și o scolă practică de agricultură, pe care am ținut-o deschisă trei ani. În capitul al VII se arată lucrările scolii.

În fine, la Brad am înființat și o casă de crutare scolară pentru ca se îndemne copii țeranilor se meargă la scolă, se

VI

învețe și să se pórte bine, dând fie-cărue pentru ori-ce notă bună câte 10 bani. In capitul al VIII se arată lucrările casei de cruțare scolară.

La finele cărții pun, sub capitulul IX, cele ce au scris despre Brad redactorii de jurnale cari au venit și l'au vădut.

Brad 18 Maiu 1886.

Ion Ionescu

(de la Brad)

Biblioteca UȘV IASI

TABLA MATERIELOR

Introducerea.

- Capitul I. Formarea proprietății Bradului.
Capitul II. Lucrările făcute la Brad de Ionomul Ión Isacescu
și discursul funebru rostit de archimandritul
Neofit Scriban la îngroparea soției sale.
Capitul III. Improprietărirea țăranilor la Brad.
Capitul IV. Estimațiunea moșiei Bradului și cumpararea ei.
Capitul V. Esplătarea moșiei Brad. Spământul, capitalul,
munca, planul de cultura, cheltuielile și veni-
turile, socotelile și cartea fonciară.
Capitul VI. Ferma modelă pentru cultura mică.
Capitul VII. Școala practică de agricultură.
Capitul VIII. Casa de cruțare scolară.
Capitul IX. Vizitele redactorilor de jurnale.
-

CAPITUL I.

Formarea moșiei Bradu.

În documentele moșiei Bradu se găsesc 31 de bucați. Ele încep la 1563 cu cumpărări și dăruiți de pământuri și sfârșesc la 1823 cu cartea Domnitorului Ion Sandu Sturdza Voevod, prin care împuternicește schitul Drăgeștii a'și stăpâni părțile după stăpânirea veche.

Aceste documente cuprind: 1 dăruiți de pământuri, 2 vânzări de ocine și moșii, 3 alegeri și hotărâni, 4 învoeli, 5 schimbări, 6 judecări, 7 cărți domnești de judecată, de hotărâni și de stăpâniri.

Documentele încep cu dăruirea locului pe care se află schitul de către Grigorie Hăbașescu la 1563 Martie 11.

Vânzările încep eareși cu Hăbașescu cumpărătoriu în 1604 Iulie 10; apoi vine Isăcescu în 1706 Septemvrie 23 care cumpăra mai întâiu 30 de pământuri, apoi 5, apoi 40 și în fine 60. Vânzările se sfârșesc cu acele făcute de nacialnicul schitului, începând de la 1721 April 20 și sfârșind la 1821 April 23 cu via de la Ursée, formată din mai multe bucațele vândute de mai mulți oameni.

Alegerile încep la 1768 Iunie 17 cu isvodul de împărțială a pământului cât s'aun convenit schitului și rădășilor în moșia Drăgeștii și sfârșesc cu ordinul Logofetei Dreptății din 1818 Septemvrie 11 ca să se rîdice planul moșiei Drăgeștii.

Între schimburi se vede unul la 1786 Decemvrie 6 între Dumitrachi Polcovnicul și nacialnicul pentru schimbul ce aun făcut acesta cu schitul Drăgeștii.

Cartile de judecată cuprind cartea sorocită de Episcopul de Roman și trei boeri pentru părțile schitului Drăgești și cartea de judecată a Divanului din 1818 April 4.

În fine, sunt și șapte cărți Domnești. Cea întâia este de la 1712 Decembrie 26 a lui Nicolae Alexandru Voevod, prin care se autorisează soborul schitului Drăgești de a stăpâni părțile de cumpărătura ce are la Drăgești pe Zapise, isvode și danit. La 1724 Iulie 10 Mihai Racovița Voevod a dat carte pentru judecata ce au avut igumenul mănăstirei cu Ursu Nabadaica, și celelalte tot în felul acesta.

Eată pe rând și opisul documentelor resumate mai sus. Documentele aceste le-am capatat în copia de la Archiva statului, secțiunea bunurilor publice, la 1870, fiind director general G. N. Manu și cap de secțiune N. Dănilescu.

No. 1 1563 Martie 11. Copie de pe zapisul lui Gavril Vârlam că a dăruit lui Grigorie Hăbășescu, fost hatman, moșia și cumpărătura ce i se va veni din Drăgești.

No. 2 1604 Iulie 10. Copie de pe zapisul lui Nașcu și a femeii lui Nastasia, prin care dăruiesc Paharnicului Hăbășescu parte de ocina și moșia cu patru pământuri ce i se va alege din Drăgești.

No. 3 1666 Mart 17. Zapisul nepoților Lolei că au vândut lui Grigoraș Hăbășescu, Mare Comis, patru pământuri din Drăgești.

No. 4 1667 April 23. Copie de pe zapisul lui Stefan, fiul Parascivei din Drăgești că au vândut Hatmanului Hăbășescu 20 pământuri din Drăgești.

No. 5 1667 Iunie. Copie de pe zapisul lui Simeon și a femeii lui Maria că au vândut lui Gavril Zapan partea lui din Drăgești.

- No. 6 1697 Iunie 14. Copie de pe zăpăsul Christinei Anghe-
lăchioe și cu toți feciorii și frații ei, cari
trăesc în satul Drăgești partea de jos,
că au dat un loc de monastire pe apa
Siretiului, ce este pe hotarul Drăgești,
părintelui Vărlam Gafencu ca se facă
mănăstire cu ajutorul lui Dumnezeu
și din milostenie, însă numai poeana,
cât ține mănăstirea, cum au fost și mai
'nainte vreme.
- No. 7 1697 Noemvr. 8. Copie de pe zăpăsul Mariei nepôta Dur-
nei că au dat danie mănăstirei din Dră-
gești a patra parte din bătrêni. Intre
marturi sunt egumenii de la Bistrița și
de la Solea, căpitanul Isăcescu Ionașcu,
armașul Andronic și Varșca ermonahul
și soborul mănăstirei.
- No. 8 1704 Sept. 23. Copie de pe zăpăsul lui Vasile Mihal-
cea și soția sa Safta că au vândut ju-
pănului Ionașcu Isăcescu, fost mare șă-
trar, unei pămênturi din Drăgești.
- No. 9 1706 Iunie 16. Copie de pe zăpăsul lui Mardarie Goiul
și fratele său Stefan, nepoții chiricii din
Drăgești că au vândut lui Ionașcu Isă-
cescu, fost mare șătrar, partea lor din
ocina din Drăgești în 24 pămênturi.
- No. 10 1706 Sept. 23. Copie de pe zăpăsul lui Stefan, féciorul
Ioniță, nepotul părcalabului Iacob din
Drăgești că au vândut șătrarului Ionașcu
Isăcescu dania ce au avut de la mătușa
sa din Drăgești drept șese galbeni.
- No. 11 1709 Iunie 5. Copie de pe zăpăsul nepotului Nasta-
siei, jupănesii polcovnicului Iacob că

aŭ vândut, ocina și cumpărătura, 40 pământuri din Drăgești medelniceriului Ionașeu drept 40 de lei.

No. 12 1712 Dec. 26. Copie de pe cartea domnăscă a lui Nicolae Alexandru Voevod prin care se autorisă soborul mănăstirei Drăgești de a stăpâni părțile de cumpărătura și de danie de la ctitorul mănăstirei medelnicerul Ionașeu Isăcescu.

No. 13 1716 Sept. Copie de pe zăpăsul lui Gheorghită armașul, fiul lui Anghelache, că au vândut medelniceriului Ionașeu Isăcescu 30 de pământuri din bătrânul și din cumpărături ce le au în hotarul Drăgeștilor în suma de 30 de lei.

No. 14 1721 April 21. Copie de pe zăpăsul lui Gheorghe Anghelache, vornicul de poartă, că au vândut ocina și cumpărătura din sat din Drăgești, monastirei din Drăgești drept sei-spre-deci lei bătuți.

No. 15 1724 Iulie 10. Copie de pe zăpăsul lui Gavril Burchi și fratele seu Ursachi Burchi că au vândut părintelui Teodosie, egumenul de la schitul Drăgeștii, cumpărătura lui Medelniceriul Ionașeu Isăcescu de la Ion Montrentea din Drăgești, pentru care au fost judecată.

No. 16 1721 Iulie 10. Copie de pe cartea lui Mihai Racoviță Voevod pentru judecata ce au avut egumenul monastirei Drăgeștii cu Ursu Nadubonca pentru ocina lui Drăgești vândută Habășescului și dată mănăstirei.

No. 17 1758 Mart 16. Copie de pe cartea Domnului Scarlat Ghica Voevod către Episcopul Iónichie

de la Roman și Neculai Várnay de a alege cumpărăturile schitului Drăgeștii dăruite de Isăcescu.

No. 18 1768 Mai 1. Copie de pe cartea Domnului Grigorie Ión Calimah Voevod către Ilie Sturdza, Todirașe Balșu, Manolachi Jora și Alexandru Haciei ca se facă alegere părților schitului Drăgeștii.

No. 19 1768 Iunie 17. Copie de pe isvodul de împărțială a pământului cât s'au cuvenit schitului Drăgeștii, 259 pământuri și rădășilor 141 pământuri ne subscrise.

No. 20 1768 Iunie 18. Copie de pe învoeala egumenului schitului Drăgeștii cu neamul Burchescu pentru moșia din Drăgești.

No. 21 1768 Iunie 18. Copie de pe hotărnicia de alegere a părților schitului Drăgeștii făcută de Alexandru Haciei, vornic de poartă, Dimachi Corban.

No. 22 1768 Iunie 19. Copie de pe hotărnicia de alegere a părților schitului Drăgeștii.

No. 23 1784 Noem. 12. Copie de pe hotărnicia lui Ion Ursocanu pentru alegerea și hotărătura moșiei Drăgeștii sat rădășesc și a schitului Ionașcu.

No. 23 1786 Decem. 6. Copie de pe înserisul lui Dumitrachi polcovnicul pentru schimbul de pământ ce au făcut cu schitul Drăgeștii.

No. 24 1817 Fevr. 25. Copie de pe un ordin către Tóder Goroveiu și Ionița Ciohoranu pentru alegerea părților schitului Drăgeștii.

No. 25 1817 Fevr. 25. Copie de pe cartea de judecată iscălită de Episcopul de Roman, vornicul Tóder Goroveiu și Grigorie pentru părțile schitului Drăgeștii.

- No. 26 1818 April 28. Copie de pe hotărnicia lui Tóder Goroveiu pentru părțile schitului Drăgești din moșia Drăgești.
- No. 27 1818 April 4. Copie de pe cartea lui Scarlat Alexandru Calimah Voevod către Teodor Goroveiu ca după impărțiala ce au făcut se stâlpească pământul schitului și cu petre hotare.
- No. 28 1818 April 4. Copie de pe cartea de judecată a Divanului pentru părțile de moșie ale rădășilor din Drăgești Iancu Burchi, Iordachi Burchi și nacialnicul schitului Drăgești Ieromonahul Alimpie.
- No. 29 1118 Sept. 11. Copie de pe ordinul Logofetiei mari către vornicul de porță Lăster Juvărdeanu ca se ridice planul moșiei Drăgești cu toate semnele hotare.
- No. 30 1820 April 23. Copie de pe zăpăsul mai multor ómeni ca au vândut mai mulți butuci de vie de la Măgla nacialnicului Alimpie de la schitul Drăgești.
- No. 31 1823 Mart 23. Copie de pe cartea lui Ión Sandu Sturđza Voevod, prin care împuternicește pe nacialnicul schitului Drăgești, ieromonahul Alimpie, ca se stăpânească părțile după stăpânirea veche.

Aici se sfârșește estractul ce am făcut din documentele ce am capatat în copie de la Direcțiunea generală a Arhivei statului. Celelalte ce urmăzează de la 1823 până la 1869 se găsesc în arhiva Episcopiei de Roman, după cum m'au încredințat un funcționar de acolo, Domnul Stepleanu. Le-am cerut de la Episcopul Melhisedec și n'am capatat de cât numai trei cătăle:

Unul din 2 Aprilie 1805 prin care monahul Iónichie se plânge la Domnia în contra logofătului Iancu Razu pentru împrejurarea ce au făcut la moșia schitului cu moșia sa Călinești.

Altul din 22 Iunie 1809 prin care monahul Isaia dăruiește schitului, dis Isăcescu din Drăgești, partea lui de moșia din Galbeni.

Și al treile din 19 Noembrie 1830, petiția Ionomului Ión Isăcescu, povățuitorul schitului Drăgești, către judecătoreșcul Divan pentru ne dreptățile ce face schitului Aga Gh. Hermeđiu.

Eată copia acestui document:

Către Cînstitul Judecătoreșc Divan al Cujeiei Moldovei.

Cu D-lui Aga Gheorghie Hermeziu avînd pricină de judecată Schiturile Drăgești de sus și Drăgești de jos de la ținutul Romanului, din trecutul an 1829 Maiu, am jeluît către acest cînstit judecătoreșc Divan cerînd înfățșare, dar fiind-că D-lui Aga s'au aflat elen la acest Divan s'au sirguit a fi prelungita înfățșarea, până cînd și alte împrejurări mi-au împiedicat neînfațșarea. La Octomvrie a următorului an arătîndu-mă cu a putra jalbă am cerut ca să fiu scos întru înfățșare cu trei jalbe ce am avut date în trecutul an cîprînd-tóre de totuța priciniei. D-lui tot ca din trecutul an închipuind s'au dus din oraș, trebuința cerînd i-am așteptat venirea; și după neconținutele cereri am fost scos întru înfățșare; dară pentru că nu mi s'au luat în bagare de sémă cererile mele prin jalbă, nici am fost întreat, și numai a D-sale Agăi puneri înaintea au fost primite, care au putut să le câștîge și să și facă documenturi, împilătóre fireștilor dreptăți a Schiturilor, ca unul ce s'au aflat elen și cu locuința în oraș, am ramas în nemulțemire.

1) Că nu mi s'au luat în bagare de sémă cererea ce prin jalbă am făcut ca să mi se citéscă jalbele din anul trecut.

2) Că nu mi s'au făcut întrebare pe ce temei am cerut protimisîs rescumpărării de analogon ce li s'ar cuveni schiturilor.

3) De locul unde s'au aflat schiturile stăpânind, și dacă s'au cuvenit a stăpâni acolo, și cu care documenturi, și din care vreme, și până când, și care au fost pricinile de au scos D-lui Aga pe Schit din locul de hrana, și cu ce documenturi, și de sunt pe forme făcute, și de au putut avea lucrarea lor.

4) De au fost povățitorul la punerea în lucrare unei cărți a D-lui Calimach precum poruncește, a căria lucrare a fost a i se face în vreme era nu după dece ani, avându-o D-lui Aga tănuită până când s'au adus întru sevêșire planul închipuit din vreme ce au intrat cumpărătoriu cu 213 pol pământuri în trupul acei moșii care după ce au cumparat partea rezeșilor totă câtă au fost întru a lor stăpânire, au scos'o la lămină, avându-o la D-lui și până acuma. Chipurile uneltirei D-lui luându-se în bagare de sêmă, se pot cunoște prea cu înlesnire, pentru că, dacă rezeșilor le-ar fi fost cu mulțemie a departa pe schit din locul de hrana, după cuprinderea cărții. (Cartea dîce ea pe învoire a imbe părților s'au dat această carte) apoi îndată o ar fi și pus în lucrare iar nu ar fi ramas taceînd vreme de 10 ani, stăpânind schitul după carte de judecată, a cîstitului Divan din 1818 Aprilie, a cărea întemeere și statornică stăpânire dovedește însuși porunca Domnului Calimach către boierul Tôder Gorovei, ca să mîrgă la fața locului și să stălpescă cu petre hotare precum se arată pe harta inginerescă ce are schitul făcută din anul 1817: care trebuie a se privi; eară nu pe a D-sale Agai hartă ce au înfațîșat în Divan, fiind făcută acum din nou după a D-sale voință.

5) Publicațiile inchiete la fața locului nu s'au făcut după poruncele slabozite și după a sobornicescului hrîsov hotărîre, ca să se strige cu neconținere 6 luni, de cît D-lui le-au lucrat prin ômenii D-lui, cărora le-au mijlocit câte o carte de

la stăpânire și le-au iscalit de Preoții din satul Dămienestii moșia D-sale, de Vornicii din Drăgești și Călinești, din alții care n'au avut nici o știință, nici au fost rzezeși în moșia ce au cumparat, precum se dovedesce din lucrarea a unuia din rzezeșii partași, Costachi Rôtă, pe care, din știința ce am luat, l-am împanat D-lui cu bani.

6) Intemeierea pe o singură iscalitură a Prea Sfințitului Episcop de Roman ce s'au vedut pe unul din zapisele de cumpăratură pentru 16 pol pământuri, nu se pôte socoti a fi împi-lătore fireștilor dreptăți a schiturilor nici mărturisitoare publicației, pentru că nici Episcopia nu se afla rzezeșe la acel loc, nici particularnic singur Episcopul, de cât numai o particularnică adiveritoare mărturia de trecere în vîndere de la o față către alta, dovadă este acêsta, că între Schiturile acestea și între rzezeși, urmând priedini de judecări și hotărîturi de moșie, ocârmuirea de pururea au scris Episcopilor după vremi, ca împreună cu rânduiri boieri să între în cercelare, și judecând să fie puși la cale.

7) D-lui Aga aflându-se la satul Dămienestii, de o dată fără veste au seos mulțime de oameni cu topore, și au faet pădurea Schiturilor cu necrutare făcând lini fără a mi se face cunoscut, pentru care sfârșit eu după poruncile date de către Ocârmuire pentru acei bisericesei, m'am jeluic Protectorului meu arătându-i lucrarea D-sale Agai, și am luat voie ca să vii la Iași spre a cere dreptățile schiturilor, și tot atuncea au venit și D-lui la Protectorul meu cerënd împăcare, pentru urmarea făcută singură de D-lui făcënd rugăminte în destul ca să dee ori-ce ar voi schiturilor, în bani, sau aiurea la alt loc să'i cumpere moșia, cerere din partea schiturilor au fost și atuncea și acum nimie alt de cât dreptățile ce se vor cunoște a avea: după starea locului și împuternicire de a stăpâni moșia după cuprinderea scrisorilor care cu simțitoare cheltueli le-au faet.

8) Dacă D-lui Aga au socotit că s'ar atinge lucrările povățuitorilor schiturilor de Episcopii după vremi,— pentru care pricină mi-au cerut să i se adeverescă contracturile ce au avut cu schitul la 1818 care au avut temeiul numai singură iscalitura povățuitorului,—și când au voit a o anelisi de-a dreptul către stăpânire au dat jalba. Pentru toate aceste cu smerenie rog pre Cinstitul Judecătoresc Divan, să bine-voiască a lua în bagare de seamă aceste aice arătate. — precum și toate documenturile schiturilor cu jalbele date mai înainte și privind pe harta inginerescă ce are, după dreptate judecând să nu se osândescă firescile dreptăți ce se vor cunoște a avea schiturile

Iscălit Ion Iconom, povățuitoriu Schiturilor Drăgești de sus și de jos, de la ținutul Romanului.

1830 Noemvrie 19.

În dosul supliciei este trecut: 1830, Noemvrie 24, No. 4159 după condica Divanului.

pentru întocma

B. Mandinescu.

Ultimile documente de proprietate ale Bradului sunt următoarele două: unul pentru trecerea moșiei în stăpânirea mea și altul pentru via de la Ursée.

No. 1 Copia.

R O M A N I A

MINISTERUL DE FINANCE

Administrațiunea domeniilor și pădurilor statului

În numele Alteții Sale Regale Carol I

TITLU DE PERPETUĂ PROPRIETATE.

Noi, ministru secretar de stat la departamentul finanelor, în virtutea articolului 1 și 21 din legea de la 31 Martie 1868, modificătoare celei din 15 Iulie 1866;

Pe temeiul aprobării date de comitetul central al vânzărilor bunurilor statului, în ședința de la 10 Iulie 1869, a înconvingării consiliului ministrilor din ședința de la 11 Iulie 1869 și a întăririi Domnești dată asupra raportului No. 2234 de la 12 Iulie 1869, în baza cărora s'au efectuat vânzarea de veci a moșiei Bradu, trup din Drăgești în întindere ca de 97½ falcii, fosta a Episcopiei de Roman din județul Roman, comuna Călineștii, către Domnii frați Ion și Nicolae Ionescu.

Vedând că Domnii cumpărători, conformându-se art. 21 alineatul a din legea vânzărilor menționate mai sus, au achitat întreg prețul acestei moșii de lei patru-zeci și una de mii cinci-zeci sau 41050 lei, după cum se constată din corpul obligațiunii No. 94 din 1869, ale cărora cupoane sunt toate plătite.

Liberăm Domnii frați Ion și Nicolae Ionescu prezentul act de perpetuă proprietate și 'i declarăm definitiv proprietari al moșiei Bradu, trupă din Drăgești, care i s'au vândut așa precum s'au posedat de stat și ale cărui drepturi și îndatoriri, în ce privește vecinatatea, trec de drept asupra domniilor-sale.

Dat în București în anul 1881 luna Ianuarie 31 zile și trecut la No. 12.

Ministru finanțelor I. C. Brătianu.

(pecetea) Director administr. domeniilor și pădurilor statului

Pandru.

No. 2 Copia.

R O M A N I A

ACT DE RESCUMPARARE

În numele Majestății Sale Regele României Carol I.

Noi, ministru secretar de stat la departamentul finanelor, în virtutea art. 65 din legea de la 8 Aprilie 1881 votată de Corpurile legiuitoare și promulgate prin Monitorul oficial No. 11 din 12 Aprilie 1881;

Pe baza aprobării date de administrațiunea domeniilor și pădurilor statului în ziua de 10 Iunie 1882, întemeiat pe constatățile făcute și pe temeiul recepsei No. 1377 din 7 Iulie 1882 a domnului Casier de Roman No. 1376 taxa înregistrării de vîndare a lei una mie cincî sute opt, No. 1508, plata de două-deci de ori a sumei anuale de șapte-deci și cincî lei, patru-deci, bani, conform articolului 82 din lege.

Liberăm Domnilor frați Ion și Nicolae Ionescu acest act de rescumpărare a dreptului de otașnică pentru două vii situate în dealul Ursôe și Călineștii, comuna Călineștii, plasa Fundu, județul Roman, ce au fost dependinte de moșia Bradu, care se află pe întindere de șese (6) pogône. Cea din dealul Ursôe învecinată la răsărit cu suhatul locuitorilor din cătuna Ursôe și viile lui Ion sin Vasile Ciobanu și Maței Buda, la apus cu viile lui Patrichi și C. Firandea, la nord cu viile lui Ionașcu, Dăncuția, Martin Dăncuția, Gheorghie Mihai și alții și la miadă și eareși cu suhatul locuitorilor din Ursôe. Ear via de la Călinești de $\frac{3}{4}$ pogône învecinată la nord și apus cu suhatul locuitorilor din Călinești, spre răsărit cu moșia statului, spre miadă și cu via lui Zaharia Mihai.

Esactitatea întinderii și a vecinătății fiind aretate de cumpărători, îl privesc.

Asemine se declară că prin acest act rescumpărătorul nu dobîndește către străine fețe alte drepturi de cît acela ce le-au avut și înaintea rescumpărării ca embaticariu.

Dat în București la anul 1882 luna August în 2 zile și trecut la No. 160.

Pentru Ministru, *Protopopescu*.

Director domeniilor, *Pandru*.

CAPITUL II.

Lucrările leonomului Ion Isăcescu la Brad.

Tatul meu era fiul preotului Stefan, care aŭ făcut, cu ajutorul creștinilor, biserica Sfântului Nicolae din Roman. Tatul meu aŭ fost dat la Kirilă blănaru de aŭ învățat meșteșugul blănăriei și aŭ ajuns atât de iscusit cât stăpânul său Kirilă l'aŭ făcut tovarășul său.

După ce aŭ ajuns a'și câștiga pâinea cu meșteșugul blănăriei s'aŭ însurat, luând de femeie pe Safta, fata preotului Tóder Cima de la sântul Gheorghie din Roman. Apoi s'aŭ făcut Diacon la sântul Neculai, la care aŭ făcut și el clopodnița, tot cu ajutorul creștinilor.

Pe atunci meșteșugul blănăriei avea mare căutare, tóta lumea purta blana. Vlădica Gherasim, având nevoie de o blană, aŭ luat pe tatul meu ca se o făcă, și când o luera s'aŭ dat în vorbă cu dânsul, 'i-aŭ plăcut și l'aŭ luat pe lângă dânsul și nu s'aŭ mai despărțit de el până ce aŭ murit la 1826.

Tatul meu ajunsă-se totul la Vlădica Gherasim, ținea locul de arhidiacon și era ne despărțit de Vlădica. Mai tot anul l'petrecea amândoi la Iași, sedând în gazdă la mitropolitul Veniamin, cu care Vlădica era în mare dragoste și prietenia.

Vlădica Gherasim aŭ dat tatului meu, la 1823, schitul Brad, făcându'l nacialnic al schitului. Murind Vlădica Gherasim aŭ venit în locul lui Vlădica Meletie la 1826, care aŭ ținut pe tatul meu pe lângă dânsul mai înteu ca arhidiacon, apoi l'aŭ făcut preot, leonom, și protopop al județului Roman.

Tatul meu, fiind numit nacialnic la Brad, aŭ încetat de a

mai luera la blănărie. El s'a apucat de îmbunătățirea schitului și de esereitat meșteșugul plugăriei până ce la 1834 Vlădica Meletie, dându'l afară de la schit, s'a dus la Iași, s'a plâns Mitropolitului Veniamin și a murit la 9 Martie 1837.

La Brad tatăl meu a prîsfăcut biserica și a tabănuit-o pe din lăuntru și pe din afară cu scânduri, a făcut catapeteasma și a pus pe un zugraf din Roman de a zugrăvit-o. După aceea a adus un potir și cadelnița de argint, o evangheliu îmbrăcată în argint, mai multe candelă de argint și un policandru de alamă și a făcut și mai multe rânduri de vestimente. Biserica restaurată și înzestrată cu cele de nevoie a fost sfințită de arhimandritul Atanasie de la Episcopia.

După aceea a făcut din nou un rînd de chilii la marginea stîncii despre apus, avînd în capătul despre ameați și o odaie mare în dreptul ușei bisericii și apoi alte 5 odaie pentru locuința călugărilor. La marginea stîncei despre răsărit a făcut atenanțele în care era bucătăria, spălătoria și o casă mare cu 2 odaie de locuit slugile. Între atenanțe și marginea stîncii despre meadi și a făcut clopolnița și o casă în care se așezau două călugărițe ce făceau prescuri la biserică. Sub chilie; a făcut o pivniță adîncă în stîncea Bradului și sub atenanțe un zămnic.

Gătindu-se biserica, chiliile, atenanțele și toate celelalte, tatăl meu a adus la Brad pe tatăl mamei. Acesta i ieromonahul Treoctist care sluja la biserică; el a adus și pe muma sa, acesta i monahia Iustina care priveghea totul. Apoi a adus și trei călugări, cari slujeau, cântau și îngrijeau de biserică.

Serviciul religios, organizat cu încăperile și personalul trebuincios, se făcea la Brad, ca la toate monastirile. Toată lumea era hrănită, îmbrăcată și căutată de tatăl meu. Pentru acest sfârșit, tatăl meu se apuca de căutat moșia schitului. Pe atunci era boeresc și cu dînsul se luera pămîntul și se scootea cele de nevoie pentru hrana călugărilor. Puține produc-

te ce rămăneau se duceau de se vindeau la Roman. Pe atunci, pe la 1830, începuse a se intra în grăul pentru esport, care era mic și nelăsemnat la început. Pămîntul lucrat odată se lăsa să se tolcească mai mulți ani, până ce l venea rîndul ca se fie eareș semănat.

Venitul cel mai lăsemnat era cel ce l aduceau vitele. Era multe și frumoase vite la Brad, numai vaci mulgătoare erau peste 40, fructul lor se da la călugări și vitei se creșteau și se țineau până ce ajungeau de 7 și 8 ani și apoi se vindeau. Pastoria era ramură principală a producerii moșiei.

Se făcea și puțin vin la Brad, dar el nu ajungea pentru a se îndestula nevoile călugărilor, de aceea tatăl meu se ducea în țara de jos și aducea vin. El avea și o crăsmă în Roman, pe care o ținea cu chirie de la Vasilică Mititelu.

La Brad tatăl meu avea un băștan, Petrachi, cari căuta de tot, și de schit și de moșia.

Nime nu venea mai des la Brad de cît mine, încalecam pe Bunduc, unul din cei 4 cai suri ce avea tatăl meu pentru brîșca sa, și ducîndu-l se l adap, treceam Moldova și veneam cu fuga la Brad, unde mă primea cu bucuria și tata moșu și bunica, dar până în seară mă ducea mama înapoi acasă, care venea de mă lua îndată ce se simțea că lipsește Bunduc. Mama, murind la 6 Iunie 1859, arhimandritul Neofit Scriban a pronunțat în biserica trei-ierarhi din Iași următorul cuvînt funebru:

„Crescut ai pe fiii tăi și i-ai învîțat... Plăceri mincinoase și frumuseți deșerte, femești, nu sînt întru tine: muiere înțeleaptă! de aceea te vei binecuvînta.”

Salomon, Pildele, Cap. 31.

Fraților,

Dureroasă ocazia de învețatură este mîrtea unei mame duiose; eu atîta mai mult, eu cît această mamă a fost virtuoasă și

înțeleaptă, chiar în mijlocul deprăvării seculului. Cu toate acestea, această dureroasă învățatură, ce vrem să facem, se justifică prin datoria ce ne impune adevărul și religia, pentru că toți suntem fiii unei mame, și pentru că toți avem a muri; căci tot ce este născut este muritor. Ast-fel au fost vroința creatorului pentru toți fiii lui Adam. Inse fiii harului și ai adevărului, renașcuți în Iisus Hristos, noul Adam, trebuie se creadă că vor înviea cu dânsul într-o dreptate sa.

Mărtea, după Apostolul, pre dânsii nu'i mai stăpânește; căci Dumnedeu este fântâna vieții. Așa, fraților! Inse, mărtea pământească sau trupească a unei mame adevărate, care „au crescut pe fiii sei, și i-au învățat, care n'au petrecut în „plăceri mincinoase și deșerte,” este bine-cuvântată. Acesta mărta, pôte fi model de virtute și de viață sfântă, chiar pentru mamele cele bune, pentru ca ele să plângă pe acele nefericite mame, care n'au fost ori nu sunt așa felin!

În cât se atinge de mine, eu plâng pe o asemenea mamă, mai vârtos pentru că nu o pot lauda pe cât ea merita!

Fraților, am dis și die că eu toți suntem fiii unei mame; și în adevăr, cine pôte să mă contrazică; cine din noi nu se simte că se mișcă, la audirea acestui sfânt nume! cine nu a dis în viața sa: mamă! mamă! pentru ea să nu plângă cu amar, vedând o mamă mărta, despărțită de fiii sei și de conțetățenii sei, fie acesta ori și cum și ori și pentru cât timp?...

Așa, fraților! eu voiu dăra că vă vorbesc despre acest misterios nume pentru ca mai apoi să pot veni ca să vă vorbesc despre răposata, spre a sa eternă memorie.

Deci ascultați:

P A R T E A I.

Fraților! pentru ea mai bine se pricepem și se prețuim pe o mamă este să arătăm că nimic este în lume care să nu fie fiul unei mame.

Natura însăși n'ar fi de cât o mamă. Toate ființele organice și însuflețite sunt produse și reproduse prin o mamă. Ființa ființelor, D-zeul universului, când au voit să dea naștere ființelor, au bine-voit a se face această prin mame.

Omenirea, în care este arătată icôna D-deirei în lume, se perpetuă prin mame. Națiunile, societățile și familiile se creează, se cresc, și în mare parte, se înalță, sau se perd tot prin mame! Învățații, legiuitorii, eroii națiunilor nu sunt alta de cât fiii unor mame. Cine au făcut pe sfinții cei mari ai biserică?—O mamă sfântă și învățată. *)

Cine au produs pe fondatorii națiunilor și ai staturilor?—Mamele cele bune! Inse, ca să nu vorbesc multe, să vin repede cu vorba la strebunii noștri Romani.

Când mamele Romane erau virtuose și eroine, atuncea poporul Roman era ast-fel: când Roma au avut femei mari, Roma au fost mare. Când femeile au cădut, și Roma au cădut.

Când Românii de la Dunărea aveau mame bărbate, cu însușiri de Amazone, dacă 'mi-ar fi ertat să dic așa, atuncea ei au fost apărători, nu numai patriei lor, nu numai religiei lor, ci chiar și Europei întregi. Aceste toate le putem dică despre toate națiunile și familiile ce au fost de la începutul istoriei omenirii și până astăzi.

Eaca dară, fraților, ce este acest nume misterios; eaca ce este mama!

Ea este totul în lume și totul în omenire. Ea ne dă viața, ea ne dă binele, sau răul, puterea sau slăbiciunea, ea ne dă nația, ea ne dă societate și familie.

Căta, dar, trebuie să fie durerea inimii noastre când perdem pe o mamă, de la care avem ființa noastră aice pe pământ; o mamă care au dat lui D-deu adoratori ferbinți, omenirii învățatori înțelepți, și țerilor luminați și calduroși apărători! Cine au născut pe un Moisi, pe un Socrat, pe un Platon? Răspunsul este simplu: o mamă.

*) Mama Sf. Constantin, a Sf. Hrisostom, a lui Augustin etc. etc. etc.

Cine au născut și au crescut pe acei mari cuceritori ai Asiei, ai Africei și ai Europei; un Cyrus vreun să zic, un Alecsandru, un Carol cel Mare și un Napoleon I-lea? Răspunsul este și aici: niște mame bune. Cine au dat Românilor pe Stefan-cel-Mare și pe Mihai Bravul, dacă nu niște mame sau soții adevărate, care fac cea mai frumoasă noțiune a istoriei noastre?

Deci, nimic este mai adevărat decât că totul se poate crea, dacă nu se și crează, prin mame sau prin femei; și prin urmare, pierderea unei mame sau a unei soții bune, pentru ființele înțelegătoare este o pierdere crudă, o pierdere dureroasă, o pierdere ce trage atenția și compătimirea fie-căruia în lume.

Răposata, ce ne zace înaintea, încă au fost una din aceste laudate mame; ea merită plângerea noastră, pentru că ea au fost o virtuoasă mamă Română, care, precum zice sf. Scriptură, „au crescut pe fiii sei și i-au învațat; care n-au avut „plăceri mincinoase și frumuseți deșerte și femești!“ Inse, pentru ea mai bine să cunoștem prețul pierderii noastre, să arătăm pe scurt scopul vieții omului; și apoi să-l alăturăm cu a răposatei, și conform meritului să-i dăm admirarea noastră, să-i împletim lauda noastră, și să o imităm în viața și în familia noastră.

Să pășim deci la

P A R T E A I I.

Fraților, toate ființele sunt create de D-deu spre împlinirea unui scop mai înalt. Omul carele este, precum am mai spus, icona cea mai vie a lui D-deu în lume; omul este chemat mai ales spre a cunoște pe D-deu, spre a-l adora în teorie și în practică; omul este chemat spre a imita pe D-deu, și spre a se apropia de D-nsul din ce mai mult. D-deu, carele este fântâna adevărului etern, a bunătății eterne, a dreptății eter-

ne, și a frumuseții eterne, D-deu, ființa tuturor ființelor, D-deu au bine-voit să-și puie icóna sa în om.

Omul, ca ființă simțitoare, înțelegătoare și morală, nu se poate explica pentru ce el ar poseda aceste facultăți, dacă nu s'ar admite că D-deu au vrut să aibă, între ființele create, o legătură mai de aproape cu D-nsul, un adorator, o ființă înțelegătoare și perfectibilă tot-o-data.

Deci, așa au plăcut bunătății Dumnezești, ca omul în viața sa să nu pôta, fără a se degrada pe sine, a avea alt model al cugetării sale și al faptelor sale, de cât pe fântâna a totă cugetarea și a totă bunătatea. Prin urmare, fraților, ast-fel fiind sortirea omului pe pământ, răposata, presvitera Safta Isăcescu, fiică și ea a unei mame bune Române din familia Sima, o străvechia viță română din rezeșii principatului Moldovei; crescută în frica de D-deu, în dragostea de D-deu și de aproapele, la 1810, frumoșele sale însușiri fizice și morale au făcut-o soție alensă a răposatului Ieonom Ión Isăcescu, din politica Romanului, cu care au trăit, în cea mai perfectă legătură de căsnicie, până la 1837.

Credincioasă soția, în toate fázile sau prefacerile vieții soțului său, plăcute ori neplăcute, dulci ori amare, nepătimitore ori dureroase, norocite ori nenorocite, bune sau rele până la mormântul lui, care au fost deschis și săpat de arbitrariul Episcopului său, precum această este cunoscută la totă țera.

Ear de la anul 1837 și până astăzi, până la mórtea sa, ea au veduvit, nedespărțită de post și de rugăciune, de biserică și de altariu; nóptea și ziua lucrând cu mânilor sale, precum dice Sf.-Scriptură: „Agonisind lână și in, au făcut cu mânilor „sale lucruri de treabă. Și s'au sculat de nópte, și au dat „bucate casei și de lucru servitórelor sale. Incingându'și mij- „locul ei cu țaria, și-au întărit brațul la lucru. Gustat'au că „bine este a lucra, și nu se stîngea lumînarea ei totă nóptea. „Mânilor sale le-au deschis seracului și pâne au întins celui „lipsit.“

Răposată, în aceste însușiri în care scriptura face adevăratul portret al femeiei, și în care este arătat, trăsătură după trăsătură, portretul vechiu al unei adevărate mame Române: răposată, die, au crescut eu mari ostenele pre fiți sei, carți n'au nevoie de recomandarea nimăru, în simțimintele părintești. Ea le-au fost nedespărțită mama duiosă, și acasă, în familie, și în scôle, și în țără și afără din țără; în norocire și în nenorocire: când furtuna li suridea, și când ea i ameninta, nimic nu schimba statornicia sa, și starea sa de o mamă bună: ea, ca un înger păzitor, era de fită cu fiți sei, sau înfruntând fortuna ce i ameninta, sau suferind'o cu un eroism demn de matrônele Romei.

Eaca, dar, fraților, una din acele bune femei care au știut se'si împliněsă datoria chiamărei sale în acěsta lume. Eaca model de o bună soția, de o bună mamă, și încă de o bună mamă Română: eaca model pentru tinerile soții, iar mai ales pentru tinerile mame Române.

Mamelor și soțiilor! eaca modelul vostru. O! de a'si fi atât de norocit ca slabile mele vorbe să pôta strebato până în inimile văstre cele mari! Dar vai! ele pôte au devenit en totul surde și nesimțitoare la vöcea virtutei și a adevărului! Mamelor și soțiilor! ce v'ați facut voi? Ce au devenit voi? unde sunteți voi?..... O! pôte cuvěntarea mea va fi atât de nenorocită în cât să nu mai afe ea astăzi între voi o urechia gata de a o auzi, sau o inimă de a o primi! Eu nu cred acěsta. Inse, mamelor, mamelor! voi sunteți sufletul societății; voi, dară, sunteți răspundetöre lui D-dea și viitorimei, pentru patriotismul Românilor, pentru moralitatea lor, pentru fericirea sau pentru nefericirea lor.

Mamelor, mamelor! eu nu pot să încheiă acěsta cuvěntare, la înmorměntarea unei mame virtuöse, fără ca să mai die odată: eaca modelul vostru: urmați'l, de voiți vöcăt nației vöstre și familiei vöstre; ori nu'l urmați, de voiți a fi ucigașele

lor! Inse, nu, duioselor mame și bunelor soții, voi 'l veți urma, eu cred, căci inima voastră este mare. Nația apelează la dânsa, și ea se va deschide la apelul ei; eu sper că voi veți ști a vă pune mai presus de corupția secolului, voi o veți înfrunta, ca și nemuritorile văstre străbune.

Voi veți face pe soții voștri și pe fiii voștri demni de strălucitul nume Roman.

În adevăr, fraților, o inimă patriotică nu poate de cât să se înfloreze, uitându-se la căderea noastră morală. Deci, cine altul, decât nu mamele și soțiile Române, poate mai cu lesnire să ne ridice din această cădere, când familia este escluziv în mâinile din această cădere, când familia este escluziv în mâinile lor? Eu vă invit, în numele lui D-deu și al nației, ca fie-care, în sfera sa, să lucrăm la îmbunătățirea țarinei noastre morale; să înterim disoluția moravurilor din familiile noastre, și să ne deprindem cu întrecere la lucrarea virtuților casnice și patriotice, care singure pot să ne scape de peire.

Așa, fraților, și numai așa ne vom împlini datoriile puse de la D-deu de bun părinte, de bun soț, și de buni patrioți ai pământului și ai cerului. Așa, și numai așa, vom putea ajunge scopul sortirei noastre, și aicea jos și preste mormânt. Așa, viața noastră se va conforma cu voia lui D-deu, și vom putea gusta din adevărata fericire, chiar și când n'ar vrea sorta.

Fraților! Încă o mică bagare de seamă asupra vieții reposatei, și ne vom convinge că, precum viața sa, de asemenea și morrea sa au fost fericită prin virtute, de și sorta cele de mai multe ori 'i-au fost crudă.

Mântuitorul lumii Iisus Hristos au dis: „Că strimta și spinosă este calea care duce la viață: însă largă și cu flori este aceia ce duce la peire.“ În adevăr, tot binele se face prin ostenele, și adevărata fericire adese vine după un amar suspin: ast-feliu este sorta virtuții în lume.

Ca să punem în iveală acest adevăr, care este împlinit în viața reșosatel, nu'mi trebuia de cât să ve citez o spunere ce ne au lasat'o Erodot despre o mamă cu doi fi ai sei. Eat'o:

Înavușitul Criș, regele Lidiei, dice el, în convorbirea sa cu Solon, legiuitorul Atenei, întreba de au vedut vre un om mai fericit de cât el; iar Solon, între alții, i-au arătat pre o mamă Ateneană cu doi fi ai sei *Cleon și Biton*. Și ea ve arăt vouă, fraților, o mamă și doi fi; însă această mamă este mai fericită de cât cea arătată de Solon; căci ea este o mamă creștină, căci ea este purtată și plânsă nemângăeat de doi fi ai sei, carii prețuesc mai mult de cât *Cleon și Biton*. Istoria ne păstrează șapta virtușă a lui Cleon și a lui Biton, precum și onorele ce le-au făcut lor compatrioții lor *).

Dar să fim siguri, că tot istoria ni va spune ce au fost și acești doi fi Români, ce plâng astăzi nemângăeți pre mama lor! Să lasăm, dară, această grijă istoriei, și să venim la reșosata mamă; să venim spre a'i da șrutarea cea mai de pre urmă; să venim ca să stropim cu lacrămile noastre de parinți sufletești, de amici, de fi și de frați, pe acest corp obosit de ostenele meritătoare și de ani numeroși, de tristete și de suferințe preste care s'au întins fatal valul morții fiilor lui Adam. Să venim ca să îmbrățișăm pe reșosata, cu totă dragostea noastră; să venim ca să bine-cuvântăm cu înțeleptul Solomon: căci au fost creșătore bună de fi ai sei, („pentru credință și „pentru patria“); „căci n'au fost întru dânsă plăceri mineinô-„se și frumuseți deșerte și temeești.“ Inșe, ce dic eu? ce fac eu? Eu n'am trebuință, o! bună mamă, spre a cere concursul nimărui ca să te laud: virtutea ta te va lauda cu șfin-ții îngeri înaintea lui D-șeu, mai mult de cât ori-ce gură omenească. Noi avem numai datoria ca să te plângem, căci am perdut, prin despărțirea de tine, un viu model de virtu-te în familiile noastre!

Așa, bună și fericită mamă, tu meriți bine-cuvântarea bi-

*) Erodot, Cap. XIII despre Solon.

ericeii: căci ai iubit'o și ai ascultat'o. Tu meriți bine-cuvântarea și lacrăma concetățenilor tăi și a fiilor tăi, pentru că ai știut trăi pentru onorea lor și pentru mântuirea lor.

Dacă mamele și soțiile Române vor fi toate ca tine, ele pot să aștepte, ea și tine, cununa virtuților din mâna lui D-șeu, și o cunună cetățenă pe a lor frunte comună de la stima compatrioților lor.

Noi, însă, fraților, până atunci, să aruncăm voturile noastre spre eterna memorie a reșosatei *presvitera Sufta Isăcescu*, în urna Eternității în care se închid astăzi reînășitele sale; și să rugăm pe D-șeu parinților noștri, pe despunătorul preste viață și preste mărta, pe reșplătorul virtuții și al păcatului, pe restabilitorul suprem al armoniei morale, ca să așeze sufletul adormitei servei sale întru împărăția sa, cu toți ei îngeri și cu toți dreptii, carii din eternitate au bine-meritat de dânsa. Fie-ți țerina ușură, o! bună mamă!

A m i n !

CAPITUL III.

Pământul din Brad dat țăranilor la împroprietărirea lor.

Nicolae Bălcescu, ușor fiu țărină, venind din București la Mângâna la Costachi Negre, ușor fiu și acestui țărină, unde eram și eu de paștele anului 1846, m'au făcut se dobândesc o convicțiune profundă că este de neapărată trebuință a se îmbunătăți materialicește și moralicește sorta țăranului nostru, fără a lovi în buna stare materială a boerilor proprietari.

Proclamându-se dreptate și frăția în revoluțiunea făcută la 1848, am primit de a lucra pentru a pune în lucrare în parte aceste două mari principii în ceștiunea dintre țăran și proprietari, și am fost numit din partea guvernului ca se lucrez în comisiunea deputaților boeri și proprietari spre a face un proiect de lege pentru emanciparea și împroprietărirea țăranilor cu despăgubire.

Am lucrat. Dar, Neculai Bălcescu în starea muncitorilor plugari, scrisă în 1846 dice: „sorta țăranilor nu se îmbunătățește numai prin emanciparea lor; (vorbește despre desrobirea vecinilor de la 1776,) căci după cum un scriitor au observat prea bine, emancipând pe țăran nu facem nimic, sau mai nimic pentru sorta lor. Servagiul (robia) este o urmare neapărată a elacii; el stă în independința absolută în care se afla țăranul sarac către stăpênul sen, care *singur* numai posedază și poate a-i da instrumentul de lucru. Legea care îl declară slobod nu schimbă nimic la această stare a lucrurilor. Acea ce este de lipsa cu cultivatori capitațiști sau proprietari

se întreprindă cultura pe sēma lor. Capitalul numai pōte asigura independența țeranului“.

Da! Așa este. Capitalul este acela de care simte trebuința astăzi țeranul pentru ca se'și cultive moșiōra lui, pentru ca se'și pōtă plăti dările ce nu'l îngăduie până se'l pōtă da mână ca se plătească. Ce pōte face țeranul cu pământul, când nu are cu ce se'l lucreze? Se robește, și robește munca lui pentru ca se'l pōtă lucra.

Așa dar, țeranul are nevoie: 1 de pământ, al 2 de capital ca se aibă cu ce se'și lucreze pământul, și al 3 are nevoie și de învățatură ca se știe ce trebuie se facă pentru ca se scōtă cu munca lui din pământ și din capital folosul cel mai mare ce pōte se aibă.

Neculai Balcescu aū murit mai 'nainte de a vedea macar unul din aceste trei elemente date țeranilor. Dar Costachi Negri aū lucrat atât de mult și atât de bine, cât aū făcut pe Cuza-Vodă de aū dat pământ țeranilor, prin legea acēsta la 14 August 1864 și aū fixat și plata rescumpărării boeresen-lui. Ear pe mine m'aū trimis se umblu prin țēră și se privighez aplicarea legii. La 1 Aprilie 1865 mai toți țeranii erau improprietăriți.

Am lucrat la punerea în lucrare a improprietării țeranilor emancipați din boeresc. După aceea ca deputat am lucrat la improprietărirea și a însurăteilor, ba încă și a acelor ce vōesc se cumpere de la Stat moșii împărțite în loturi. Și chiar în cea ântēiū sesiune a Camerii, în care am început lucrările mele, am făcut propunerea pentru înființarea *băncii țerănești*, care se dea țeranilor capitalul de care aū nevoie spre a'și lucra pământul lor. Ear pentru învățetura lui am făcut la Brad și o fermă modelă pentru cultura mică a țeranului și o scōlă practică de agricultură. Am făcut ce am putut.

Revenind la improprietărirea țeranilor din 1848, am isbu-

tit în comisiunea deputaților boeri și țerani a face să se admită în unanimitate cele trei mari principii ale puterii și înăvuirii unei țeri: 1 libertatea muncii, 2 dreptul de proprietate și de espropriațiunea de către Stat prin despagubire și pentru cauza de utilitatea publică, și 3 că inproprietărirea țeranilor este un caz urgent de interes public, și intrând în desbaterea întinderii de pământ ce are să se dea țeranului spre a i se asigura libertatea muncii sale, uneltirile reacțiunii au făcut ca guvernul se închida lucrarea comisiunii, rămânând ne determinată atât întinderea pământului cât și plata lui sau a boerescului.

La întinderea pământului datat țeranilor unii cereau mult, alții dau puțin, și alții nu dau mai nimic, voind ca și în viitor țeranul se fie rob la capitalul boerului. La plata rescumpărării boerescului N. Balcescu propunea instituțiunii de credit fonciar. Eu propuneam un împrumut făcut în străinătate cu care să se organizeze o bancă națională, și aceasta cu o emisiune de bilete se plătească boerescul, și apoi țeranii prin plata unei anuități cuprindătoare de procentul banilor și de amortisare se înapoească, în curs de 20 de ani, capitalul împrumutat. Costachi Negri adăugea la ideia mea ca țeranii se nu plătească totă rescumpararea, ci se vie și Statul în ajutorul lor cu o parte de plată, ca așa să se dea boerilor ceva mai mult de cât se cuvenea se ie. Și această idee au admis-o și Cuza-Vodă, când au fixat plata rescumpărării, cerând de a se plăti a atreia parte de către Stat și numai două treimi de către țerani.

Cu toate că s'au plătit mai mult de cât se cuvenea, un proprietar mare, om erudit, Domnul Ion Ghica, a apreciat despagubirea dată, în cartea lui *Convorbiri economice*, în chipul următor, chiar după 16 ani de la efectuarea ei: „Recunoșcerea, dice el, a fostului elacas de proprietar pe pământul ce posedă este o bine-facere, o dreptate, o măsură civilisătoare și îm-

bogațitoare; dar îndemnisarea proprietarilor cu 41 și 26 la 100 din valoarea reală ce s'au dat, este o nedreptate exercitată asupra unei clase a societății, și în secolul al XIX o năpăstire care nu este ertată nici în contra celor ce ar fi meritato.“

Nu s'a făcut nici o năpăstire.

Cuza-Voda fiescă în legea rurală cu plata rescumpărării boerescului să se facă în curs de 15 ani, dând Statul a 3^a parte și celelalte 2 părți dându-le țăranii. Țăranii au dat pe fiecare an.

In Muntenia câte	9,919,925 lei
în Moldova câte	4,667,836 „
aū dat în tot anul câte	13,987,765 „
și în 15 ani aū dat	139,877,650 „
Far Statul aū dat în 15 ani	69,938,825 „
Peste tot s'aū plătit împroprietărirea cu Pământul ce aū luat țăranii se ridică:	209,816,475 „
în Muntenia la 2,037,846 pogone	
în Moldova la 955,167 „	
peste tot la 2,993,014 pogone. S'aū dat a 8 ^a parte	
din întinderea totală a României, care este de 24,240,931 pogone și vine pogonul câte 70 lei.	
hectarul câte 140 „	
falcea câte 200 „	

Pe atunci pământul nu avea acest preț. Dovadă este că Bradul estimat la 1869, cinci ani după împroprietărirea țăranilor, în sumă de 16,000 lei, ridică falce de pământ la 170 lei. Vra se dică pământul dat țăranilor s'aū plătit de dênșii cu 30 lei de falce mai mult de cât făcea atunci. Unde dar este năpăstirea?

Țăranii aū plătit pământul dând în fie-care an:

Cei cu 4 boi câte	133 lei	Statul	66 33	peste tot	199 34
Cei cu 2 boi câte	100 21	„	50 14	„	150 35
Cei cu brațele câte	71 20	„	35 28	„	107 8

Ei au luat pentru acești bani în Muntenia.

Cei cu 4 boi câte 11 pogone sau 6 hectare 71

Cei cu 2 boi câte 7 — — 4 —

Cei cu brațele câte 4 19 p. — 2 — 50

peste tot au luat unul cu altul câte 4 hectare 60 arii.

Ear în Moldova cei cu 4 boi 5 falei 40 p. sau 7 hect. 87

cei cu 2 boi 4 — — 5 — 72

cei cu brațele 2 — 40 p. — 3 — 57

peste tot unul cu altul au luat câte 5 hectare 70 arii; mijlocea dăra una cu alta în Muntenia și în Moldova este de 5 hectare și 15 arii date unui țăran și s'au dat la 406,894 oameni și anume:

	cu 4 boi	cu 2 boi	cu brațele	peste tot
în Muntenia	64,592	138,746	76,342	279,680
în Moldova	7,516	61,045	58,703	127,214
peste tot	72,108	199,791	134,995	406,894

Cât s'au dat la însurătăi și câți sunt ei?

Cât s'au vândut pământ în loture și câți cumpărători sunt?

Aceste socoteli noi nu le putem face astăzi, ne având socotelele și cifrele oficiale. Aceste nu sunt publicate.

Ce s'au făcut? am vedut. Ce se va face? nu se știe!

Țeranii și astăzi se luptă pentru hotare. Aici la Brad țăranii au stricat movilele de hotare puse între moșia dată lor și aceea rămasă proprietarului. Un țăran, anume Vasile Comca, au tras și o nouă brazdă de hotar în valea siretului.

Aici la Brad chiar la înproprietărirea țăranilor s'au făcut trei deosebite măsurături; și eată că au venit timpul să se facă și a patra.

Stricarea movilelor hotare și a brazdei din luncă m'au determinat a cere actele de înproprietărire ale țăranilor din Brad. Reproducem aici în întregul ei copia de pe adresa prin care mi le trimite administrația domeniilor și pădurilor statului sub No. 33,362 din 30 Iulie 1882.

„Spre satisfacerea cererei, adresată Domnului Ministru de

finance, pentru a vi se pune la dispoziția Copii de pe actele de delimitare a le locuitorilor împroprietăriți, conform legii rurale, pe moșia Bradu, cumparată de D-ta de la Stat, am onóre a vē alătura o copă certifikată de Domnul inginer hortarnic Lehliu, de pe planul topografie a părții locuitorilor din cotuna Bradu, plasa Fundu, districtul Roman, ridicat în anul 1868 de inginerul Iulius Dobias, cu următoarele deslușiri:

„La aplicarea legii rurale, Ministrul finanțelor au dat cu contract unui Domn inginer Ang. Cnapich, delimitarea terenurilor date foștilor clacași, de pe mai multe moșii, situate în partea de dincolo de Milcov, între care se află și moșia Bradu.

„Mai tôte planurile și lucrările, depuse de acest inginer contractant, se vēd, din corespondențele aflate în dosarele respective, că sunt sau greșite, sau ne complete, și pentru acest cuvânt s'au înapoet ca se le rectifice.

„In acest interval înse până când se le depue din nou la administrațiune, locuitorii împroprietăriți pe Bradu, nemulțamiți de delimitarea ce li se făcuse, sub cuvânt că n'ar fi posedând pogónele pe deplin, cari li se cuvenea după lege, au însărcinat ei însuși pe Domnul inginer Dobias ca se le verifice lucrarea.

„Acest Domn inginer, următor însărcinării date de locuitori au verificat lucrarea și au găsit că planul Domnului Knapich este greșit și că locuitorii posedau mai mult 11 făci 4 prăjini și 4 stânjini

„Domnul prefect al județului, în calitate de președinte al Comitetului permanent, raportând această împrejurare Domnului ministru de finance cu No. 1097 din 17 Iulie 1868, arată că locuitorii s'au mulțamit pe verificarea Domnului inginer Dobias, însoțit de plan, verificare care s'au admis și de minister.

„Alătur dar copii și de pe mencionatul raport al prefectu-

lui și de pe adresa cu care Domnul inginer Dobias a depus verificarea, spre a vă servi cu ele în sprijinul drepturilor D-văstră

„Cât pentru tabela litera A și actul de delimitare, ele nu se află la această administrațiune, cred însă că le puteți găsi la comună sau la Comitetul permanent.“

Bine-voiți, Domnule, a primi asigurarea osebitei mele considerațiuni.

Director Pandrav.

Șef secțiunii Moldovanu.

2. *Copie de pe adresa prefectului județului Roman*

A. Costinescu, sub No. 1099 Iulie 17 1868

către Ministerul Financelor.

„Locuitorii de pe moșia Bradu, acest județ, proprietate a Statului, prin petiția din 26 a expiratei luni Iunie, se tângue că pământurile ce le stăpânește în prezent după delimitarea și verificarea făcută de trei ingineri, nu li sunt întregite în conformitatea tabloului comisiunii de constatare, cerând a li se rândui un alt inginer, la care li s'aun făcut cunoscut de a se adresa cu o așa cerere Domniei-văstre, ei însă fără a se conforma comunicării date, aun chemat pe un inginer, anume D-l Iulius Dobias, care verificând din nou aceea lucrare, au ramas mulțumiți. Acest cas am onóre a vi'l supune la aprecierea D-văstră, aneesându-vé tot de o-data în copie nota Domnului inginer, prin care detailează erórea pe unu și planul format de Domnia-sa.

Bine-voiți, vé rog, a primi etc. etc.

Prefect A. Costinescu.

3. *Copie de pe nota Domnului inginer Iulius Dobias cu data Iuliu 6, anul 1868, adresată Comitetului permanent al județului Roman.*

„Locuitorii din cetuna Bradu, comuna Călineștiu, plasa Fandu,

judetul Roman, urmând hotărîrea aceluia Onorabil Comitet, de a'si găsi un inginer verificator lucrărilor de delimitare efectuate la acea comună în mai multe rînduri de D-nii Bausee Hodatchi și Niculescu, au rugat pe iscalitul, inginer topograf și hotarnic acestui județ, a li face dorita verificare, ca în fine se capete definitiv pămînturile lor și se nu li se ia earoși semănturile lor ca în astă primă-vară, considerând dar cererea reclamantilor pe de o parte, ear pe de alta urmând datoriei ce'mi impune ordinul Onor. Minister No. 11.531 din 1865 și al prefecturii locale No. 745 din 1866 am pașit la fața locului și măsuraînd din nou toate locurile delimitate mai de înainte, ridicându-le în plan, aci anexat, am constatat următoarele:

1. Ca înțea delimitare și plan de fața la comuna s'au făcut la 1865 cu măsura Șerban-Vodă, de D-l Bausee, adjutor al D-lui Cnapek, inginer angajat al Onor. Minister de Finance.

2. Ca la cele mai multe linii aplicate pe fața pămîntului și arătate pe planul D-lui Bausek există o diferență în cătîmea stînjînilor, cum se pôte constata comparînd lungimele linielor de pe planul iscalitului și celui menționat, diferența care au motivat greșita delimitarea în plus de la 1^a delimitare spre paguba Statului, și la a doua în minus pentru paguba locuitorilor cari acum au lipsă.

3. Ca prezentădu-se în comuna tîrdîn, tîmna, D-l Hodatchi, au făcut cîte-va măsuri cu hanțul într'o dî numai, fiind oprit de ôment o continuă, au însemnat numai pe planul comunei pe partea spre O. O. N. despre hotaru cu Drăgești o linia E F însemnat cu roș.

4. Ca în primă-vară anului curent, ear nu știu cu ce formă s'au prezentat D-l Niculescu și au tras o brazdă despărțitoare, prin care s'au seadut de la locuitori, adaogându-se și proprietății 14 falei 63 prajini, 40 arate și somanate de locuitori cu grâu.

5. Că după tabloul de constatare a categoriilor clacașilor din Cotuna Bradu se constată că se cuvine:

36	fălci	—	prj.	pentru	9	locuitori	cu	2	boi
22	—	40	—	—	9	palmași			
3	—	35	—	—	22	locuitori	loc	de	casă a 12 ¹ / ₂ prj. unu
8	—	40	—	—		Preotului.			

70	fălci	35	prj.	Suma cuvenită locuitorilor
23	—			se adaog pentru locuri neproductive.
29	—	18	stj.	drumuri de comunicație conform ord. 10726 din 1863.

71 fălci 7 pr. 18 st totalul pământ al locuitorilor după lege.
Locuri conservate de proprietate în hotărnicia înconjurătoare.

14 prj. Curtea cu livada.

15 — Cărciuma.

12 — 18 Biserica.

71 fălci 49 prj. Suma totală ce se cuvine a fi delimitată.
S'aun delimitat însă de D-I Bausek la înțea delimitare după măsurătoarea făcută pe fața pământului 82 fălci 53 prj. 4 stj.
S'aun luat prin brazdă de D. Niculescu 14 — 63 — 4 —

Au ramas în stăpânirea locuitorilor 67 fălci 70 prăjini.

După măsurătoarea și verificarea făcută de iscălitul trupuri însemnate pe plan în litere A B cuprinde:

67 fălci 70 prăjini

3 „ 59 Bucata lit. C tăeată ca plus de la locuitori și care se cuvine a fi restituite lor.

71 „ 49

11 „ 4 40 Până la complectarea locurilor ce li se cuvine după lege, bucata roșia C. este cel adevărat prisos de posedat mai mult care complectează suma de

82 fălci 5 prj. 40 st.

Supuind acésta la cunoştinţa Domniei-văstre Domnule preşedinte, vă rog se bine-voiţi a lua în consideraţiune cele mai sus espuse, regulând cele de cuviinţă spre a se da în fine în stăpânirea locuitorilor acele 3 falci 59 prăjini, lipsa până la suma de 71 falci 49 prăjini ce trebuie să cuprindă hotarnicia cotonei Bradu.

Priimiţi, etc.

Subseris *Julius Dobias inginer.*

Din întinderea moşiei Bradu s'aun dat ȧraurilor 71 falci 49 prăjini şi cea ce aun remas s'aun preţeluit şi s'aun vëndut.

Biblioteca UŞV IAŞI

CAPITUL IV.

Estimațiunea moșiei Bradu și cumpararea ei.

Moșia reimasă, după ce s'aun împroprietărit țeranii, s'aun scos în vîndare. Și pentru acesta s'aun făcut estimațiunea ei de către membrii comitetului permanent, în 3 Septembrie 1868.

Actul de estimațiune cuprinde următoarele:

1. Acest trup (al Bradului) are o întindere de 97 fâclei 40 prăjini, compus din 42 fâclei 40 prăjini loc de arat, 10 fâclei fânaț, 13 fâclei imăș, 32 fâclei pădure de fag și carpîn, din care 14 fâclei pădure mare și 18 tîneră în grosime de nuele, pari și căpriori. În pădurea mare este o poeană și mai multe locuri.

2. Este încunjurată de moșia Drăgești, proprietatea casei reposatului Corbea, Calinești a Statului și la o parte de apa Siretului.

3. Posedă clădirele aceste: casele vechi a proprietății încăpatore de 5 odaie de valătuci acoperite cu șindilă, kuhne de valătuci acoperită cu paie, un hambar vechi acoperit cu paie, un grajdîu de lemn acoperit cu paie. Mai posedă un pogon și jumătate de via, o livadă mică cu perji și o biserică de lemn vechi acoperită cu șindilă.

4. Nu are alte venituri de cît o crășmă, a căria venit este calculat pe an 70 lei 50 bani.

5. Se cultivă cu locitorii vecini prin mijloce bănești, fără se esiste alte învoeli pentru munci.

6. Observând prețurile curente a moșiilor încunjurătoare, observând cualitatea pămîntului, a pădurei și a îmbunătăți-

rilor cu care este înzestrat acest trup de proprietate, estima-
țiunea noastră se resumă ast-fel:

Lei Bani

- 14,758 — Pământul cu pădure, înse
5992 50 pentru 42 fâlcii 40 prăjini loc de arat
câte 141 lei falcea.
1527 50 pentru 10 fâlcii fânaț câte 152 lei 75
bani falcea.
1222 — pentru 13 fâlcii imas câte 94 lei falcea.
6016 — pentru 32 fâlcii pădure, la un loc una
cu alta câte 188 lei falcea considerân-
du-se 117 lei 50 bani falcea de pădu-
re și câte 70 lei 50 bani locul unei
fâlcii de sub pădure.

14758 -- peste tot

481 75 clădirile, înse

352 50 casele cu atenele lor

47 -- hambarul

23 50 coșările

58 75 crâșma

481 75

15,239 75 în total.

După această estimațiune, moșia Bradu puindu-se în vînda-
re s'au adjudecat definitiv asupra fraților Ion și Nico'ae Ionescu
la 10 Iunie 1869 cu preț de 41,050 lei.

S'au plătit a treia parte înainte la cassieria județului Iași
în 16 și 28 Iulie 1869 în sumă de 13,683 lei 33 bani, și
restul de 27,366 lei 67 bani au ramas a se plăti în curs de
12 ani, câte 6 la 100 pentru amortisare și câte 10 la 100 pro-
cent anual, pentru care s'au dat obligațiunea din 11 Decem-
brie 1869 cu 24 de cupóne în sumă de 39,408 lei adică câ-
te de 1642 lei cuponul și de plătit pe tot anul câte 2 cupó-
ne, sau 3284 lei.

La 31 Ianuarie 1882 au fost plătite toate cupónele și s'au dat cumpărătorilor actul de perpetuă proprietate a moșiei.

Moșia Bradu costă:

1. A treia parte dat înainte	13,683	33
2. Cele două treimi cu dobânda lor	39,468	—
peste tot	53,091	33

3. La care se adaugă procente celor 13,683 plătiți înainte pentru 12 ani câte 10 la sută pe an 16,416 67

Moșia dar costă peste tot 69,508 —

Acest cost împărțit pe falci da pentru falcea

de țarină	600 lei și pentru cele 42 $\frac{1}{2}$ falci	25,500
de fână	700 " " 10 "	7,000
de imas	600 " " 13 "	7,800
de pădure	800 " " 32 "	25,600
și pentru scareturi	" "	3,608
peste tot	97 $\frac{1}{2}$ falci	69,508

vine falcea una cu alta câte 716 lei și ceva.

Se adăugându-se câștul moșiei câte 1200 lei pe 3 ani 7600

" " " " câte 1500 " " " " 4500

" " " " câte 1800 " " " " 5400

" " " " câte 2100 " " " " 6300

peste tot 19800

remâne moșia cumpărată cu 49700

69500

cea ce face de falce de țarină 500 lei

" " " " " de fână 550 "

" " " " " de imas 300 "

" " " " " de pădure 600 "

și vine falcea una cu alta câte 487 lei cumpărată.

Prefăcute falcele în hectare 60 sunt 27 țarine

" " " " " 14 fână 30

" " " " " 18 imas 59

" " " " " 45 pădure 76

138 hectare și 92 arii vine hec-

tarul câte 357 lei și 61 bani.

Moșia, așa dar, Bradu s'au plătit îndoit și încă jumătate mai mult de cât au fost estimată; căci estimată fiind 15239 lei s'au dat pe dînsa 41050 și ea costă în fine 49,708, adică în treit mai mult de cât se estimau moșiele după prețurile politice.

La cumparatul unei moșii trebuie se și facă cine-va socoteală de cea ce dă pe dînsa, și de cea ce pôte lua. Moșia se cumpără cu bani, adică se dă un capital. Capitalul sau banii aduce venit, adică procent, precum pămîntul aduce venit adică rentă. În cumpararea unei moșii se schimbă procentul cu renta. Cine cumpără o moșie capătă o rentă în loc de procent.

Moșia Bradu era arendată cu 1200 lei și au fost estimată la punerea ei în vîndare 16000 lei. Acésta vra se dica că renta ce aducea pămîntul era de 7 și ceva la sută. Pe atunci capitalul aducea un procent de cel puțin 10 la sută, acésta era dobînda legală. Pămîntul dar aducea un venit mai mic de cât capitalul; căci aducea numai o rentă de 7 la sută, pe cînd capitalul aducea un procent de 10 la sută.

Suindu-se prețul moșiei la cumpararea ei la 41,005, capitalul acesta pus în pămînt ne aducînd de cât 1200 lei, nu aducea nici macar 3 la sută, pe cînd capitalul aducea 10 la sută.

Un om care știe se facă socoteală dă puțin ca se ié mult; dar nu dă mult ca se ié puțin. Capitalul de 40,000 lei aduce un procent de 4000 lei și același capital pus în pămînt nu aduce mai mult de 1200 lei.

Cu tóte aceste, moșia Bradu s'au cumparat plătindu-se îndoit, aprópe întreit de cât au fost estimată, și de cât facea într'adever.

Socoteala nu este greșită; căci în cumpararea ei nu s'au a-

vut în privire numai procentul și renta, ci și alte lucruri mai presus de interesele materiale.

Și eu toate acestea, după doi-spre-dece ani de la cumpărarea moșiei, venitul ei au fost estimat la plata impositului fonciar în sumă de 3700 lei. Așa că 41,000 bagați în pământ aduce astăzi 9 la sută, adică mai mult de cât ar aduce astăzi procentul aceluia capital. Astăzi procentul capitalului au scădut la jumătate de cea ce era atunci, astăzi capitalul nu aduce de cât 5 la sută, și așa acel pus în pământ, în cumpărătura de moșia, aduce 9 la sută, adică aproape îndoit.

Concluziunea din toate aceste socoteli este că pământul, pământul cel bine căutat, este cu mult mai bun plătitoriu de cât capitalul. Astăzi pământul la Brad aduce 9 la sută și capitalul numai 5 la sută, și pământul are încă câmpul deschis de a crește venitul aceluia ce va ști să caute de dănsul, în vreme ce capitalul merge către un viitor din ce în ce cu procentul mai mic.

Pământul cultivându-se aduce folos și celui ce-l cultivă, adică celui ce pune munca și știința sa în esplotarea lui, și celui ce-l posedă. Așa din folosul ce aduce cultura pământului ie o parte proprietarul lui, adică renta, o parte capitalul adică procentul și în fine ie o parte și acel ce-l esplotază.

Pământul dar aduce și rentă și procent și salariu sau profit, aduce în fine și liniștea sufletească. Cei trei mai mari scriitori din veacul al optu-spre-decele trăiau la țară, la moșia lor. Voltaire la Fernay, Montesquieu la Brédas și Buffon la Moulbard. Lafayette cultiva moșia lui de 200 de hectare, Lagrange. Insuși I. I. Rouss, care n'avea moșia lui, trăia mai mult la țară.

La țară trăiesc cei mai mulți din locuitorii unei țări, de aceea în esplotarea pământului vine încă un element, fără care pământul nu aduce nimic, acel element este munca țăranilor,

care se plătește dându-se acea ce se numește salar. Astăzi la noi munca este foarte puțin plătită și așa explôtatorii de moșii profită și de rodul acestei munci, luată cu prețul cel mai scăzut. La Brad însă munca țăranului se plătește cu prețul cel mai urcat. Din venitul ce aduce moșia jumătate lui țăranii și jumătate acel ce pune și pământul, și capitalul și munca sa, care are și trebuie se aibă o plată, plată care se cheamă profit. Acesta se va arata mai departe.

Biblioteca UȘV IASI

CAPITUL V.

Exploatarea moșiei Bradu.

Moșia cumparată trebuia plătită; de aceea am trebuit să vin la Brad și să mă apuc de lucrul moșiei. Arendașul ce eșia de pe moșia nu da pe an de cât 1200 lei și mie 'mi trebuia câte 3600 lei pe an, pentru că se o pot plăti în 12 ani. În cântărea dar a moșiei trebuia să caut un venit de trei ori mai mare de cât acel ce'l dadură moșia până acum.

Ce era de făcut? La vecinii proprietari și arendași nu era de căutat nici un sfat. Ei hotărîsă sôrta mea și a moșiei. După ce m'am gândit și reșgândit 'mi-am dîs pămîntul n'are nevoie numai de a fi lucrat, pentru care explôtatorul moșiei trebuie să ție boi și cai, ci el are și altă nevoie cu mult mai însemnată de cât lucrarea lui. Acésta nevoie este de a fi îngrășat, de a i se da putere prin care se pôtă crește și sporî ródele plantelor ce se sémănă într'ênsul.

Nevoia de lucrarea pămîntului am îndestulat'o; dar nevoia de îngrășarea pămîntului așteaptă și astăzi îndestularea ei. Ei bine ce am făcut eu pentru că să dau îngrășare, putere pămîntului, ca să producă mai mult de cât producea? Am profitat de natura pămîntului, am sporit adêncimea arăturii și cu acésta am înorit patura cultivabilă, ca și cînd 'i-ași fi dat îngrășare. Cu arătura adêncă am putut până acum îndestula nevoia de înoire a puterii pămîntului; dar de acum înainte trebuie a i se da îngrășare, și a face și în cultura mare aceea ce am făcut în cultura mică din ferma modelă de la Brad.

Am început se îndestulez trebuința de a se da pământului puterea necesară de a produce råde multe, luând în ajutorul meu tot pe țeranii. Și eată cum:

Țeranii cată se aibă vite pentru ca imitându-mă pe mine se facă și ei cu gunoiul vitelor cea ce fac eu cu al meu în mica fermă modelă. De aceea nu am în vedere gunoiul ce produc ei cu vitele lor, din contra fac toate chipurile ca se mă imiteze și se îngrășă și ei pământul lor precum îngrăș eu pe al meu din mica fermă modelă. Ei bine! atunci de unde se ieu și eu îngrășarea de care am nevoie pentru cultura mea cea mare? Am găsit de unde se ieu gunoiu și în anul acesta am și început a lua. Intre locuitorii din Brad sunt doi Vasile Coma și Gheorghe Munteanu cari au ajuns se aibă câte 150 de oi fle-care. Ei vara țin oile pe pământul ce tolocește la vecini, dar eara le țin cu fânul ce cumpără de la mine. Pentru ca se am fân de vândut lor și altora, am sporit fonațul meu, l'am îndoit de cea ce era când am venit la Brad. Amânduoi țeranii au două țarle, unde 'și ernéză oile. Gunoiul oilor din țarle am început a'l lua eu și cu dânsul am început a'mi îngrășa țarina, și luând gunoiul de la dânsii, și îngrășând cu dânsul țarina n'am nevoie se țin și eu vite ca se fac gunoiu pentru cultura mare, după cum țin se fac gunoiu pentru cultura mică din ferma modela.

Când eu voin ținea vite ca se'mi luerez și se'mi îngrăș pământul și în cultura mare, atunci nu mai am mijlocul de a da imaș și de a face și fonaț pentru vitele țeranilor.

Doresc ca țeranii se facă pentru mica lor cultură cea ce eu fac în mica fermă modelă; și când vor ajunge a face și ei ca și mine, atunci ei nu vor mai avea nevoie se ié de la mine nici imaș, nici fonaț pentru vitele lor, și numai cu întinderea acestor două întrebuințări de pământ pot se fac și în cultura mare, cea ce fac în cultura mică.

Așteptând ca țeranii se ajungă a face agricultura progre-

sivă, eu continuu se li o arăt și a'mi îndestulași nevoia ce a'și avea de a ținea vite de muncă și de produs îngrășare pentru pământ.

Eu vreau ca țeranii se'și producă carnea și pânea de care au nevoia, și apoi mă voiu apuca și eu de lucru tot spre a ajunge se dobândesc carne și pâne prin alte mijloce de cât acele ce le întrebuițez astăzi. Eu mi urmez drumul apucat și scopul mi'l ajung și astăzi.

În trecut creșterea și înmulțirea vitelor erau rumul principal al explôtării unei moșii, ear producerea cerealelor ne însemnătă, cultură, plugăria produce numai pânea necesară hrănii locuitorilor, ear vitele sau păstoria erau acele ce aduceau profiturile cele mai mari cultivatorilor de moșii. Astăzi din contra plugăria are preponderență asupra păstoriei.

La plugăria am ținut începând explôtarea moșiei Bradu. Am continuat a o face și o fac chiar și în ziua de astăzi. Dar nici plugăria singură nu pôte face explôtarea cea mai productivă, preem nu o pôte face nici păstoria singură.

În combinarea amânduror acestor ramuri de producere stă explôtarea cea mai bună și cea mai profitabilă a unei moșii.

La explôtarea în mare ai unei moșii ieu parte: 1 pământul, 2 capitalul, 3 munca. Cu acești trei agenți ai producției agricole se face planul de cultură, în care asolementul formează baza lui principală, și apoi vin cheltusele ce se facu pentru explôtarea moșiei și veniturile ce se capată dintr'ênsa. Tôte se reduc la pagubă și câștig ce se arată în socotelile ce trebuie a se ținea de ori care cultivator, precum se țin de oricare meseriaș sau comerciant

Le vom arata pe tôte cum sunt la Brad în mai multe paragrafuri din acest Capitul.

§ 1. PĂMÈNTUL.

Bradul se află la capătul malului stâng al Siretului. Din susul Bradului malul este format dintr'un deal înalt. Din

Începe fața pământului cu o pătură de humus ce trece de un metru de grosime, apoi vine o pătură subțire de prundiș, după densa urmăză o pătură de năsip și în fine stânca sașu malul Siretiului format de stânca de năsip ce merge până în fundul Siretiului.

În lunca Siretiului pământul terțiar este format din pătura de humus de la suprafața lui de o grosime ce trece de un metru și apoi restul de pături în pământ.

Siretiul mănâncă malul său de năsip din partea dreaptă a cursului său și lasă în partea stângă pământul de năsip și petre pe care crește zăvoiu.

Pământul arabil și din Deal și din Lunca este format numai din humus, adică pământ negru format numai din detritusuri vegetale cari discompunându-se hrănesc și fac se crească plantele. În acest humus se face arătură. Plantele semănate în arătură făcută cresc, fiind că găsesc hrană multă în humus. Cu cât pământul arabil este mai nou, cu atât plantele semănate dau roade mai multe. Cu timpul puterea roditoare a humusului se micșurează cu tot ceea ce dă la hrana plantelor și așa sărăcind nu mai are de unde se dea hrana plantelor ca se facă se producă roade îmbelșugate. Bogația naturală a pământului micșurându-se sau isprăvindu-se, cultivatorul este silit se caute mijloace de a o înoui. Acesta înnoire se face prin întrebuințarea gunoierului și acelor-lalte îngrășări și amendamente.

Până acum la noi cultivatorii nu întrebuințază alte mijloace de a înoui puterea de producere a pământului, de cât lăsându-l să se odihnească, să se înoiască singur, făcând ceea ce se dice tolăcă. Cercarea așu dovedit că dacă se lasă pământul în tolăcă, el se înoiește cu plantele ce cresc pe densul, și care uscându-se și putredând dau noul elemente de producere.

În alte țări nu se lasă să se odihnească pământul și să se

peardă venitul lui pe unul sau mai mulți ani, ci se înoeste puterea lui prin întrebuințarea de îngrășări și amendamente. Îngrășarea consistă din guniul ce se formează din detritişuri de vegetale și animale. Amendamentul consistă din întrebuințarea de materii neorganice care, discompunând pe cele organice, dau hrana plantelor ce se sîmîna și le face se crească și să se înmulțiască.

Am întrebuințat la Brad în ferma modelă și amendamente și îngrășări, acărora rezultate sunt vădute de tîta lumea; căci dau rîde pînă la îndoit de mari de cît acele ce ies din pămînturi tolocite și ne îngrășate.

Ferma-modelă avînd la marginea ei drumul comunal, toți trecătorii vîd și admira rezultatele minunate ce produc îngrășările. Teranii vîdîndu-le și aîi și mîna s'au convins de bunatatea ce produce, și unii din ei au și început a duce și ei gunoiu la ogîrele lor. Începutul s'au făcut. Și acesta a fost și scopul ce l'am avut în vedere făcînd ferma-modelă la marginea drumului celui mare. Cea ce Franklin a aratat Americanilor scriind cu ipsos pe un ogîr de trifoi, *acesta aî fost ipsosit*, am aratat și eu de Brad puînd gunoiu în ogîrele micii ferme modele.

Pe restul pămîntului moșiei n'am făcut încă cea ce am făcut în mica ferma modelă. Am schimbat întrebuințarea pămîntului, micșurînd întinderea țarinei și mîrind întinderea fînășului a imășului. Cînd am venit la Brad am găsit 23 fâci în imăș și fînăș și acum am ajuns a avea 20 de fâci de imăș și 20 de fâci de fînăș. Dar cu cît spoream pămîntul păstoriei, eu atît micșuram pe acel al plugăriei. Și cu tîte aceste astăzi și pămîntul plugăriei este mai mare de cît ce era, cînd am venit la Brad. L'am sporit distupînd în deal pămîntul de pe care am tăet pădurea. Din pămîntul distupat, am dobîndit rîde atît de multe ca și din pămîntul fermei modele înoit prin îngrășări. Astăzi am ajuns a avea

50 falcă de țarină și 40 de fână și înaș și trebuie se ajung a avea mai mult pământ întrebuințat în păstoria de cât în plugăria; căci urmez poveștile ce le dă Jaques Bujault cultivatorilor franceși când le dice: „Dacă vrei grâu, fă fână, hrănește vite. Vita aduce gunoiu, gunoiul grăunța și grăunța bani”.

Dar și pământul ne îngrășat și ne tolocit au adus råde tot atât de multe în bani, ca și acel lasat de vecini să se odihnească, să se tolocească, să se peardă venitul lui pe un an.

Am ajuns la acest rezultat tot prin ajutorul pământului. Pământul, am spu'so, are o grosime însemnată de humus, de țarenă vegetală, are dar în sine puterea de a se înoi. Am căutat se profit de această putere spre a nu'l lasa să se mai odihnească, și am profitat prin facerea de arături adânci. Adâncându-se arătura numai cu un palmar l'am înnoit, l'am îmbunătățit ca și când ar fi fost îngrășat.

Arătura obicinuită nu are o grosime mai mare de cât o schiopă, sporind numai cu un palmar adâncimea arăturii s'au înnoit puterile productive ale pământului ca și când ar fi fost îngrășat, și mai mult de cât când ar fi fost lasat în tolăcă, doi și trei ani.

Dar, și adâncimea, sau grosimea păturii arabile a pământului, are și ea marginea ei, la care trebuie a se opri, spre a nu ajunge la acea ce se numește în știința defonsemânt.

Defonsemântul, cu toate aceste, are un viitor mare într'un pământ a căruie patură neagră de humus trece de un metru de grosime. Fără a face defonsemânt nu este alt mijloc de înnoire a puterii producătoare a pământului de cât întrebuințarea îngrășărilor. La îngrășare va trebui se aibă recurs și cultura mare, dar nu la tolocire. Cercarea făcută în mica fermă modelă de la Brad, prin întrebuințarea îngrășărilor, ca mijloc de a înnoi puterile reproducătoare ale pământului, au dat rezultatele cele mai mulțumitoare. De acea și noi cu toții

trebuie se ne ținem de doctrina Flamandă: „fără recolte verzi, nu este vită, fără vită nu este îngrășare, fără îngrășare nu este grâu“. Ideile celebrului agronom englez Tull, din secolul trecut, că se p^otă face cultura fără îngrășare nu au astăzi nici o trecere nici în Engllitera, nici aiurea.

Pentru a avea îngrășare, trebuie a avea vite. În cultura mică a pământului din ferma-modelă am avut doi cai, sau mai drept zicând o eapă și un harmasar din rasa Orlof, bună de ham: Cu acestea lucram pământul puindu'i se tragă rarița Dombasle; avem grapa lui Valcourt, Searificatorul și estirpatorul de la Nancy, mașina de semanat, mașină de prăsit, mașină de făcut moșin^oe. T^ote aceste mașini le trăgeau eapa și harmasarul a căroră fii, Puiu și Marta, le țin astăzi locul.

Afară de caii cu care lucram pământul, aveam și două vaci cu viței care se creșteau până la vârsta de 4 ani și aveam și un cal de călărie, iubitul meu Balan, aveam cu un cuvânt cinci capete și pot zice șese cu viței și mânzați și gonitori pentru a produce îngrășare necesară la patru fâlcii de pământ, aveam cu un cuvânt un cap și jumătate de vită pentru fiecare falce, avem tot ce trebuie pentru ca se fac gunoiu și se dau pământului cuantitatea cea mai mare de îngrășare.

În cultura mare trebuie se am mai înt^oi boi de jug cu cari se lucrez pământul, și apoi vite cu care se'l îngrăș; și eu nu am nici vite, nici boi; și cu t^ote aceste lucrez pământul. Cum? Cu țeranii. Precum cu țeranii prășese popușoi, secer grâul, cosese fânul, asemenea tot cu d^oșii ară și pământul. Dar ca se p^otă țeranii ara pământul, trebuie se aibă boi, și în Brad, când am venit nu erau de cât șese părechi de boi. Cu șese părechi de boi nu se ară 50 de fâlcii de țarină. Ce era de făcut? Am luat cuvenitele m^osuri pentru ca se fac ca țeranii se aibă boi și am ajuns de astăzi țeranii de la Brad au 22 de părechi de boi!!! Le-am dat imas

ca se'l vâreze și pentru acésta 'mi fac arătura de tómnă, le dau paie și strujeni și câte-va stoguri de fân pentru ca se'mi facă arătura de prima-vară.

Imbinând interesul meu cu al muncitorilor țerani, am ajuns de nu am nevoie să am eu boi de jug. Asemine rezultat nu se vede nicăiurea în țeră. Cea ce se vede este că pretutindeni s'aun împuținat numărul boilor țeranilor, la Brad însă au crescut, s'aun îndoit, s'aun întreit, s'aun împatrit chiar de cea ce erau când am venit la Brad. Boii țeranilor mănâncă iamașul și îndată ce se cosesce earba, mănâncă și fănațul. Ceva mai inult, îndată ce secer grâul, vitele lor pasc miriște, îndată ce se culege popușoiul, vitele lor pasc ciocălaște și așa am ajuns a vedea că nu este om la Brad care se nu aibă cel puțin un cap de vită. Pentru păscutul miriștei și a ciocălaștei țeranii nu plătesc nimic, vitele cu baligile ce lasă pe miriște și ciocălaște rescumpără mâncarea ce capătă.

Așa pentru lucrarea de arătură din cultura mare de la Brad nu este nevoie să am eu boi de jug;—și ne având boi n'am nici pluguri, nici care, nici mașini și instrumente ca în cultura mică. Un singur instrument agricol am fost silit să fac și se'l dau cu împrumutare țeranilor, și acesta este grapa.

Am făcut două grăpi Valcourt, cu care țeranii amănutesc pământul și îngropă semința de grâu și de popușoi ce se seamănă: și la grăpi am ajuns de mai toți țeranii 'și-au făcut grăpile lor și așa ale mele au ajuns de stați astăzi mai toate sub șură.

Nu am nici macar mașină de treerat grâul; căci vecinii au îndestule și pot se'mi triere și grâul meu. Și cu toate aceste, până acum tot țeranii 'mi trieră grâul, plătindu-le și lor câte 4 lei pentru chila de grâu trierat. Și așa cu țeranii lucrez pământul din cultura mare, cu dâșii ară, cu dâșii prașesc,

cu dînşii secer, cu dînşii trier şi pentru acésta şi ei şi eu suntem mulţămîti.

Pămîntul lucrat cere se fie îngrăşat. Până acum am profitat de pătura de humus a pămîntului şi am făcut cultura fără îngrăşare ca în Rosia, unde humusul trece de trei metri de grosime şi ca în America unde nici nu s'an constatat grosimea cea mare a păturei de humus a pămîntului.

§ 2. CAPITALUL.

Valórea pămîntului unei moşii constituă acea ce se numeşte Capitalul fonicar; ear cátimea banilor cu care se esplótează moşia pórtă numele de Capital circulatív.

Din cele aratate până acum am vedút că moşia Bradu aú fost estimată cu 16,000 lei şi aú fost cumparată cu 41,050 lei, plátindu-se înainte a treia parte şi cu procentul ei se ridică costul moşiei Bradu la 53,050 lei şi, prin urmare, acesta este capitalul fonicar al Bradului.

Când moşia era estimată 16,000 lei, acest capital fonicar aducea o rentă de 1200 lei, care era câştíul moşiei. Arendaşul plátind acest câştíu, plătea prin urmare proprietarului o rentă de 7 la sută şi încă ceva.

Acum moşia costând 53,050 lei trebuie se aducă o rentă de 4000 lei, şi arendaşul ne dând de cât numai 1200 lei pe an, nu da de cât o rentă de 2 la sută.

Moşia Bradu fiind cumparată fórté scumpă se găsea în condiţiunile cele mai rele, din punctul de vedere al rentei, adecă a venitului ce trebuia se aducă Capitalul fonicar. În loc de o rentă de 7 la sută, ce aduceau tóte moşiele pe atunci, ea abea aducea 2 la sută.

Arendaşul fiind la sfârşitul termenului de arendăluire, n'au voit se mai ţia moşia, saú mai drept dicënd n'au putut se

dea un câștig de trei ori mai mare și încă ceva de cât acel ce plătiesc până acum, și așa au lăsat moșia.

Am fost silit să vin eu singur la Brad și să mă apuc de cântărea moșiei.

Văzând că se caută moșii, adică să o exploateze trebuia să am un capital, capitalul circulatoriu cu care să cumpăr vite, mașini și instrumente, semințe, să plătesc munca, impositul și câștigul moșiei și să împlinesc toate celelalte trebuințe și cheltuieli de producere.

Capitalul acest circulatoriu trebuia să aducă și el venitul lui, aceea ce se numește procent. Și tot-o-odată să aducă plata muncii celui ce-l întreține, plata care se numește profit, sau salariul celui ce exploatează.

Pe atunci se obișnuia ca un arendaș să se apuce de cântărea unei moșii să aibă un capital circulatoriu de trei și chiar de patru ori mai mare decât renta sau câștigul moșiei ce se plătea proprietarului ei. Trebuia, dar, să am un capital circulatoriu de cel puțin 5000 lei și de alți 3000 lei pentru plata rentei care se ducea în plata moșiei cumpărată, trebuia cel puțin un capital circulatoriu de 8000 lei să pot explora 130 de hectare de pământ, trebuia, în fine, să am câte 62 lei de hectar.

Acest capital circulatoriu, după țara noastră era îndestulător pe atunci. Dar, dacă comparăm țara noastră cu Franța mai ales, care reprezintă în miniatură Europa întreagă, și în care se găsesc toate sistemele de cultură, de la cea mai înăpoeată până la cea mai înaintată, și a cărei capital circulatoriu, adică de exploatare, începe de la 150 lei și merge până la 1000 și chiar 1200 lei de hectar, apoi capitalul circulatoriu trebuitor la Brad nu era nici pe jumătate de mare ca cel din părțile cele mai înăpoeate în agricultura din Franța.

Apucându-mă de exploatarea a moșiei Bradu cu un capital circulatoriu de 8000 lei, trebuia să scot 1 rentă de 3000 lei,

2 procentul de 800 lei și 3 salarul esplotatorului de alți 800, adică peste tot un profit de 4600 lei.

După 12 ani de esplotare a moșiei, în care timp procentul banilor au scăzut de la 10 la 5 la sută, și în care timp am plătit și moșia cu bani din venitul ei, am ajuns în 16 April 1885 a face la comisiunea de recensiment declarațiunea că am 1 o rentă de 2400 lei, 2 un procent de 600 lei și 3 un profit de 1000 adică peste tot un venit de 4000 lei pe an.

Sunt asigurat în contra grindinei la societatea Dacia-România pentru

1 grâul din 26 falcii sau 37 hectare	4,680 lei
2 popușoiul din 32 hectare	3,750 „
3 vinul din 10 pogone	1,080 „
peste tot	<u>9,510 lei</u>

Ponațul de 28 hectare și imășul asemenea de 28 hectare nu este asigurat, dar are și el o valoare de 2,000 lei
peste tot 11,510 lei

Capitalul circulativ de 8000 lei aduce un procent, și un profit care se apropie de a treia parte din întreaga lui sumă.

În acest venit al capitalului fonic și circulativ și de munca intră la sută

renta	cu	23	la	sută
procentul	cu	10	„	„
profitul	cu	10	„	„
și munca	cu	57	„	„
peste tot		100		

Comparând aceste venituri de la diferitele specii de capital întrebuințat în esplotarea agricolă a țerei noastre, videm în cifre rotunde, că proprietarul și arendașul ie o jumătate și muncitorii țerani cea-laltă jumătate din tot ceea ce se produce la moșia Bradu.

§ 3. MUNCA.

Munca este al treilea element al producerei agricole, este

cel mai însemnat din cele două de care am vorbit; căci cu munca omul se hrănește și se învațește. Cine muncește agonisește. Cine strânge și cruță cea ce a agonisit acela face capital. Cine întrebuițiază capitalul în cumpărare de moșia, acela se face proprietar. Cine întrebuițiază capitalul în căutarea unei moșii, acela se face arendaș. Și așa și proprietarul și arendașul lucrează cu banii agonisiți prin muncă. Munca este izvorul învațării. În mâna muncitorului țeran este avuția.

Munca muncitorului, a țeranului, au fost robită de la începutul lumii și este și până în ziua de astăzi. Patricienii Romani, ca și seniorii feudali, ca și boerii noștri, luau munca țeranului. Muncitorul cu timpul nu scapat din robie și așa din rob sau sclav nu devenit serv, clacăș. Clacășul nu scapat din servitutea pământului, s'au emancipat și împroprietarit, are astăzi pământul său; dar ne având bani ne având de unde se 'i ie, 'și robeste de bună voie munca sa banului. Când va scapa ore și de această robie? Este lesne se scape, și scăpând va fi liber și pe munca lui, va fi liber în totă puterea cuvântului.

Am apucat boerescul în țară și am luptat pentru desființarea lui.

Scăpând țeranul din robia pământului, au căzut în robia banilor. Am luptat și pentru desființarea acestei robii propunând în Camera deputaților proiectul de lege pentru înființarea băncii sătenestii.

Venind la Brad și apucându-mă de lucrarea pământului, am avut nevoia de munca țeranilor, și am luat-o într'ajutorul meu.

Țeranii având nevoia de bani, mai ales pentru plata grelelor dări către comună, județ și stat, vindeau munca lor mai pe nimica, vindeau prajina de prășila cu 25 și 30 parale sau 25 de bani, se dau în slujbă ca argați numai pe 35 lei pe an. Nevoia de bani 'i silea se dea multa munca pe puține

parale. Ei dau munca lor pe mai mulți ani, se înglodau în datorii. Proprietarii și arendașii cântau această muncă și o luau de unde puteau și cum puteau și așa prin bani lucrau pământul precum îl lucrau și mai înainte prin pământ, care aducea munca multă de clacă și de boeresc.

Putină muncă am găsit la Brad ne apucată de vecinii esplotatori de muncă, vânători de muncă.

Ce era de făcut? Am început prin a ridica prețul muncii, și tot greu o duceam.

Abia puteam lucra 10 falcii sau 14 hectare de pământ, cât lucra și arendașul ce eșise de la Brad. Ridicarea prețului muncii nu sporit încet încet numărul muncitorilor. Astăzi am ajuns de lucrez 25 de falcii de grâu și 25 de falcii de poșoi, am ajuns a avea aproape 100 de muncitori angajați.

O ocaziune s'au prezentat, chiar la începutul lucrărilor mele de la Brad, ca se pun în lucrare în mare sistemul ridicării prețului muncii țăranilor. Din lipsa de muncitori, moșia statului Călineștii, vecină cu Bradul, de o întindere de peste 1000 de falcii, redus în total și de la 1000 de galbeni caștin, pe an ajunsese la 500, și doi arendași ce o țineau fiecare câte 5 ani, unul după altul eșisă sărăciți de pe dânsa. Domnul Dimitrie Anghel, vedându-o atât de cadută, au luat-o în arenda pe 5 ani câte cu 500 galbeni pe an și au venit la mine și mi-au propus totuși, adică el se pune banii și moșia, și eu se pun munca și folosul ce va eși se'l împartim frățeste, jumătate el, și jumătate eu.

Am priimit și m'am apucat de lucru, propuind și eu țăranilor muncitori totuși. Ei se pune munca și eu pământul și rodul ce va da Dumnezeu se'l împartim frățeste.

Muncitorii țărani, vedând că eu le dau lor mai mult de cât jumătatea rodului dobândit; căci din trei părți le dau lor două și eu luam numai una, au năvălit din toate părțile, și

aû năvălit atât de mulţi cât într'o di am găsit lucrând peste 100 de pluguri terâneşti!

Aşa cu tovarăşia mea cu ţeranii am cultivat moşia Călineştii, în curs de patru ani, şi aû realizat un profit de 5,000 de galbeni din care Domnul Anghel aû luat jumătate şi eu jumătate, ear ţeranii cari aû lucrat moşia Călineştii, în tovarăşia cu mine, aû luat cele-lalte două treimi sau 10,000 galbeni!

Eată ce rezultate admirabile aduce tovarăşia (asociaţiunea) capitalului cu munca în explătarea pământului.

La tovarăşia 'mi-am îndreptat şi eu la Brad toate lucrările căutării moşiei, sporind încet încet preţul muncii şi crescând încet încet întinderea pământului cultivabil şi aşa am înduoit'o, întreit'o, împatrit'o, încincit'o de ce era la venirea mea la Brad.

Starea de astăzi a asociaţiunii mele, a preţului muncii ţeranelor la Brad, se găseşte aratăată în următoarea scrisóre ce am adresat fratelui meu la 27 Ianuarie 1885, şi carele comunicându-o amicului meu Domnul Dimitrie Brătianu, acesta aû luat'o şi aû publicat'o în ziarul său „Naţiunea“:

Brad, 27 Ianuarie 1885.

Iubite frate,

Mă grăbesc a'ţi face cunoscut lucrarea care m'a umplut eri de o bucuriă nespusă de mare.

Am mai făcut'o de mai multe ori, şi cea mai de pe urmă dată am făcut'o sunt acum trei ani trecuţi; dar nici o dată n'am simţit bucuria ca eri.

Ţeranii aveau atunci nevoie de pâine, nu se făcuse popuşoi lor, le-am dat eu popuşoi, socotindu-le kila câte 40 de lei, şi ei s'aû îndatorat a mi'l plăti cu munca lor. Şi ca să nu le cadă greu plata, ne-am învoit să mi-o dea în curs de 5 ani, câte puţin în fie-care an, numai câte 5 prăjini de prăsilă şi 7 de secere pe an.

După ce am dat eu popușoiu la țeranii cari sunt în relație cu mine, ca proprietar cultivator, apoi a dat și guvernul la cei-l'alți, cu deosebire numai că guvernul le-a luat câte 56 lei pe kilă, adică câte 16 lei mai mult de cât mine, aproape o a treia parte mai mult!

Acum țeranii iarăși au nevoie de pâine și ved că d. Câmpineanu a adus la Cameră un proiect de lege prin care cere să i se dea un milion ca să cumpere popușoiu și să dea la ômeni. Din milionul acesta se dă mămăligă numai la 25,000 de țerani. Atâția numai să fie în lipsă? Cum să cumpere? Ca în rëndul trecut? Când eu le dau cu 40 lei kila, guvernul le lua 56 lei, pret ne-audit de mare până atunci, când guvernul se făcu cumpărător și vîndător. Acésta 'i treaba guvernului?

Intervenirea guvernului actual a fost o cauză de ruină, de sărăcie pentru țerani. 'Mi e teamă să nu se întemple și acum tot așa

Acum popușoi se vînd la Bacău cu 40 lei kila; și eu, în loc să'i dau ômenilor cu acest pret, 'i-am dat numai cu 35 lei și 25 bani kila, *'i-am dat cât mă costa*; și de aceea am avut bucuriă; căci 'i-am dat la țeranii cu a căror muncă, *plătita bine*, plătită cum nimeni nu o plătește, mă ajut în explôtarea moșiei mele.

Plătesc munca țeranului mai mult de cât totă lumea, de aceea toți se uită la mine ca la dracu, toți cari explôtează munca țeranului strâmbătându'l și desbrăcându'l.

La 70 de ômeni am dat eri câte o kilă de popușoiu; le-am dat cât au cerut și le-am dat kila numai cu 35 lei și 25 bani, vine dimirlia cu 1 leu și 60 bani, și în dimirliă fiind 12 oca, vine ocaua de mămăligă $13\frac{1}{3}$ bani și cu o oca de mămăligă se hrănește omul într'o zi. Și hrănindu-se o plătește cu munca lui și o plătește luând pe munca lui prețul cel mai ureat.

Și iată cum. Țeranul a luat de la mine 2 merțe de po-

pușoiu, are se'mi plătească 35 lei 25 bani în doi ani. Într'un an, în 1886 are se'mi dea 25 prăjini prașilă care fac

	lei 16	25	bani
25 prăjini secere	"	6	25 "
	lei 22	50	bani
In 1887 are se'mi dea 15 prăjini prașilă	"	9	75 "
și 12 prăjini secere	"	3	-- "
Plătește peste tot în doi ani	lei 35	25	bani
Prețul unei prăjini de prașilă este de		65	bani
In cursul prașilei se mai dau încă		10	"
După prașilă se dă încă		10	"
Prăjina de prașilă costă		85	bani

Acésta face că țeranul pentru o falce de prașilă ia de la mine 70 lei și 40 bani. O falce semănată cu popușoiu, prășită de țerani, a adus anul trecut, an rău, numai 4 kile popușoiu. Puind kila 35 lei și 25 bani, rodul unei falci de popușoiu, se sue la 141 lei. Din acest venit, țeranii au luat pentru munca lor jumătate, adică 70 lei și 40 bani, și jumătate a rămas proprietarului cultivator.

Precum țeranul a pus jumătate munca și a luat jumătate venitul, asemenea și proprietarul cultivator a pus la acea producere jumătate și anume:

1. A pus pământul care trebuie să aibă chiria lui, arenda lui, adică acea ce se numește renta la o falce lei 35 —
2. A pus arătura la o falce " 20 —
3. A pus sêmënța " 6 40 b.
4. A pus capital în cheltueli a cărui dobândă se sue la " 9 20 b.

A pus peste tot și el lei 70 60 b.

Precum pământul aduce rentă, și capitalul aduce procent, asemenea și munca aduce salariu. Acești trei factori ai producerii avuției agricole câtă se fie întruniți după dreptate și umanitate. Întrunirea care aduce în producerea agricolă ju-

metate pământul unit cu capitalul și jumătate munca, și care dă jumătate din venit pământului unit cu capitalul și jumătate muncii se numește în Economia rurală asociațiune, meșteiag, tovarășiă. Această asociațiune este aceea ce se află la Brad între proprietarul cultivator și țăranul muncitor. Și această asociațiune este ultimul cuvânt al producerei agricole, fără de a împila și a desbrăca pe țăran de rodul muncii sale.

Sănătate și voe bună
fratele tău **I. Ionescu** de la Brad.

Adresându-mă la primăria cu cererea de a se face zapisul pentru munca ce se îndatorese țăranii a'mi da pentru popușoi luați de dâșii, n'am putut capăta nici un rezultat. După o așteptare de două luni am fost silit să mă plâng Domnului Ministru de Interne carele, dând ordinele cuvenite, am dobândit, în loc de un zapis două, unul pentru a mi se face muncă în anul viitor și altul pentru rest că țăranii 'mi rămân datori pentru popușoi luați.

Eu n'am dat popușoi la țăranii ca să'mi dea bani, ci ca să'mi dea muncă. Acesta a fost tocmeala noastră. Tocmeala aș stricat'o administrația....

În legea tocmelilor agricole nu se prevede cazul de a se da țăranilor muncitori popușoi și ei de a'î plăti cu bani. Legea tocmelilor este făcută numai pentru muncă.

Cu toate aceste, muncitorii țăranii sunt mai cinstiți de cât 'î crede Administrația. Ei 'și țin cuvântul dat. Dintr'o sută de țăranii nu sunt nici două cari se'și calce cuvântul; și în-suși aceștia sunt smomiți de cei ce'î vênéză. Așa din 63 de țăranii, cârora le-am dat și bani și popușoi pentru a'mi face muncă în 1882 numai 3 nu 'și-au ținut cuvântul, și nici aceștia nu sunt între muncitori ca neghina în grâu. În anul acesta am dat popușoi pe muncă la 80 de țăranii și am ba-

gat de seamă că lipsesc 9 din cei ce'mi sunt datori cu muncă încă pe două ani, după legea vechea a tocmelilor agricole. Unde sunt aceștia? Cine 'i va căuta 'i va găsi aiurea ademeniți de acei ce vîneză țeranii ca se le ia munca lor, fie chiar și prinși aiurea....

Cât sunt de muncitori țeranii și cât sunt ei de cinstiți în pădirea cuvîntului dat, se vede și din faptul că la mine în trei zile se prășesc 35 hectare de popușoi și tot în trei zile se seceră earșii 35 hectare de grîn. Nu rămîne pe an muncă ne făcută nici de un hectar atît în prașilă cît și în secere. Dar, cea ce face să'i înbesc și să'i admir și mai mult este silința ce pun de a face munca ce sunt datori, de aceea la prașilă, cînd sunt mai osteniți, 'i cinstesc și cu cîte cu un pahar de rachiu. Și apoi celor care au făcut totă munca, cît sunt datori se facă, le dau și cîte un sporiu de 10 bani la prăjina datorită și făcută. Fac cu deosebită plăcere aceste plăți pe de-asupra ca să'i îndemn se fie cinstiți, să'si fie cuvîntul și să facă munca ce dătoresc.

În acest chip am ajuns de a împărți profitul dobîndit din cultura pămîntului prin ajutorul capitalului și a muncii în două, dînd jumătate capitalului și jumătate muncii.

Numărul muncitorilor țeranii crește din an în an, cu toate că o parte din flórea lor este luată la óste. Și cu toate acestea, din pămîntul dat țeranilor nu rămîne nici o palmă ne lucrată și din an în an crește și întinderea pămîntului ce cultivează proprietarii și arendașii.

Ce ar fi de țera noastră cînd atît cultura mare, cît și cea mică s'ar face după indicările științei? Numărul muncitorului s'ar spori și s'ar putea hrăni din pămîntul ce li s'au dat la împrumut. Pe o falce de pămînt se hrănește o familie în țerile cele înaintate în agricultură. A lumina pe muncitorul țeran în maestria ce'l hrănește și a'l face se capete multe produse din o mică întindere de pămînt, este a'l

hrăni și a'l înavuți. De acea Jacques Bujault dice, în cartea editată de D. Rieffel, fundatorele și directoarele scôlei de agricultură de la Grand-Joan, că a lumina pe plugari este a face pomană saracilor!

S'e'l luminăm dară; caci plugăria și păstoria, dicea înțeleptul ministru al regelui Franciei Henric IV, marele Sully, eata cele două țite cu care este hranita Franția, adevăratele mine și comori de la Peru!

§ 4. PLANUL DE CULTURĂ.

Cel ânteîn lucru ce trebuie se facă acela ce se apucă de căutarea unei moșii este planul de cultură. În acest plan se hotărăște întinderea pământului ce are să se cultive, cheltueala ce are să se facă și venitul ce are se iasă.

În planul de cultură nu se însemnă numai întrebuințarea ce se face cu pământul, dar și plantele ce au să se cultive precum și succesiunea lor, adică acea ce se numește asolement; dar și vitele ce au să se hranească și să se înmulțască.

Cultura plântelor și creșterea vitelor sau plugăria și păstoria sunt obiectul principal al planului de cultură. Când vitele se întreabă se întrebuințează mai mult pământ pentru păstoria de cât pentru plugăria. Când plântele se întreabă, se dă culturei o întindere mai mare de cât acea ce se dă vitelor. Este însă o mare legătură între plante și vite și prin urmare între întrebuințarea pământului pentru cultura plântelor sau plugăria și pentru înmulțirea și ținerea vitelor sau păstoria.

Apucându-mă de lucru aveam de gând se urmez după principiile agriculturii raționate și se întrebuințez pământul moșiei mai mult pentru hrana vitelor de cât pentru hrana omului; și așa având mai multe vite, se strîng gunoiul lor, și s'e'l întrebuințez la îngrășarea pământului și așa în pământ

îngrășat se cultiv plântele, se cultiv puțină întindere de pământ și se capet rode multe. Dar una dice și alta face omul, povestea vorbii. Vedeam binele și 'mi plăcea, dar rău mă plecaiū a face.

Am urmat răul ce'l făceamū și 'l fac și astăzi cultivatorii noștri cei mari, am admis și eu îmbunătățirea pământului prin a'l lăsa să se odihnească, să se tolocească, am admis esplotarea pământului mai mult prin *timp* de cât prin *bani* .

Cu tolóca se perde un an din producerea pământului. A-céstă tolóca aū dispărut și dispare pretutindene unde agricultura merge înainte spre dobândirea recoltelor celor mai abundente, prin întrebuințarea îngrășărilor. Tolóca arată o sistemă de agricultură înapoetă și este defectuósă și păgubitoare: ânteiu pentru că întrebuințeză mai mult pământ pentru producerea de plântē, și al duole pentru că pământul ne îngrășat produce puțin. Așa în țerile unde pastoria domnește asupra plugăriei, îngrășându-se cu îmbelșugare pământul se capetă până la 40 hectolitre de grâu din hectar, pe când la noi unde nu se îngreșă pământul abia se capetă 10 hectolitre de grâu din hectar.

Ne putënd face în mare aceea ce trebuia se fac, am început a face și eu tolóca eu tótă lumea, a perde și eu venitul pământului pe un an, cât stă de se tolocește. Dar m'am apucat de înoit puterea producătoare a pământului prin arătură adencă și am ajuns a nu mai avea nevoie de tolóca; și de aceea astăzi mă găsesc cu un plan de cultură fără tolóca. Am în cultura mare a moșiei un asolement de doi ani: popușoi și grâu; și întrebuințez pământul moșiei 35 hectare cu popușoi și 35 hectare cu grâu peste tot 70 de hectare în cultură și 56 hectare, jumătate în fonaț și jumătate în imaș adecă în păstoria; și așa plugăria domnește în cultura mare.

Eu urmez acum la Brad asolementul din miază Franciei, atât de mult laudat de Arthur Joung, adecă anul 1 popușoiu

și anul al 2 grâu, având mai mult de jumătatea moșiei ocupată cu plugăria, ear restul este lasat păstoriei. Prințul arendașilor Englesi, celebrul Duchet, n'avea asolement fiesă nici macar de două ani și pretindea că n'au găsit alt sistem mai folositor pentru dânsul. Dar, cea ce n'am făcut încă în cultura mare, am făcut în cultura mică. Pe o întindere de 4 fâlei (5 hectare 72 arii) cât are un țeran cu 2 bot și o vacă, țin 6 capete de vite, adecă câte un cap de vită de hectar, după cum cere agricultura cea înaintată și raționată. Cu aceste vite se face și lucrul pământului și îngrășarea lui. În cultura mică din 4 fâlei se întrebuințează la plugăria numai $1\frac{1}{2}$ falce ear $2\frac{1}{2}$ fâlei la păstoria. Planul de cultură în mica fermă modelă are un asolement de 4 ani: în anul 1 popușoi gunoeți, anul 2 grâu și în el trifoiu, anul 3 trifoiu și anul 4 orz s'au ovės, osebit sunt 40 de prăjini în luzerna, care se cosește de 4 ori, și trifoiul se cosește de 2 ori. A-fără de acēsta am cultivat până la introducerea monopolului tutunului și câte 45 prăjini de tutun de semēnță turcească. Asolementul de 4 ani de mai sus întrebuințează jumătate pământul pentru hrana omului și jumătate pentru hrana vitelor. Cu cât sunt mai multe vite și mai bine hrănite, cu atât dau mai multă îngrășare, și cu cât se pune mai multă îngrășare în pământ cu atât el dă mai multe rōde.

O falce de popușoi dă până la 12 kile și una de grâu până la 9, adecă se capetă dintr'un hectar de popușoi 32 hectolitre și dintr'un hectar de grâu 24 hectolitre de grâu, se capetă cu un cuvânt înduoit mai multă rōdă de cât cu sistema de tolocire din cultura mare. Când va ajunge cultura mare se capete rezultate ca cele din cultura mică? Rēspundă acei datori se lucreze pentru îmbunătățirea agriculturēi și cari nu fac nimic... nimic.

În planul de cultură al moșiei Bradu, am vedut că sunt 56 hectare de pământ pentru hrana vitelor. Ce se face cu ima-

șul și cu fânașul moșiei, cu ce și cum se cultivă cele 70 de hectare de țarină?

Respunsul la această întrebare cuprinde obiectul cel mai însemnat al planului de cultură a moșiei Bradu.

La Brad, ca în toate satele din țară, se află alături de cultura mare și de cultura mică, care se face de către țăranii împroprietăriți. Intre 22 de țărani împroprietăriți nu se găseau, la venirea mea la Brad, de cât numai 6 oameni cu câte o părechie de boi. Am întrebuințat toate chipurile pentru ca se sporesc numărul boilor, și am ajuns după 12 ani, a face se aibă țăranii 18 părechii de boi și cu boii lor să se lucreze moșia mea, fără ca se mai țin și ei boi.

Defectul principal al planului de cultură a moșiei Bradu este lipsa de boi de lucru și de celelalte vite care se țin și se înmulțesc. Lipsa de boi de lucru s'aun îndestulat prin o legătură din cele mai profitabile între cultura mare și mică. Dar lipsa a doua nu se poate îndestula din cauză că acum vitele nu se întreabă, precum se întrebau odinioară pe când eu, ca vacar la Ceora (1842) a lui Mihai Sturza Vodă, am dus două cârduri de boi grași și le-am vândut pe unul la Pesta și pe altul la Viena și m'am întors cu desagi plini de galbeni. Ne căutându-se acum vitele, cultivatorul n'are nici un interes se le țină, se le crească și se le înmulțească.

Voiu ținea împărțirea pământului aratat mai sus și voiu da țăranilor imașul și fânașul, și poate voiu măsura chiar întinderea țarinei.

Ori întrebându-se ori nu vitele, voiu trebui se mă dedau la ținerea lor, nu atât pentru profitul ce l'ar aduce, cât pentru gunoaiul ce 'mi-ar da spre a îngrășa cu dânsul pământul și așa a dobândi de pe o mică întindere de pământ afectată plugăriei o mare cantitate de produse, o cantitate cel puțin înduoit mai mare de cât aceea ce se capătă acum fără a se da îngrășare pământului.

Intrebuințarea îngrășării pământului în cultura mare va aduce același rezultat ce l'am vădut în cultura mică de la ferma modelă. Cea ce fac astăzi în mic, voi trebui se fac mâine în mare.

Popușoiul. Cultura popușoiului este aceea care cere producerea și întrebuințarea îngrășărilor, care cere cuantitatea cea mai mare de îngrășare, arătura cea mai adâncă și munca cea mai multă. Popușoiul, ca plantă de clima caldă, cere o temperatură de 12 grade pentru ca se încolțescă, și pentru ca să se coccă cere o caldură de trei ori mai mare de cât aceea de care are trebuință grâul.

Popușoiul s'a adus la noi din Italia, unde au fost adus din America. În Italia sunt șase feluri de popușoi, numite Grano-turco. Meliga formează baza agriculturii din Piemonte, Lombardia, Modena etc. Varietățile de popușoi sunt: 1 popușoiul cuarantin, 2 popușoiul cincuantin, 3 popușoiul de vară, 4 popușoiul precoce, 5 popușoiul de toamnă, și 6 popușoiul alb.

La noi, până acum numai două feluri de popușoi avem: unul mare și galben și altul cu grăuntele mici numit cincuantin.

La expozițiunea din Paris din 1884, am găsit 13 feluri de popușoi, am luat câte o mână din fie-care, le-am semanat lângă grădina de la Brad și am vădut popușoi de tot felul de mari, de la un metru până la 2 $\frac{1}{2}$ metri de lung strujanul, cu cioclai mari, de mijloc și mici, cu colorile galbene, albe și galbene. Care se fiă cel mai bun pentru noi? Așteptăm răspunsul de la acei însărcinați cu interesele agriculturii în administrația țerii.

În Italia se sémână 60 litri de popușoi într'un hectar și se capătă de la cuarantin 20 până la 25 hectolitri, de la cel de vară 40 până la 50, de la cel de toamnă 70 până la 80 hectolitri din hectar, vru se dică se capătă 120 din una de sémântă, se capătă de patru ori mai mult de cât la noi în

țeră, unde semănăm 4 dimerlii la falce și luăm 4 până la 6 kile, adică luăm 33 din una de semență; căci și la popușoi noi facem, ca în multe altele, semănăm mult și luăm puțin, cheltuim mult și luăm puțin.

Țeranii cultivă mai numai popușoi în ogórele lor; fiind că popușoiul le dă Meliga, mamaliga, cu care se hrănesc. Și cultura mare cultivă mulți popușoi, dar tot mai puțin de cât grâu și orzu și ovésu, fiind că se întreabă de Englezi cari 'l cumpără la Galați și cele-lalte porturi ale țării. La Brad în cultura mare a moșiei jumătate de întinderea pământului se cultivă în popușoi și jumătate în grâu; ear în cultura mică din ferma modelă numai a patra parte din întinderea pământului se cultivă în popușoi și cea-laltă a patra parte în grâu, ear cea-laltă jumătate în plante pentru hrana vitelor, trifoiu, luzernă, ovés și orz.

Popușoiul curăță pământul de buruenile care 'l umple grâul, de acea cheltueala de producere a popușoiului este mai mare de cât acea a grâului. Prășitul costă 52 lei falcea. În mica fermă modelă popușoiul capătă îngrășarea care se sue până la 40,000 kilograme de hectar și care profită nu numai popușoiului dar și grâului. În cultura popușoiului la Brad cheltuelile de producere sunt făcute de muncitori pe jumătate și de cultivator pentru cea-laltă jumătate, de acea și venitul din popușoi se împarte în jumătate una o ia proprietarul și cea-laltă muncitorul.

Grâul. Cultura grâului la Brad, ca în totă țera nu este rezămată pe îngrășarea pământului, de acea noi nu dobândim nici pe jumătate de cea ce se capătă în ținările cele înaintate în agricultură; căci pe când noi abia dobândim 6 kile la falce, în ținările cele-lalte se dobândește cel puțin 12 și merge până la 18 kile și mai mult la falce

În mica fermă modelă de la Brad, grâul profită de îngrășarea ce se dă pământului cu un an mai 'nainte pentru po-

peşoi şi de aceea da înduoit mai multă rodă de cât ce da pământul cel ne îngrăşat. Când se face grâul bine, se capătă din falcea îngrăşată din ferma modelă 9, 10 şi chiar 12 kile, pe când din cea-laltă pământ ne îngrăşat din cultura mare, abia se capătă 6 kile la falce.

În ferma modelă esplotarea pământului se face prin îngrăsare, prin *banî*, şi în cea-laltă moşia prin *timp*.

Pentru a dobândi mult grâu din falce, trebuie a se da pământului îngrăsare. Şi pentru a i se da îngrăsare trebuie a avea şi a ţinea vite ca se o producă; prin urmare, pentru a dobândi grâu mult, trebuie a ţinea vite multe. Acolo'i tot secretele producerei abundente a grâului

Preţul vînderei grâului variază, el depinde de căutarea, de întrebarea lui. Când se întreabă grâul, se capătă până la 60 de lei pe kilă; şi când nu se întreabă, nu găseşte cui se'l dai nici cu 35 sau 40 lei kila. Preţul cel mai bun cu care s'au vîndut grâul de la Brad, au fost de 55 lei kila, dusă la gara Galbeni, şi preţul cel mai prost au fost de 35 lei kila, tot dusă la Galbeni. Dusul unei kile costă un leu, prin urmare rămâne maximum de kilă 54 lei şi minimum 34 lei.

Din 5 kile grâu, luate dintr'o falce, scădînd o kilă semînţa, rămân 4 de vîndut, care vîndîndu-se cu 40 lei kila aduc 160 lei dintr'o falce.

Cheltuelile pentru producerea grâului sunt aceleşi şi în an bun şi în an rău; şi în an cu preţuri bune şi în an cu preţuri rele. Cheltuelile aceste se alcătuiesc: 1 din chiria pământului sau rentă, care este la Brad de 45 lei de falce, 2 din arătura care costă 20 lei falcea, 3 din secere care costă 20 lei falcea, 4 din bătutul sau trieratul grâului care costă 4 lei kila alţi 20 lei de falce, 5 din procentul banilor care nu pôte fi mai mic de 10 lei de falce şi în fine 6 din cheltuelile celelalte, servitori, menaj etc. etc. care se sue încă la 10 lei

de falce. Aşa cultura unei falci de grâu cere o cheltueală care se sue până la 125 lei.

Scădând cheltuelile din venit, rămâne un profit de 25 lei la falce. Paguba poate se fiă şi mai mare în anii cei rei, dar folosul nu se sue mai sus chiar în anii cei buni.

În curs de 12 ani n'am avut la Brad de cât 3 ani cu profit de 35 lei la falce şi numai 2 ani cu o pagubă de 35 lei la falce.

Sunt 50 de feliuri de grâu ce se sémănă tómnă sau prima-vara. Cele mai roditóre sunt grăele de tómnă.

La grâu, ca şi la popuşoi, nu se scie încă care ar fi varietatea cea mai roditóre, cea mai producétóre în pământul şi în clima ţerei nóstre.

Noi nu căpătăm din una kilă de semêntă de cât numai 4 sau 5 sau 6 kile, pe când în Franca se capêta 10, 15, 20, şi chiar 30 de ori semêntă.

Cât suntem de departe de cultura luminată şi raţională!

La începutul anului 1885, am priimit cu plăcere şi recunoştinţă un sac de grâu Şerif ce mi l'a trimis Domnul Ion Câmpineanu, pe când era ministru de agricultură.

Acesta'i un grâu de tómnă pe care 'l voiă semana în mica fermă modelă, unde pământul căpătând îngrăşare este în condiţiunile cerute de agricultura de unde s'a adus semêntă.

Grâul acesta, de origină Scoţiană, este fórt respêndit în Danimarka şi Ghermania, unde dă recoltele cele mai abundente şi unde se capêta până la 60 de hectolitri dintr'un hectar, adică de 30 de ori semêntă ce se sémănă.

Acest grâu, numit în Englitera, originalui, Scherriř's Square-Nead, cere o climă umedă. Acesta'i cauza că Francesii nu l'a introdus încă în ţera lor. Cu tóte aceste, Domnul Schriebeau, directorele cercărilor de seminte a Institutului naţional de agricultură din Paris, cercări ce se fac în grădina de la Vincennes, spune că succesul lui nu este indoelnic, atât numai

ca conține mai puține materii azotate de cât cel ce obicnuit se întrebuințează în continentul Europei; dar adaoge el, inferioritatea calitativă a glutenului este compensată cu prisosință prin abundența și cuantitatea producțiunei lui.

Mai înainte de a se schimba grâul ce cultivăm, ar trebui a se face cercări ca se videm care este varietatea care se potrivește mai bine cu clima, pământul și felul producerii noastre. Și chiar asupra acestui Șerif a se face cercări pentru ca se videm de unde se luăm semënța, din Scoția, ori din Danimarka, ori din Ghermania? Numai după facerea unor asemenea cercări, nu mai după constatarea rezultatelor dobândite, ne putem determina pentru aducerea în țară a grâului Șerif, sau a altor varietăți ca se le punem în locul grâului nostru, a grâului care e cultivat în condițiuni bune aduce în ferma modelă o recoltă înduoit mai mare de cât cea ce se capătă pe restul moșiei Bradu, supusă culturai obicnuite în țară.

Abundența recoltei vine mai mult de la cultura rațională, de cât de la varietatea grâului. La îmbunătățirea, dar, a culturai, la îngrășarea pământului trebuie se ne gândim mai mult de cât la schimbarea semînței.

Via. Pe lângă producerea plantelor și ținerii vitelor, cari dau omului pâinea și carnea cu care se hrănește, noi cultivăm și via care ne dă vinul trebuitor. Am ajuns de am astăzi la Brad 10 pogone de via, făcută pe coștisele dealurilor pe care nu se pôte âmbila cu plugul, și prin urmare ar fi fost rămasă fără se aducă vre-un folos; dar plantate în via aduc folose mai mari de cât ce ar fi adus dacă s'ar fi putut ara și semana cu grân sau popușoi. Cu vin se utilizează și aceste pământuri ce ar fi rămas fără se aduca nici un profit. Pe cōsta stâncii pe care se află schitul este despre amenda di un pogon de via, pe cōsta ce urmăze după stâncă sunt alte 2 pogone, pe cōsta de la Călinești este 1 pogon și pe

vêrful dealului de la Ursée, vêrf pe care 'l bate sórele tótã ziua sunt 6 pogóne de via.

Dupê espositiunea viei la sóre iesă și cualitatea vinului. Din cele 10 pogóne de via nu capêt mai mult de cât 60 până la 100 vedre de pogon. Din via de la Ursée am luat anul trecut câte 130 vedri de pogon.

Din 20 de polobóce de vin ce am adus de la Ursée anul trecut, am ales unul pentru consumațiunea mea. Vinul din acest poloboc scos de pe drojdii și pus în butelei, dupê trei luni, când se distupă, și se tórna în pahar. face spume ca și vinul de șampania. Ce va fi de dènsul când va fi tratat în acest scop?

Eû am învêțat a face vin de Șampania, stând 6 luni la Domnul Dépreau la Auxerre în Châmpania. Dupê întórcerea mea în țeră, 'mi-au poroncit Mihai Sturdza Voevod, care au cheltuit de m'au învêțat în streinătate, s'î fac vin de Șampania. Și 'i-am făcut din vinul ce l'am cules în via lui de la Socola.

Dar și cu vinul ce se face la Odobesti încă se pôte face Șampania, și s'an și făcut.

Eată ce'mi scrie Doctorul Conia de la Iași în 19 Decembrie 1882:

„Prima societate română pentru fabricarea vinului de Șampania în Iași, se presintă înaintea Domniei-vóstrê, înteiul fabricant de Șampania în România, cu primul ei product, și vè rógă cu tot respectul se bine-voiți a priimi aceste câte-va butelei (25) din partea sa ca un semn de mare stimă.“

„Solicitam tot-o-dată indulgența Domnie-vóstre la apreciere, de óre-ce productul nostru e încă june, ca și societatea, avênd însê convingerea că tóte cele-l'alte condițiuni cerute de un bun vin de șampania sunt îndeplinite, întrebuițând unul din cele mai bune vinuri de Odobesti și ne lasând nimic de dorit, atât în privința salubrității cât și a gustului, ne-am

permis a'î pune în rîndul fabricaţiunilor ce constituă industria română."

Priimiţi, etc.

Ured că are cuvîntul Doctorul Conia a face şi a spera; căci vinul este cel mai important produs al unei ţeri.

Caton censorul, în cartea sa *De re Rustica*, vorbind despre cumpararea unei moşii dice: „De mă vei întreba care este cel mai bun domeniu, 'ţi voi răspunde: pe un domeniu de 100 de pogone, bine situat, via este cea care dă cea mai bună recoltă."

Şi într'adever, dintr'un pogon de via luând 100 vedri de vin şi vîndînd vîdra, cum vînd eu numai cu $1\frac{1}{2}$ lei se capeta 150 de lei, cea ce face de falce 450 lei, puind 3 pogone în falce. Din acest venit scădînd cheltueala care se sue la 60 lei de pogon sau la 180 lei de falce, rămîne profit curat din falce 270 lei. Ce venit mai mare de cîta acesta pôte se aducă pămîntul, mai ales pămîntul care nu'î bun de nimica? Acêsta m'au făcut se mă ocup la Brad cu via şi am isbutit.

Eu sunt şi crâşmar, vînd la Brad vinul ce produc nu numai cu ridicata dar şi cu amănuntul, vînd vinul la Crăsmă mai eftin de cît totă lumea, dîndul cu 30 bani oca, pe cînd alţii 'l vînd cu 40 şi aşu capeta pe vîdră 3 lei, din care scădînd un leu de vîdră cheltuelele, cu impositul, licenţa, accisul, crăsmăritul, rămîne 2 lei de vîdra de vin, rămîne câştig curat 420 lei din falce. Ce vrei mai mult?

Gîndacii de matusă. Eu am înveţat a creşte gîndacii de matusă la Domnul Camile Beaunais la Bois de Senart, lângă Paris. Am şedut şi acolo din prima-vară pînă în toamnă.

Creşterea gîndacilor de matusă este cea mai însemnată şi mai banosă din toate producerile agricole. Pe cît este de mic gîndacul, pe atît este de mare folosul ce dă agricultorului, şi încă şi mai mare este folosul ce 'l dă meseriaşului aceluia care

deapănă matasa, și o țesă, făcând materii care se întreabă și se vînd cu mare preț.

Ajungînd la Brad, m'am ocupat și cu sericicultura, am început prin a aduce și a răsădi agudi; căci cu frunzele agudilor se hrănesc și cresc vermișii ce dau matasă.

După ce s'au prins și au crescut agudișii, am adus semînță de gândaci și am pus-o la clocit. Oale de gândaci puse la căldură se sparg după 10 zile și esă din ele râme. Râma mănîcă frunza de agud și crește și apoi adorme. După aceea se trezește, se apucă de mîncat și după ce se satură eareși adorme. Eareși se trezește, mănîcă și adorme. După al patrulea somn, se scîlă, nu mai mănîcă; dar începe a face gugôșă, adică a scîte dintr'însa ată de matasă, a o tîrce și a se îngropa în gugôșă de matasă. Sîde îngropată în gugôșă 20 de zile, apoi o sparge și esă d'intr'însa fluture din râma ce au fost, sbîră, se reîroduce și mîre, lăsându-ne gugôșă de matasă pentru că l'am crescut, hrănit și îngrijit.

Gugôșele mai înainte de a le sparge fluturile gândacului de matasă se deapănă și se scîte ată de matasă. Un gândac pîte se dea o ată de matasă de 500 pînă la 1000 de pași de lungă. Ată gândacului este aceea care dă burangicul sau matasa, după cum vor fi depanate gugôșele.

Astăzi s'au pîrăsit mai de tot facerea burangicului sau a matasei și nîme nu'și mai bate capul se crească gândacii ce ne dau matasă.

Cît am ținut deschisă scîla de agricultură, am făcut creșterea gândacilor de matasă ca se învețe elevii acîstă banîsă producere agricolă.

Astăzi nu mai cresc nici eu gândaci; căci nîme nu întreabă se cumpere gugôșe. Păstrez însă agudișii în speranță că pîte să se înceapa eareși creșterea de gândaci în țără. Am avut un lueru bun și de mare folos moștenit de la bătrîni

și l'am pierdut. Se dea Dumnezeu se nu pierdem și pe celelalte lucruri bune ce ni le-a lăsat bătrânii!

Albinele. Pre când gândacii ne dau matasă ca se ne îmbracă, altă insectă, albina, ne dă miere și ceară ca se ne îndulcim și se ne luminăm.

Eată ce dice despre albine cel mai mare învățat dintre Romani Varro, după opinia lui Cicero în cartea lui *Rerum Rusticarum*: „Albinele nu trăiesc izolate ca corbii. După exemplul omului, ele iubesc a trăi la un loc adunate. Albinele se asociază pentru ca se mănânce, pentru ca să se ajute unele pe altele. Combinațiuni de inteligență și de esistență se văd în construcțiunile albinelor și în procederea lor de a-și umplea magasiile cu cele necesarii hranei lor. Pentru albine sunt trei ordine de ocupațiuni: subsistența, edificățiunea și înmulțirea lor. Altele îngrijiri cer pregătirea mâncării lor, altele ale cerii ce fac, și altele ale mierii ce produc, ale fagurului în care o pun. Albinele au instituțiuni ca ale noastre, au o regalitate, un guvernament, și sunt o societate organizată. Proprietatea este în esența lor. Ele n'au lacomia muștelor, de aceea nu se pot ca dânsese nici o dată pe carne, sânge și grăsime. Ele înmăiază pretutindene pe regina lor, pe care ele o crează, o susțin când este obosită, o hrănesc când este flămândă. Ele iubesc munca și urăsc pe leneși. Ele țin buna orânduială, dorm pe rând, împart trebile între dânsese și trimit în departare colonii. Ele ascultă de glasul șefului lor ca soldații de sunetul trompetei și ca și dânsii au semnul de război și de pace.”

Patruns de importanța albinelor, am crezut de a mea datorie, îndată ce am deschis școala de agricultură, se aduc 20 de știubei și se le depun la dispozițiunea elevilor. Elevii caută de albine din prima-vară până în toamnă și tot ei le îngrijă și le ecară. Ei țină socoteala roitului, a curățitului, a strânsului mierii, afacerii cerii și în fine a vânzării

și a folosului ce aduc. Ei notau toate fenomenele administrației, a hranei și a înmulțirii lor.

Numai cu o îngrijire din cele mai însemnate a messeriet de prisăcăriă s'au dobândit câte o oca de miere și câte o oca ceară de fiă-care știubeiū, cea ce făcea pe atunci 12 lei pe an profit curat!

Stupul roește, adecă dă pe an cel puțin un stup ca și matea lui; cea ce face un profit de sută la sută! și cu oca de ceară și de miere care fac cât și matea, altă sută la sută, și așa albinele dau profitul cel mai mare de cât toate animalele domestice; căci dau două sute dintr'o sută.

Și cu toate aceste, stupii s'au împuținat de tot în tără. Care i cauza? Cauza este că astăzi nici ceara, nici mierea nu se întreabă precum se întreba odinioară. Sunt mai mulți ani de când mierea și cea de la stupii mei stă nevândută. Ingrijitorul lor Stefan Patrichi, vra să se desfacă și de ai lui și de ai mei; căci dice el muncește degeaba la dênșii!

§ 5. CHELTUELILE ȘI VENITURILE.

După ce se face planul de cultură, precum 'l făcurăm în paragraful precedent, apoi trebuie să se facă budgetul de cheltueile necesariă pentru a'l pune în lucrare și budgetul de veniturile ce pôte se aduca.

Făcând acéstă lucrare, băgăm de sémă că cheltuelile ce le facém în 1870 cu lei vechi, acum se fac cu lei noi. Acéstă însemnează că în curs de 15 ani, cheltuelile au sporit, și cea ce se făcea atunci cu lei vechi acum se face cu lei noi; asemenea au sporit și veniturile.

Budgetul de cheltueli al esplôtării moșiei Bradu pe anul 1885 este următorul:

Arenda moșiei . .	2400	report	6,970
Arătura	1200	Cultura viei	350
Prășila	1570	Lefele slugilor	700
Secerea	600	Menajul	1,250
Coasa	500	Impositul	420
Trieratul	500	Procentul Capitalului	660
Bătutul popușoilor	200	Cheltueli neprăveđute	150
	<u>6970</u>	Peste tot	<u>10,500</u>

La o moșia pentru cultura a 90 falc, făcându-se cheltue-
lile de mai sus, vine câte 116 lei de falce; sau pentru
128 de hectare câte 82 lei de hectar. Cât suntem de departe
noi, cu 82 lei de hectar, de acei ce pun 1200 lei de hectar! Cât
suntem de înapoéți în știință și în practică de țerile cele înă-
intate în agricultură!

Cheltuelile însemnate în budget fiind făcute, se întâmplă
ca timpul se nu fiă favorabil culturei pământului și atunci
resultatul lor se traduce prin pagubă. Asemene se întâmplă
ca prețul productelor dobândite se nu fiă destul de mare ca
se înapoenscă cheltuelile făcute. Pagubă și când nu se fac
producte și când nu se vînd bine. Se întâmplă ca nici grâul,
nici popușoiul se nu se făcă după cum se speră, și apoi și
mult puțin cât se face se nu se întrebe, se nu se plătească
bine și așa să se vîndă cu prețuri scăđute. Mai 'nainte, când
nu se făceau productele rodite bine, se vindeau cu prețuri
rîdicate și acopereau cheltuelile. Acum și când se fac bine
nu se întreabă și așa se vînd cu preturi scăđute și aduc pa-
gubă în loc de câștig. O criză agricolă din cele mai one-
rósă este cea când productele dobândite nu se întrecabă, și
amenință cu săracia pe cultivator, care sfârșește prin a lasa
moșia, a abandona cultura și a se retrage în altă carieră.

După budgetul de cheltueli vine acel de venituri. Venitu-
rile la Brad esu 1 din 25 falc de grâu, a 4 sau 5 kile de
falce dañ 100 până la 120 kile, socotind kila câte 50 lei se

póte avea din grâu un venit de 5,000 lei.

2. Asemene fiind și 25 fălei de popușoi, și dobândind 4 până la 5 kile din falce se capată de 100 până la 125 kile și vîndînd kila 30 de lei se capată și din popușoi 3,750 lei.

3. Imașul de 20 de fălei dat la boii țeranilor câte cu 100 prăjini de arătură de părechea de boi și câte 25 lei suta, avem și din imaș un venit de 500 lei.

4. Fânul póte se dea din 20 de fălei 20 de stoguri și vîndînd stogul cu 70 și póte 75 de lei póte se dea 1,500 lei.

5. Cele 10 pogóne de via dând 1000 de vedre de vin și vîndînd vadra cu 1 leu se póte capata 1,000 lei.

6. Crâșma póte se aducă într'un an din vinul vîndut pe 3 lei vadra și din rachiu 620 lei.

7. In fine paiele și strujenii pot se aducă . . . 380 „

Peste tot venitul într'un an bun se póte sui la 12,750 lei.

Din acest venit scădînd cheltuelile de producere aratate mai sus. 10,500 lei.

Remîne un profit de 2,250 lei.

Profitul acesta fiind eșit din 90 de fălei da de fiă-care falce câte 25 de lei. Venitul fiind de 141 din falce și cheltue-
lele fiind de 116 lei la falce, profitul este de 25 lei la falce.

Dintr'o sută lei venit, făcînd socoteală după cum se petrec lucrurile la Brad ié:

Proprietatea o rentă de 10 lei

Capitalul un procent de 15 „

Muncitorul un salariu de 55 „

Și esplotatorul un profit de 20 „

100 lei.

Aici ași avea de făcut mai multe observațiuni asupra veniturilor și a cheltuelilor, dar.... le las.

Calea de a spori cheltuelile este deschisă. Cultura noastră

cea mare au început a introduce instrumente și mașini, prin urmare a spori capitalul și a micșora cheltuelile de producere. Dar nu s'au apucat încă de păstoriă, care are se sporească și mai mult cheltuelile, de ținerea vitelor și de producerea gunoiului, a îngrășării pământului. Când se va apuca și de această parte a producerei, atunci sporind cheltuelile va spori și veniturile.

Viitorul agriculturii stă în producerea prin capital, în întreținutarea de mult capital. Presentul astăzi arată producere mica cu puțină cheltueală și mai mult cu timpul de cât cu capitalul.

Intre cheltuelile, care merită o deosebită considerațiune, avem pe acele ce se raportă la Stat, județ și comună cărora li se plătește impositul, decimile etc. etc.

Comisiunea de recensiment au priimit de la mine în 16 Aprilie 1885 declarațiunea următoare de venituri și cheltuelile moșiei Bradu:

Sub-serisul, Ion Ionescu, de la Brad, domiciliat în comuna Calinești, plasa Fundu, județul Roman, conform articolui 2, lit. 6 din legea de constatare, declar: Sunt în etate de 67 de ani (născut în 1818) și ocupațiunea mea este agricultura.

„Am proprietate în doălmășia cu fratele meu Nicolae cu un venit anual de 12,750 lei, din care urmează a se scădea 10,500 lei cheltuelile, rămâne venit curat al culturii proprietății 2250 lei.“

După ce am dat această declarațiune, am capatat două procese verbale sub No. 274 și 275, unul pentru mine și altul pentru fratele meu, din partea comisiunei de recensiment.

În procesul verbal No. 274 se dice: Moșia Bradu cu venit anual brut de 6375 lei, din care scădând 4375, rămâne venit net 2000 lei taxa fonciară de 5 la sută. 100

Casa de crăsmă evaluată 100 lei are venit net . 6

A se transporta 106

	Transport	106
2 $\frac{1}{2}$ hectar de via a 4 lei hectarul		10
Și 2 $\frac{1}{2}$ lei hectarul		5
Livada $\frac{1}{4}$ de hectar		1
	peste tot	122 lei

În procesul verbal No. 275 se dice asemenea că proprietatea Bradului are venit de 6375 lei din care scădând 4375 rămâne venit net 2000 lei a 5 la sută 120

Dupe aceste două procese verbale, venitul moșiei Bradu fiind de 12,750, se scade din el 8,750 lei(?) cheltuelile și rămâne venit curat 4000 lei a 5 la sută impositul fonciar 240 lei, aprópe înduoit mai mult de cât adevăratul venit fonciar aratat în declarația mea. Cu alte cuvinte din trei părți de venit, se scad două pentru cheltueli și rămâne a treia parte venit fonciar!

Pe acest venit fonciar s'au pus impositul fonciar al moșiei Bradu, s'au pus în loc de 2400, cât este el într'adevăr, 4000 lei, cea ce face 25 lei de hectar, s'au pus un venit aprópe îndoit mai mare de cât ce este în realitate!

Făcutu-s'au așa și la proprietățile vecine cu Bradul? La Dămienestii, de exemplu, la Chilizii, la Spridonestii? Luatu-s'au de la toți imposit fonciar atât pe venitul moșiei, cât și pe profitul esplotatorului ei, precum s'au făcut la Brad?

Pe ce se pune impositul fonciar, pe renta pământului sau pe profitul cultivatorului lui? Renta este de 2400 dar nu de 4000 lei, și profitul de 2250 lei și impositul nu se plătește pe profit și pe rentă.

Proprietarul moșiei Bradu plătește imposit fonciar și pe renta sau venitul proprietății și pe capital și muncă sau venitul esplotațiunei moșiei, plătește mai mult de cât dice legea se plătească 96 lei pe an, și așa în loc se plătească 144 lei plătește 240.

Afară de impozitul fonciar mai sunt și alte dări ce le ia Statul și apoi vin și decimele ce le ia județul și comuna.

Impozitul fonciar	240	pe an.
Căile de comunicație	6	" "
Patentă	4	" "
	<u>250</u>	pe an.

Decimea de percepție	25	" "
3 decimi județene	75	" "
1 decimi comunale	25	" "
Impozit pentru drumuri	48	" "

Peste tot 423 pe an, adică județul și comuna ia mai atât cât și Statul! Aceste trei impozite în sumă de 423 dintr'un venit fonciar de 2400 lei fac o luare de 19 până la 20 la sută din venit!

În esplotarea moșiei Bradu intră și crâșma, pe care tot eu o țin, ne vînd se o dau cu chiria la jidani, pe care legea 'i oprește de a fi crâșmari prin sate. Și ca crâșmarul creștin și Român, consiliul județian dănd în arendă accizele de la crâșma unui jidan, m'aș pus sub puterea jidanului. Jidanul oprit de a fi crâșmar, s'aș făcut mai mare peste crâșmarii români și creștini luând în arendă accizele.

Ca crâșmar, eu plătesc Statului licența și comunei accisă	
Licența ce plătesc Statului este pe an de lei	68 —
Decimea de percepție	6 80
3 decimi județene	20 40
Drumuri	<u>13 60</u>
Peste tot pentru toate	108 80

Pentru vinul ce vînd la crâșmă plătesc accis de 50 bani pe vadră la comună, cea ce face de la 400 vedre o sumă de 200 lei și pentru rachiū asemenea plătesc o accisă de 37 bani la oca, cea ce face pentru rachiul ce vînd o sumă de 175 lei peste tot accis 375 lei

Așa dar, cu cheltuelile ce fac, plătesc Statului impozitul

și licența, județului decimele și comunei accizele; eu plătesc.

Statului . . . 411 lei 40 bani.

Județului . . . 95 „ 40 „

Comunei . . . 400 „ — „

Peste tot . . . 906 lei 80 bani.

Mirabeau nu dicea în ironie, că sciind cine-va cele patru reguli de aritmetică este un vultur financiar, nu se cere alta de cât să se adauge și bunul simț. Bunul simț este acel ce aū lipsit și lipsese financiarilor noștri; de aceea plătim Statului, județului și comunei mai mult de cât putem și trebuim a plăti, mai mult de cât cere dreptatea. Noi plătim pentru ca se ni se facă servicii, și serviciile se rescumpere sacrificiile ce facem platind la dari. Serviciile ce ni se fac costă scump, foarte scump, costă mai mult de cât fac!

Afară de contribuțiunile directe și indirecte aratate mai sus, mai plătim încă o mulțime de contribuțiuni indirecte fără ca se mai facem socoteală, fără ca se mai știm cât plătim. Așa cine fumează tutun, cine mănâncă sarat, cine se duce și vinde produsele lui la târg, cine face cel mai mic pas, trebuie se plătească și plătește. De exemplu cine fumează tutun plătește pachetul 1 lei sau 50 de bani și consumând pe di câte un pachet plătește pe an 366 lei sau 183, din care scădând costul tutunului cel puțin pe jumătate cât se vinde plătește încă un impozit indirect de 183 sau 91½ lei pe an. Asemene cine mănâncă sarat trebuie se dea Statului cel puțin 25 lei pe an. Cine duce la târg de vândut produse, trebuie se plătească, numai eu plătesc peste 100 de lei pe an și așa numai cu trei impozite indirecte eu plătesc cel puțin 25 la sută din venitul ce am; și așa cu cele directe platind încă 25 la sută, plătesc pe an Statului, județului și comunei cel puțin 50 la sută, dau jumătate, cu alte cuvinte, din ceea ce am!

Ce va fi platind bietul țeran! Cine și mai bate capul cu dânsul? Financiarii noștri cantă se ia cât vor putea mai mult.

Concluziunea din toate cele espuse mai sus de venit și chel-

tueli este că darile sunt mari, din cale-afară de mari și că ne iau jumătate din cea ce agonisim!

Apoi cele-lalte nevoi și trebuințe cu ce se le mai îndes-tulăm?

Cu rabdarea! cu suferința! și cu bogdaproste că încă nu ni se ia tot cât agonisim

De aceea termin dicând cea ce am audīt și eu pe alții:

Bogdaproste de lumină

Ecselență Brat Ivan,

C'ai seos luna din fântâna

Pentru neamul lui Traian.

§ 6. SOCOTELILE

Ori cine se apucă de o treabă, agricolă, industrială și comercială, are neapărată trebuință se țină socoteala de cea ce ia și de cea ce dă. Ținerea socotelilor se numește comptabilitate.

Comptabilitatea este simplă și dublă. Simplă este când se serie cea ce se ia deosebit de cea ce se dă, dublă este când, se serie cea ce se ia și de la cine se ia, și cea ce se dă și de la cine se dă. Cel ce ia se numește debitor, și cel ce dă creditor. Ori-ce se serie în comptabilitatea dublă arată de o-dată și pe datornic și pe creditor.

Acastă sistemă dublă de comptabilitate am ținut de când am venit la Brad și o țin și astăzi.

Pentru ținerea socotelilor în parte dublu se cer: 1 cărți ajutătoare, 2 jurnalul, și 3 cartea cea mare.

Între cărțile ajutătoare cea întâia este Cassa, un registru în care se trec la dreapta banii ce se iau și la stânga banii ce se dau. 2 Magazinul în care pentru fie-care produs se ține socoteala trecându-se asemenea la dreapta cea ce se ia și la stânga cea ce se dă. 3 arătura, 4 prașila, 5 secerea, 6 co-

sirea, 7 efecte de plătit, 8 caii, 9 boii, 10 vacile, 11 oile, 12 menajul în care se însemnă pe fie-care și numărul mâncătorilor, pâinea, carnea și fructul ce mănâncă, bucatele ce se cumpără, legumele, rădăcinile, vinul, rachiul și tot ce se consumă în fie-care și, 13 compturile curente ale slugilor în care fie-care are o socoteală de cea ce are se ia și de cea ce ia, 14 Cartea de corespondență în care se trec toate scrisorile ce se trimit, 15 jurnalul de cultură în care pe totă ziua se însemnă tot ce se face dimpreună cu gradele de căldură și starea senină sau de ploie a zilei, și o mulțime alte cărți după trebuințele ce are acel ce ține socotelile.

2. Toate lucrările înseminate în cărțile ajutătoare se concentrează într'un singur registru, care se numește jurnal și în care se trec pe fie-care și toate operațiunile întreprinderii.

3. Și în fine Cartea cea mare în care se trec toate articulele din jurnal, dând fie-cărui articol un cont deosebit, începând de la cele mai înseminate care este capitalul și sfârșind cu comptul de pagubă și câștig care resumează toate socotelile.

La finele fie-cărui an se face solda tuturor compturilor care le închide pe totă și care se numește inventarul de Esire, și la începutul fie-cărui an se deschid toate socotelile prin inventarul de intrare.

Inventarul de intrare constituie capitalul întreprinderii.

Eată Capitalul moșiei Bradu la începutul anului 1885:

Mobilier	100 —
Prisacă	92 50
Cail	700 —
Vacile	145 —
Strujenii	4 —
Rădăcinile	30 —
Legumele	9 —
Via de la Brad	60 —
A se transporta . . .	1140 50

Transport	1140	50
Via de la Ursée	180	—
Popușoi 1884	3435	81
Efecte de primit	183	53
Datorii de muncă	391	90
Avansuri 1885	2449	75
„ 1886	258	81
„ 1887	243	99
Grâul 1885	1554	25
Vinul	1419	59
Furajul	232	—
Grădina	20	—
Casa	2723	13
Peste tot	15463	56.

Înceind anul 1884 și începând pe 1885 am trimis jurnalul cu o scrisoare către Domnul Ștefănescu, președintele Comitetului permanent al județului Roman. Scrisoarea aceasta s'a publicat și în „*Națiunea*“. O reproducem aici fiind că da o idee despre socotelile ce se țin la Brad:

1 Ianuarie 1885.

Stimate D-le Ștefănescu,

Se trăești la mulți ani cu sănătate și via bună. Trimitând pe aducătorul acestia cu jurnal la tribunal, iau îndrăzneală a ve ruga, la caz de trebuință, ca se'i dai ajutorul d-tale, spre a se informăli jurnalul, și mă vei îndatora foarte mult.

Iată de ce este vorba:

În totă țera sunt singurul agricultor care țin socotelele după dopia-scriptură și conform codicelui comercial. Ți-oi spune la sfârșit pentru ce fac acesta.

Ca se știu socotelile cum cere codicele comercial, sunt si-

lit se prezintă jurnalul la tribunal, spre a-l înformalui, aleea spre a-l numerota, parafa și sigila, și la casieria spre a lua taxa cuvenită. Așa am făcut de la 1870, de când am venit la Brad

Afară de acesta, sunt obligat de lege ca în toți anii, la finele anului, se prezintă jurnalul iarăși la tribunal ca se constată filele întrebuințate și numerate, parafate și sigilate de dânsul. Așa am făcut de la 1870 și până acum. Așa fac și acum pentru anul trecut 1884.

Dar iată ce s'a întâmplat anul trecut, și ca se nu se întâmplă și acum, vii se te rog să mi dai ajutorul d-tale, dacă omul meu ți'l va cere.

Trimițând anul trecut jurnalul la tribunal prin Gherasim, președintele nu l'a înformat, cerând se mă duc eu în persoană.

Ea, pe d'o parte m'am plâns ministrului justiției, și pe de altă am trimis și pe la jurnale o scrisoare în această afacere.

Ministrul 'mi-a răspuns că s'a informat și se trimite jurnalul la tribunal spre înformăuire.

Eu nu l'am mai trimis; căci începusem a serie în el și consideram scrisoarea ministrului ca o înformăuire.

Acum încheind în jurnal și compturile anului ce a expirat a sêră, 'l trimit cu aducătorul acestuia la tribunal spre a constata filele întrebuințate din acele numerate, parafate și sigilate de dânsul.

Dar acum fiind bolnav, am dat omului meu împuternicirea legiuită ca se mă reprezinte la tribunal, și prin acest împuternicit din parte'mi, cer ca tribunalul să'si facă datoria ce'i impune art. 9 din codicele comercial.

Și pe d-ta, te rog, se poi un cuvânt și să stărnești ca se mi se înformăuiească jurnalul, adică ca Tribunalul se constată câte file s'au întrebuințat din acele numerate, parafate și sigilate de dânsul.

Și așa sper că omul 'mi va aduce jurnalul înformat.

Acum se'ți spun și pentru ce 'mi-am dat osteneala de a ține socotelile după cum cere știința aplicată la agricultură, și după cum cere și legea din codicile comerciale. Ceea ce 'ți-oia spune, ai se o vedi în curând și pe larg în cartea ce pregătese spre tipar (a 21 carte în limba românească stară de 6 în limba franceză) sub titlu *Agricultura română de la Brad*. Multumesc d-lui Arghiropulo (pe românește copilul argintului) redactor al diarului „*Romanul*”, care batjocorindu-mă pentru sfatul ce l'am dat țăranilor la ultimele alegeri, (sfat publicat și în *Națiunea* și în *Românul*) m'au făcut să scriu și se public ceea ce am făcut cu agricultura la Brad.

Vei vedea și d-ta cum omul, prin muncă onorabilă și inteligentă, și prin cruțarea muncii, poate să se înavuțiasea, cum poate se devia proprietar și înca proprietar mare, aplicând munca și știința la agricultură; vei vedea cum er cultura când am venit la Brad în 1870, și cum este astăzi; cum am făcut ca în curs de 12 ani se plătește moșia Bradu ce am cumparat foarte scump; vei vedea din cifrele din jurnal ceea ce aduce agricultura, munca agricolă luminată și onestă, și ce aduce agricultura ignoranță și desbrăcătoare a țăranilor muncitori. Vei vedea tot secretul meu, care constă în aplicarea științei la producerea avuției agricole, a tovarășiei între capital și muncă. D-ta știi că în asociațiune am cultivat ca arendaș moșia Calinești, parasita de tota lumea, și jurnalul arată că în patru ani de cultura prin tovarășia capitalului cu țăranii, am eșit cu 5000 de galbeni! D-ta știi că, ca proprietar am cultivat și moșia Bradu și în 12 ani am plătit-o, și jurnalul arată că plata s'a suit la 7000 de galbeni.

Cel întins articol ce am scris în jurnale, după întorcerea mea de la învățatură din Franția, la 1840, și după ce am fost un an de zile vacar la Ciôra, s'a început: *Prin muncă se 'navuțește omul*. După 44 de ani, dic și astăzi, în 1885, că tot prin muncă se 'navuțește omul, jurnalul arată cum se mun-

cește, cum se 'navuțește și cum am devenit și eu, tot prin muncă proprietar mare. Ai înțeles? acesta pentru cine vrea să știe.

Sanătate și via bună.

I. Ionescu (de la Brad).

Domnul Ștefănescu 'mi-a răspuns, trimițându-mi următoarea scrisoare în 8 Iunie 1885:

„Astăzi tribunalul constituit cu cei doi membri comercianți, au luat în deliberare cererea D-văstre pentru vizarea registrului intitulat jurnal, în care țineți comptabilitatea pentru explătarea moșiei D-văstre Bradu, și au respins cererea D-văstre pentru închiderea operațiunilor făcute în acel jurnal pe anul expirat, pentru motiv că comptabilitatea explătării unei moșii nu intră în domeniul registrelor de comptabilități comerciale. Acastă decisiune s'a dat cu dreptul de apel în termenul legiuit la curtea de apel.

Jurnalul s'a dat în primirea trimisului Domniei-văstre Vasile Come spre a vi-l aduce înapoi.

Vă aduc la cunoștință această spre știință și regula D-văstre și vă rog și cu această ocaziune a primi asigurarea despre înalta stimă ce vă conserv.

Al D-văstre devotat serv.

Ștefănescu.

Ce se face? Mă supun hotărârei Domnului președinte al tribunalului de Roman. Nu mă mai duc la judecata mai înaltă.

Agricultorul vinde și cumpără ca și comerciantul.

El ține socoteli de cea ce ia și de cea ce dă. De ce dar, socotelile unue se fă legalizate și ale altue nu?

Agricultorul însă nu numai vinde și cumpără, dar și produce, este dar superior comerciantului și are un cuvânt mai

mult pentru ea și el să se supue codicelui comercial în privirea ținerei socotelilor.

Eu m'am supus și Tribunalul nu primește supunerea mea.

Dar eu sunt și comerciant; căci pe lângă agricultură esereitez și comerțul de băuturi, sunt crâșmar, sunt negustor, plătesc patente și trebuie să mă supun codicelui comercial și socotelile mele să fie ținute după cum cere codul. Președintele de acum însă al Tribunalului de Roman nu voește să mă recunoască precum m'a recunoscut toți președinții câți au fost de la 1870 până la 1884.

Jurnalul meu este numerotat, parafat și sigilat de tribunalul de Roman, taxa este plătită la casieria județului. Și precum m'am supus Codului comercial în trecut, asemenea mă voi supune și în viitor, cu speranța că va veni timpul, când cel ce calcă legea se va pedepsi. Eu o pădesc și tribunalul o calcă. Lasă se o calce!

§ 7. CARTEA FONCIARĂ.

Renumitul agricultor al Ghermaniei *Thaër*, dice în cartea sa despre principiile raționale ale agriculturii că: „Cartea fonciară este un fel de comoră ce lasă cine-va moștenitorilor săi”. Inspectorul de agricultură din Franța *Royer* dice că: „ar fi un frumos monument ce se înalță științei agricole, și nu știm cum se recomandă mai bine întrebuințarea ei (a cărții fonciare) proprietarilor ce voesc a îmbunătăți averea lor și a servi țerei”.

Acste recomandățiuni m'a determinat a face la Brad și a ține o carte fonciară.

În Cartea fonciară se cuprinde:

1. Planul geometric conținând măsura suprafații moșiei, divisiunile sale permanente naturale, marginile și hotarele sale. Pe acest plan se poate adăogi nivelarea pământului care

este de mare folos, când este a se face irigațiuni și drenaguri adevărate scurgeri de apă cu șanțuri acoperite și descoperite și udare de fână.

2. Planul geologic care arată variațiunile în natura pământurilor arabile, întrebuintându-se culori deosebite pentru fiecare natură de pământ. În legenda acestui plan se arată natura pământului și a subpământului, compozițiunea lui chimică și însușirea lui fizică. Se poate aici arata îmbunătățirea fiecăreia părți de pământ prin amendamente, cumu'i humă, varul, cenușa, lutul, nisipul, și prin îngrășări de tot felul, prin curățirea de spini, prin rupere de țelină, prefacerea țarinei și a imășului în fână. Asemene tot aici se arată epoca marnăgului sau a îngrășării, cuantitatea întrebuintată și prețul costului lui.

3. Planul drenajului arată dispozițiunea șanțurilor și adâncimea la care s'au pus drenurile, diametrul lor, șanțurile cari au se asigure scursul apelor din drenări, în fine se arată costul drenajului și rezultatele dobândite.

4. Planul de distribuire a pământului în parte, care alcătuiesc asolementul. Se arată prin note rațiunile care au făcut a se adopta acest plan, schimbările ce i s'au făcut, acele ce se propun a se face, importanța îngrășărilor, cuantitatea și calitatea recoltelor dobândite în împrejurările favorabile sau nefavorabile a le fiecăruie an. Se va însemna specia și numărul vitelor ținute pe moșia pentru a compara sporirea producțiunei furagere și a îngrășărilor ce le corespunde. Asemene în acest plan se va însemna și întinderea părților ce nu pot fi semănate, precum drumuri, prundișuri, mlaștini, etc.

5. Planul asolementului cuprinde întinderea totală a pământului, împărțirea lui, starea lui, mijlocele întrebuintate pentru a-l îmbunătăți și în fine tabela succesiunei plantelor cultivate în fiecăre an și pe fiecăre parte de pământ.

6. Acareturile trebuie se cuprindă planul lor geometric cu

legendile lui, adevăratul lor și chiria. Așa la Brad toate acareturile au fost estimate de către comisiunea de prețelnire a domeniilor că aduc o chirie de 480 lei vechi. Acareturile se însemnă cu costul atât când se fac cât și când se repara. Aceste însemnări trebuie se arate utilitatea lor și răsplată de a se face noi construcțiuni.

7. Pădurea se constată starea ei, esențele forestiere din care se compune, vrâsta, amenajarea, produsele tăerii în munci agricole și în ban, îmbunătățirile de făcut, stărpirea pădurei și înlocuirea ei cu țarină, sau înnoirea ei prin creștere, semănături și plantațiune.

Pădurea la Brad se află pe deal la hotarele despre Drăgești, ocupând spre resărit și apăs o bucată mare de pământ cultivabil. Pădurea este parte bătrână și parte tână, în această intră și ciretiul de la marginea fermei modelă. Într-o vreme pădurea era de 20 fete, jumătate bătrână și jumătate tână. Cea bătrână s'au tăiat, destupat și prefăcut în țarină.

8. Lunca. În fânatul și imășul din Lunca se află plopi și răchii, iar în prundișul din marginea Siretului cresc lezii care au ajuns astăzi de dat unele pentru gard și haragi pentru via. Mutarea cursului Siretului au format două ostrove pline de lezii și răchii.

9. Analiza titlurilor proprietății cuprinde locul cel mai însemnat din cartea fonciară a Bradului. În ea se cuprinde Copia de pe toate actele de proprietate.

10. După actele de proprietate vine estimățiunea moșiei la scoterea ei în vândare, apoi estimățiunea după cumpărătura ei urmată de actele de cumpărare.

11. Statistica are mai multe diviziuni precum teritoriul, populațiunea, întrebuintarea pământului, venitul lui, imposibilitățile și dările, deboucheurile, produsele, cheltuielile de producere, prețurile muncii și a produselor și obiectele de hrană cu prețurile lor.

12. Condițiunile de esplotare cuprind pe cele naturale cu pământul și clima, și pe cele sociale cu munca și capitalul. Apoi vine regia și arendarea.

La cumpararea moșiei Bradu în 1869 era, în ultimul an de arendare, Domnul Cercez, care eșind, moșia a fost dată în arenda Domnului Petru Mantu din Bacău cu 125 de galbeni pe an. După un an, arendașul s'a dat lasat de moșia și Bradul a început a fi căutat în regia, în 1870 și tot așa se caută și astăzi. Regia a dus în 1871 un venit de 190 galbeni. De acolo în tot anul s'a sporit renta până ce în 1885 a ajuns la 310 galbeni pe an.

În cartea fonciară se însumează și veniturile ce aduc moșiile vecine cu Bradu, precum și impozitele ce plătesc.

Tot în acest capitol se resumează observațiunile meteorologice făcute în fie-care an și la finele lor rezultatul general al timpului din cursul anului. De exemplu în anul 1872 prima-vara a fost secetă, vara ploioasă, toamna bună și lungă până la Bobotează. La 17 Iunie a fost ploie cu peatră. Via de pe coasta stâncei Bradului n'a fost stricată. Plăia cu peatră a venit despre apus. Popușoii cei de timpuriu semenați nu s'a făcut; ear cei târziu s'a făcut foarte roșiți. Earna a fost gâla, fânul a rămas ne vândut și ne consumat.

Condițiunile sociale ale esplotațiunei moșiei sunt cele relative la munca și prețul ei, la tocmeli, la dările către stat, județ și comună, la toate în fine care pot crește sau micșura venitul pământului și folosul esplotatorului său.

14. Cu inventarul se termină cartea fonciară în care sunt atâtea Capitule câte compturi sunt în inventar. Deosebirea între Cartea cea mare a comptabilității și inventarul din cartea fonciară este ca în cea dintâi se arată inventarul de intrare și eșire la finele fie-cărui an, ear în cea de adoua fie-care capital, arată istoria lui pe an pe an de la 1870 și până în ziua de astăzi 1885.

15. În fine în Cartea fonciară se însemnă și toate câte se raportează la persoana explôtatorului, nașterea, copilăria, adolescența, învețătura, însurătare și toate întâmplările vieții lui, după cum făcură și J. J. Rousseau în Cartea lui intitulată *Emile ou de l'education*.

Renunțiu de a'mi pune și eu aici viața mea, după cum este arătate a vicarului Savoeard din *Emile*.

Biblioteca UȘV IASI

CAPITUL VI.

Ferma modelă de la Brad.

Ce s'au făcut pentru îmbunătățirea culturii țeranului de la împroprietărirea lui și până astăzi? Nimic. Dar, este de făcut ceva? Este și încă mult.

Pământul producând mereu aceleși plante, serăcește, perde din puterea lui de producere; și sărăcind produce din ce în ce mai puțin, și produce atât de puțin cât nu acopere cheltuielile de producere și ne acoperindu-le sărăcește și pe țeranul care 'l cultivă.

Ca se nu sărăcească nici țeranul, nici pământul, trebuie a i se da înapoi ceea ce i se ia prin producere. Și i se dă când se îngrășă. Țeranul, dar, trebuie se dea îngrășare pământului. De la această îngrășare atârna tot folosul ce se trage din cultura pământului.

Pentru ca se aibă țeranul de unde se ia îngrășare, ca se o dea pământului, trebuie se țină vite, se strângă îngrășarea ce ele produc și se o dea pământului.

Cu gunoii ce dau vitele, țeranul poate îngrăsa pământul, și cu îngrășarea dată pământului, poate scote din pământ tot ce 'i trebuie, pentru ca să se hrănească el și copiii lui.

Ținerea și înmulțirea vitelor, sau păstoria, este mai însemnată în agricultură de cât producerea plantelor pentru hrana omului de cât plugăria.

Insemnatăea păstoriei este cu mult mai mare de cât aceea a plugăriei.

Pentru a arăta acesta, am înființat la Brad ferma modelă pentru cultura mică a țeranului. Am luat trifoiul care ocupa în tot anul o a patra parte din întinderea pământului ce are un țe-

ran, pentru că el dă înduoit mai mult hrana de cât fânatul. Am luat și luzerna, care cósându-se de trei și patru ori pe an, dă de trei și de patru ori mai multă și mai bună hrană de cât iamașul. Am luat ordul și ovesul și 'i-am dat o a patra parte din întinderea pământului ce are un țeran, și așa am dat păstoriei o întindere mai mare de pământ de cât plugăriei.

Pentru plugăria am luat și popușoiul care dă hrana țeranului și grânul care se 'i dea se 'și întîmpine nevoele și se 'și plătească dările.

Am făcut acesta spre a apuca calea care duce la agricultura cea mai înflorită ce am vădută în Belgia, și mai ales în regiunea năsiposă a Flandrei, unde se face agricultura cea mai înăvuițată și mai perfectă pe pământul cel mai sarac din Europa, hrănind populațiunea cea mai deasă din lume, hrănind pe 100 de hectare 272 de locuitori, adică câte un om pe o întindere de pământ mai mică de cât un pogon.

La noi legea rurală a dat omului $2\frac{1}{2}$ falcii adică $3\frac{1}{2}$ hectare, adică 'i-au dat pământ care în Flandra hrănește 7 oameni; ear celui cu boi 'i-au dat 4 falcii sau 5 hectare și 72 arii.

Dând în ferma modelă întâitarea păstoriei asupra plugăriei, am căutat se urmez sfatul ce 'l dă Jacques Bujault cultivatorilor francesi. El le dice: „Dacă vrei grân, fă fână; hrănește vite. Vitele dau gunoii, gunoii dă grânțe, și grânțele bani.“ Acolo m'am gândit înființând ferma modelă.

Urmând proverbul popular din Flandra că hârletul este mâna de aur al țeranului, și pe acel din Lombardia că dacă plugul are un fer la vârful lui, hârletul are un vîrf de aur, am ajuns de a dobîndi în ferma modelă înduoit mai multe recolte de cât cea ce dobîndesc țeranii, am dobîndit până la 12 kile de popușoi, pune la 10 kile de grân și hrana pentru 6 capete de vite care le țin în ferma modelă, adică înduoit mai multe vite de cât țeranul cu 4 falcii, căci am 2 cai de ham, un cal de călăria și două vaci cu vitei, pe lângă mân-

zații și gonitorii, mânzii și strejnicii care mănâncă mai mult de cât un cap de vită, afară de acesta, în ferma modelă am cultivat și 40 prăjini de tutun de semênță țarcască care 'mi aducea atâtea bani cât și grâul și popșoi.

Am crescut și vermi de matasă, încredințat de folósele ce trag Francesii de unde am adus aguți, 'i-am resădit și cu frunzele lor am hrănit gândacii cari 'mi-au dat gugoși. Reușita a fost completă. Dar matasă n'am făcut. Acesta 'i treaba industriei manufacturală care există la noi. Țerancele noastre deapăn gugoșele și fac burungie. Bibescu Vodă a vót se o înființeze la Panteleimon unde a făcut o mare plantațiune de aguți și a înființat și o scólă de agricultură. Cuza Vodă a făcut cea ce trebuia se facă. Dar după căderea lui s'a abandonat Panteleimonul și așa și astăzi așteptăm prefacerea burungicului în matasă.

Am apucat timpul când mierea și ceara se producea în țără nu numai pentru trebuințele locuitorilor dar și pentru comerțul cu străinătatea, și am ajuns se vede călcându-se ȋicătoreea românească că ce 'i în mână nu 'i minciună. Am lasat din mână mierea și umblăm după zahar, ba chiar este făcută și o fabrică, chiar când am venit la Brad, un amic 'mi-a trimis în dar 20 de știubei cu albine. 'I-am dat unui alt amic țeranca se 'i caute și folosul ce va eși se 'l împărțim amânduoți. Am și astăzi acei stupi.

În fine cele ce s'a făcut la Brad în ferma modelă se găsese constatate de o comisiune trimisă, de aceea termin această espunere reproducând aici 1-în, Călăuzul vizitatorului publicat în 1871, 2-le, apoi rezultatul anului 1 de cultură publicat în 1872 și în fine raportul făcut în 1876 de către Comisiunea compusă din prefectul județului, proprietarul V. Stan și inginerul Teteoanu.

CĂLĂUZUL VIZITATORULUI SCOALEI DE AGRICULTURA DE LA BRADŪ ÎN 1871.

Scóla această, fundată, în anul trecut (1871), se găsește până acum înzestrată mai cu toate lucrările necesare succesului unui învățământ theoretic de agricultură, și mai ales al unui învățământ practic, care este scopul principal al scólei. S'a înființat până acum tot ce este de nevoie pentru ea să se arate și să se dovedească cele mai însemnate indicațiuni ale științei menite a îmbunătăți și a înflori agricultura, s'a înființat adică: 1-în o grădina botanică; 2-a o pepinieră de pomi roditori, arbori forestieri, plante de ornament, aguți, garduri vii, și via; 3-a o grădina de legumi și o cultură silită de plante primavaratice; 4-a o cultură de via; 5-a, o conducere rațională de căutarea padurilor; 6-a, o cultură de pomi roditori; 7-a, o presacă; 8-a, un specimen de cultură mică; și 9-a, o esplotațiune de cultură mare.

Cu aceste elemente, scôla de la Brad prezintă un învătă-mânt întins și complet, cum nu se găsește nicăiurea în țără, și cum rar se găsește, chiar în străinătate, la scôlele de gradul întâiu, între care se pune scôla agricolă de la Brad. Pentru ca să se vadă acêsta am socotit că este bine se facem o mică relațiune de acea ce este înființat, spre a servi de că-lăuz visitorilor.

Visitorul, ajungând la Brad din partea despre Calinești, vede de departe o stêncă pre malul Siretiului, având în vârful ei un brad secular, o bisericuță, un rând de odăi de o parte, și un rând de alta. Stência acêsta este despărțită de lanțul dealurilor înalte printr'o crăpătură în fundul căreia este drumul ce merge șerpuiind și suindu-se până ce ajunge în vârful stêncei. Visitorul, ce intră în jidogină și se suie la scôla, vede coperite amândouă cîstele ei de o plantațiune din nou făcută de pomi roditori, de viă, de agudă; ast-fel ca pămîntul acesta, ce nu aducea până acum nici un venit, se vede întrebuințat în chipul cel mai profitabil.

Visitorul urmând drumul din jidogină vede înfundându-se dealurile cu o moviliță, care se pare a închide drumul. Acêstă moviliță este acoperită cu o plantațiune de arbori forestieri, făcută în scopul de a se arata un specimen de împădurărire în locurile cele neabordabile plugului.

La pôlele acestei movile, drumul mergând înainte, tot suindu-se, se desparte în două: unul merge înainte însoțit de alee de pomi roditori din nou făcută, și altul cotește stência Bradului și apucă suișul ei în sus printr'o alee de castani (*maroniers d'Inde*) până la pórta scolei. Intrând pre pórta, drumul continuă a sui la deal având de o parte lucrări de terasament începute, și de alta, unde lucrările sunt terminate, o pantă dulce ornată cu flori și tăietă în lungul ei prin două rînduri de trandafiri. De-asupra pantei este aleea principa-

la a grădinei botanice, având 30 de varietăți de trandafiri din cele mai alese, puse în capul fie-cărnia strat al grădinei.

Pe vârful stâncei, a cărie suprafațe plană nu pôte avea mai mult de 30 prăjini, se află, în partea despre pörta, de o parte grădina botanică, și de alta atenantele din nou făcute. Ograda în care sunt atenantele este despartita de ograda în care se află bisericuța printr'o plantațiune de arbori și arbusti de ornament. Dincolo de această plantațiune este făcută o mică grădina de peisaj, având în mijlocul unei elipse bisericuța, la care duc mai multe alee curbe. Grădina s'aun semēnat cu raygrass, în care s'aun făcut mai multe grupuri de flori, după moda englesă, și unde se găesc și 20 de varietăți din cele mai alese din Dahlia. Împrejurul vârfului stâncei s'aun făcut o plantațiune de garduri-vii, la pörta de crathaegus oxiacantha, despre Siret de libeci, în fața despre miază-di de ligustrum, și despre resărit de dracila. În lungul acestei împrejuriri s'aun plantat la distanțe egale mai întâi nelanți, apoi salcāmi, apoi gledischia macrocantha și în fine tei. Douăzeci de feluri de arborasi de ornament formează câte-va grupuri: unul la nordul scōlei, la începutul grădinei botanice, altul la capētul cea-l'alt în fața stâncei despre miază-zi, și altul la capētul despre resărit, unde este și clopotnița. Scōla are 5 odai și 2 sale mari, aședate tōte într'un rēnd; stîlpīi acestor odai sunt ornați cu o plantă grem-pantă disă Ipomea rubra, și tōte prejmeturile cu flori în bordure și în rōnduri precum sunt Flox drumundi, Reseda odorată, Viola tricolor, Betonia Variabilis, Antherenum Majus, Aster Chinensis, Malopī Grandiflora, Mirabiles Jalapa, Zinia elegans, Sanvitalia procumbens, Calendula officinelis, Balsamina, etc. etc.

1. *Grădina Botanică*.— Aprōpe atreia parte din suprafața vârfului stâncei este cuprinsă de grădina botanică, situată în partea stâncei despre Siret, având 27 de straturi despār-

țite cu cărări de câte un metru de late. S'aun semănat aproape 500 plante și s'aun resădit aproape 200, aparținând la 86 de familii.

Între aceste plante sunt multe medicinale și agricole. Monocotiledónele încep în partea despre Siret, după dâensele vin duocotiledónele, care se termină în partea despre pórta. Între plantele agricole se deosebesc vr'o 10 varietăți de porumb, din care varietatea ăisă porumb galben timpuriu de America a reușit foarte bine. În familia ombeliferilor se deosebesc 12 varietăți de morcovi, în familia portulaceelor sunt 11 varietăți de spanac. Din familia papaveraceelor, macul vênăt a reușit foarte bine; din familia chenopodelor sfecla de zahar de Silesia a eșit mai frumoasă de cât sfecla de zahar galbenă. În familia leguminóselor mazerea de zahar tempuriă și mazerea ăisă vládica a reușit mai bine de cât tóte celelalte. Nu putem intra în amănunte, visitorul are unde se ocupă mai multe óre cu această mică grădină.

2. *Pepiniera de pomi roditori*, de pomi forestieri, de via etc.—La pólele stâncei despre Siret se află această pepinieră împărțită în patru compartimente: a) gardul viu în care s'aun semănat *crathaegus oxiacantha*; b) pomi roditori în care s'aun semănat nucii, merii, gutâii, etc.; c) arbori forestieri și de ornament; d) viea, în care sunt 2000 cârlige aduse de la Odo-bești. Legea comună cere ca fie-care comună să și aibă pepiniera sa de pomi roditori, și cu tóte aceste nici o comună nu o are. Pentru a arata chipul de ale face și mai ales ale conduce, s'aun înfiintat această aici la Brad. În pepinieră este o alee de pomușoră și una de smeură: căci și acești doi arborășii merită a se înmulți.

3. *Grădina de legumi*. Scopul culturai legumelor este nu numai pentru învățemântul elevilor, dar și pentru introducerea în țără a varietăților celor mai bune de legumi. De aceea, alătura cu legumele cultivate în țără, s'aun cultivat la

Brad legumi aduse din străinătate. Degia scôla pôte se procure mai multe feliuri de semințe de legumi. Visitatorul va vedea, aici, în grădina de la pepinieră, cât și în deal în grădina de legumi a micului cultivator, specimene de legumi alese, pentru mai multe feliuri de enrechiu, petrenjel, conopide, anghinare, mazere, bob, fasole etc.

În pepinieră se află, între legumi și aleia de pomuşora, o tablă întinsă în care sunt aproape 1200 grupe de fragi aparținând la 10 varietăți din cele mai renumite; însă în cultura acêsta domnește varietatea disa ananas perpetue.

Dar pe lângă cultura de legumi ce se face în clima noastră, la timpul lor, s'au început în anul acesta cultura silită a legumelor primaveratice, și s'au dobândit legumi cu o lună și două mai 'nainte de timp. Resadnițele sunt făcute lângă casa fermei și în vale de la via.

Importanța legumelor în alimentațiunea omului, starea de înapoiere în care se găsește ele în țară și dorința de a se ridica la înălțimea la care se află în alte țeri, justifică sacrificiile ce 'și-au impus scôla cu acest ram de producere. Elevii de la Brad vor eși înzestrați cu cunoștințe de o grădinărie mult mai înaintată de cât acea obișnuită astăzi în țară.

4. *Cultura viei.*— Situațiunea stâncii Bradului permite a se acoperi totă partea duple mează-zi și apus cu via; asemenea tot cu via a se acoperi și totă partea d'înaintea dealului pe care se află deja ca un pogon și jumătate de via, plantată din vechime, producând un vin ales. Aceste împrejurări au făcut a se lua decisiunea de a se utiliza locul ce nu aducea nici un profit, plantându-se cu via, și întinzându-se plantarea până la întindere de 6 pogone. S'au început plantarea viei, atât pe stânca Bradului cât și pe dealul viei, aproape două pogone s'au plantat astă toamnă și astă primăvară. Plantarea s'a făcut după metoda obișnuită în țară. Asemene s'au făcut și cultura viei vechi; numai la cules și la

fertul mustului s'aun făcut ore-care îmbunătățiri în scopul pregătirei vinului pentru a fi sampanisat. Visitarul va putea aprecia rezultatul dobândit, care este destul de satisfăcător, pentru a se urmări cu perseverență calea apucată. Îmbunătățirea acestui ram de venit al țerei este destul de importantă pentru ca școala se'i dea toate sacrificiile posibile, de care vor avea a profita și elevii școlei. Elevii au urmat toate lucrările de cultură a viei și de facerea vinului.

5. *Conducerea rațională a căutărei pădurilor.*— Afându-se pe moșia Bradului pădure de deosebite vrêste, de felurite esențe, și în mai multe situațiuni, s'aun început căutarea după metodele cele mai raționale, atât pentru a scote venitul present, cât și pentru a asigura pe cel viitor. În anul acesta s'aun făcut în luncă o tăiere cu scop de a mări domeniul plugăriei, iar pe deal o plantațiune cu scop de a crea adumbriri în contra vânturilor și de a da un exemplu de împădurărire. Afară de acesta s'aun curățit și rarit, pentru învățetura elevilor, o parte din pădure, la care s'aun aplicat principiile științei forestiere relative la formarea copacilor cu trunchiuri frumoase. Elevii au luat o parte activă la toate lucrările de silvicultură, fiind aceste aplicate aici din toate punctele de vedere câte sunt de trebuință pentru a ști cine-va se facă pădure unde este de nevoie, să se desfacă de densă când a venit timpul și în fine se o îngrijescă în creșterea ei.

6. *Cultura pomilor.*— Sunt locuri mari la fie-care moșia cari nu pot fi mai bine întrebuințate de cât în cultura de pomi, ast-fel sunt aici la Brad còstete jidoghinelor, cari au început a se planta cu pomi; deja jidoghina dintre stênea Schitului și dealul viei s'aun și plantat. Plantațiunea de pomi se întinde dealungul drumului mare ce trece pe moșia, pe lângă Siretiș; s'aun plantat prin ciriteiș până la hotar și o alee de tei. Dar livada de pomi seminceri s'aun făcut pe dealul viei. Cu aducerea acestor seminceri de varietățile cele

mai bune de pomi, și mai ales cu conducerea și tăietul lor, școala oferă învățământul practic cel mai de nevoie pentru ca să se introducă și în țara noastră minunatele descoperiri ale științei cu care popoarele civilizate dobândesc fructele cele mai bune și mai multe. Elevii au luat parte la toate lucrările. S'au exercitat și cu altuitul și chiar ei însuși au altuit pomi selbatiei, în care s'au făcut peste 150 altuiri. La fie-care pom selbatie este pus o etichetă ce arată numărul varietăților cu care s'au altuit, iar la care s'a făcut de elevi s'au pus și numele celui ce l'au făcut. Altuitul și conducusul pomilor formează un învățământ practic de cea mai mare importanță pentru ulterioara dezvoltare a pomologiei țării atât de avansată odinioară în pomi și atât de seracă astăzi, seracă și de progresele admirabile ce s'au realizat în acest ram de producere.

7. *Prisaca.* Producerea mierei și a cerei, o dinioară atât de înflorită în țară, a ajuns astăzi într-o stare de nu pôte întâmpina nici măcar trebuințele populațiunei, ne cum se mai facă vre un comerț de export. În fața acestei stări, și a progreselor ce s'a realizat în apicultură, progrese care au făcut și pe țările cu climăle cele mai ingrate, ca Holanda, se exporte sute de mii de kilograme de miere și de cenă pe fie-care an,—școala de la Brad oferă un învățământ destinat a ridica iarăși această industrie aproape cădută în țară. În anul acesta s'au pus în studiu știința de prisăcăriă usitată în țară: ca așa să se constate tot ceea ce este bun, și care trebuie a se conserva, și tot ceea ce nu este potrivit cu progresele realizate, spre a se pune la o parte și înlocui cu altele mai bune. Știința cu care în trecut au substituit Românii este respectată, și când va fi a se substitui alta, cu respect se va pune la o parte, ca una ce în timpul ei n'au lipsit a da foloselile sale. După știința practieată în țară s'au îngrijit prisaca școlei, luând parte elevii la toate lucrările. Aice, tim-

pul fiind favorabil, s'aun făcut din 19 știubeie 38, s'aun îndoit prisaca. Prisaca este aședată într'o livadă de perji a parohului comunei Călinești.

8. *Specimenul de cultura mică.*— Prototipul culturei mari fiind cultura mică, îmbunătățirile acestiea aū o mare înriurire asupra înflorirei acelliea. De aceia s'aun început la Brad mai înieū îmbunătățirea culturei micē. S'aun luat patru făci de pământ, adecā atāta pământ cāt legea rurală a dat unui om cu 2 boi și o vacă, și s'aun făcut un specimen de cultură mică, progresivă și inavuțitoare. Cultivatorul acestei culturi micē este însuși directorele cu elevii scōlei; car scopul acestei culturi micē este de a se arēta, și prin fapte, constatate în autenticitatea lor de o comptabilitate în parte dūplă aplicată la agricultură, și a se dovedi cā din acēstā micā întindere de pământ se pot dobēndi produse cu cari sā se hrāneascā un îndoit număr de ómeni și de vite. Cāt de lesne se enuncia acest problem; înse cāt de multe greutăți am întâmpinat până se ajungem a'l vedea pus în stare de a fi deslegat! Cu tôte aceste, munca nu s'aun cōtat, avēnd în vedere atāt formarea unei micē ferme model pentru învēțetura elevilor, cāt și îmbunătățirea culturei acellie ce se face astādi de cātrē marca multime a cultivatorilor sātēni din acēstā țērā. A presenta chipul de a se hrāni un număr îndoit de ómeni și de vite, este a da Romāniei puterea de a se dedubla în ómeni și în vite, adicā de a hrāni, în loc de 4, 8 milióne de suflete, fără a avea nevoie de alt pământ de cāt de acēl ce'l posedā astādi cultivatorii sātēni. În vederea unui asemenea mare scop, mijlōcele întrebuintate în anul acesta sunt urmātōrele:

Nu avem loc a intra aici în esaminarea combinațiunilor de economia rurală care s'aun avut în vedere la punerea în lucrare a specimenului de cultură, vom espune numai faptele ce se pot vedea și constata de cātrē fie-care visitor.

În dreptul stēncei Bradului se aflā, despre resārit, dealul

viet, marginit de o parte de către Siret, de alta de către ciritein. Pe acest deal se întinde un podiș despărțit despre Siret de către drumul mare. Între Siret și drum se află jumătate falce de pământ, și între drum și ciritein și via se află 3 și jumătate falci. Aceste formează cele patru falci ale specimenului de cultură. Visitatorul n'are mare greutate de ale vedea; căci sunt toate la-o-laltă, și eșind de la școală intră în domeniul specimenului de cultură pe un drumușor bordat cu o alee de tei, paltini, frasin și stejari, câte 10 unul după altul de amândouă părțile, și apoi pe aleia de vișint merge drept la grădina și livada micului cultivator.

În acest specimen de cultură modelă s'a semănat jumătate falce de ovės pe locul d'între Siret și drum. În ovės s'au pus luzerna. Pământul s'a îngrăset cu 300 care de gunoia. Ovėsul secerat a dat 27 de chii, ce pot, după evaluățiunea făcută, se dee 5 kile de ovės. În miriștea de ovės a ramas luzerna. Luzerna este destinată a se cosi și a se da verde la vite. Cu acest nutret, vitele vor fi hranite bine vara, fără ea se aiba nevoia de a merge la pascut pe imas. Desființarea imasului este, dară, prima lucrare de reînnoire a produce-rei noastre.

Luzerna, având a se cosi de mai multe ori pe an, dă resurse de a se ține mai multe vite, cel puțin un îndoit număr de vitē, de cât numărul acelor ce se țin astăzi, și a se ținea mai bine și cu mai mare îndestulare de nutret.

O falce de pământ a fost semănată cu grâu, și în grâu s'au semănat trifoi. Grâul s'au secerat și a dat 2160 snopi, care vor da aproape 5 chile; car în miriștea de grâu a ramas trifoiul. Trifoiul acesta este destinat a se cosi și a se prefăce în fân. Cosindu-se numai de două ori pe an dă o cantitate mai mult de îndoită de cât acea ce se capătă astăzi din cele mai bune fânațe de către săteni.

Nutrețul vitelor, fiind ast-fel asigurat a fi îndoit, ofere sâtenilor modelul unei culturi progresive și inavuțitoare.

Afară de acest nutreț, s'a cultivat în anul acesta 10 prăjini de sfeclă din varietatea cea ce se întrebuințează la facerea zaharului, cu scop de a se cerea dacă ele coprind îndesul zahar pentru a servi la facerea zaharului. De-o cam-dată sfecelele aceste vor fi întrebuințate la hrana vitelor.

De vom dobândi din sfecele cultivate 10 la sută de zahar, atunci cultura de la Brad va deveni un izvor abundante de inavuțire pentru țără, căci reușind sfecla la noi, ea va servi la facerea zaharului și resturile ei la îngrășatul vitelor.

Mai sunt semănate și 5 prăjini de cartofi destinate atât pentru hrana omului cât și a vitelor.

Și așa pe lângă furajele leguminoase s'aun introdus în cultura modelă și rădăcinile furagere. Aceste 15 prăjini de rădăcini furagere dau un echivalent de nutreț de patru ori mai mare de cât acel ce se dobândește din cele mai bune fânate. Și așa cu dâensele se sporește nutrețul pentru vite cu o cantitate echivalentă cu cea ce ar eși din 60 prăjini de fână. De-osebit de acesta, s'aun mai semănat și 20 de prăjini de malaiu într'un capăt de ogor, unde popușoi au eșit rari. Productul acestui malaiu este destinat eară și pentru vite. Și ast-fel cu luzerna, cu trifoiul, cu sfecelele, cu cartofele, cu malaiul, se dobândesc produse alimentare pentru vite echivalente cu acele ce se capătă pe o întindere de patru fâci, cu toate că e afectată pentru hrana acestora numai 2 fâci fără 5 prăjini.

În principiu întrebuințarea pământului acestuia de patru fâci are se fiă jumătate pentru păstoriă sau pentru hrana vitelor, și jumătate pentru plugăriă sau hrana omului. Întinderea semănată cu malaiu are se fiă tot cu rădăcini furagere.

Pentru hrana omului, sateanul întrebuințează până la 1 și jumătate falce în popușoi. Acestă de pe urmă întindere

se află și în speciemenele de cultura de la Brad. Dar pe lângă popușoi aici a fost și o falce de grâu, și ast-fel mica cultura modelă de la Brad prezintă în anul acesta o intensitate de produse îndoit de mare și pentru hrana omului.

Popușoi dintr'o falce sunt semenați în linii, spre a se introduce în cultură întrebuințarea mașinilor de prașit, care s'au și cercat în anul acesta cu un succes complet. În falcea acastă de popușoi jumătate s'a gunoit cu 340 de care, și jumătate este negunoită, spre a se vede diferența enormă de producere și spre a se încerca chiar din anul întei cultura cu îngrășări, care da putere pământului și'l face se dea multe produse de pe o mică întindere.

Osebit de acastă falce, cea-laltă jumătate de falce de popușoi s'au semanat parte după metoda moldovănească, adică din aruncătură, parte după aceea muntească adică în linii. De pe acum pare că această de pe urmă metodă este superioară celei de înteu; înse la toamnă banita va pronunța în cel mai de pe urmă resort.

S'a întâmplat că popușoi n'au răsărit bine; de aceea toate locurile goale s'au împlut cu tutun, și așa, s'au răsădit peste 5000 de fire.

Înse cultura modelă a micului cultivator a avut în anul acesta și 10 prăjini de rapiță, culesă destul de timpuriu pentru ca să permită răsădirea tutunului în acel pământ. Dar nu s'au răsădit, fiind că s'au pus în tutun o întindere de 33 prăjini, din a cărora product jumătate este a se da elevilor ce 'l cultivă în parte, rămânând omului cultivator numai 17 prăjini; pe lângă care s'au pus și 3 prăjini cu cânepă și 20 cu fasole; și așa de odata în speciemenele de cultură s'au introdus cultura plântelor industriale, cele mai bănoase din toate.

Sperăm că numai produsele acestei culturi industriale se dea o recoltă bănească mai mare de cât întreaga cultură ce

face astăzi sâtenul pe cele patru fălci, și așa se prezentăm modelul unei culturi inavuțitoare. Deja produsul unei falce de grâu dă un rezultat bănesc superior rezultatului ce se dobândește astăzi; însă, comptabilitatea are a da cele mai de pe urmă cuvinte și în această privire. Resultatele comptabilității se vor publica cu altă ocaziune.

Din toate aceste rezultă învederat că cultura modelă a scôlei de la Brad este pe cale de a rezolva practicește problemul îndoierii produselor pământului, și prin urmare al îmbunătățirii culturei mici a sateanului.

9. *Cultura mare.*—Am început a lucra în mic la îmbunătățirea agriculturii; și reușind a dobândi și sancțiunea experienței în curgerea anilor viitori, nu numai vom dobândi autoritatea cuvenită spre a putea introduce în țera această de mare însemnatate îmbunătățire agricolă, dar vom cerea a o întinde și la cultura de mijloc, ba chiar și la aceea mare: mai ales ca în scôla de la Brad se formeză elevii ca agenți necesari și capabili de a fi întrebuințați în esplotațiunea moșiilor.

Cu toate aceste, interesul particular, acest puternic stimul al activității industriale, nu ne-a lăsat a rămâne indiferenți de sorta culturei ce se face pe moșia Bradu. În împrejurările în care se află cultura cea mare a țerei, întinderea pământului afectat plugăriei este mai mare de cât aceea a pământului dat păstoriei. Această cale duce la sărăcie în alte țeri; la noi însă toți cei ce o au observat s'au determinat a face o parte din moșia lor toloca, s'au determinat, ca se dicem almintrele, a perde pentru un an venitul pământului ce se tolocesce.

Perdereă este mare, mai ales în partea locului unde se închiriează suta de prăjini cu 2 galbeni; dar am urmat și noi, în anul acesta, calea răătăcită ce au apucat-o cultivatorii noștri cei mai înțelepți, am tolocit și noi, ca se nu ne abatem

chiar de la usul introdus. Inse nu avem de gând se persistăm în această cale de perdere pe un an a venitului pământului ce se tolocesce. Deja am și făcut un pas înainte, un pas hotărîtor; am prefăcut, fără nici o cheltuială, imaşul în fînaţ, și cu singura această prefacere de îmbunătățire am sporit venitul moșiei, l'am înduoit. Pentru acest înteiut an stam aici, oferind cultivatorilor prin noi înșine un exemplu de cultură înavuțitoare.

Dară de abea am început, și de abea am făcut un pas în aplicarea principiilor de economiă rurală, și cel de al duoile pas stăm gata a'l face. Acesta consistă întru a prefăce fînațele în țarine și țarinile în fînațe. Esperiențele necesarii pentru reușita acestui al duoile pas sunt urzite și se continuă lucrarea lor; cu acest al duoilea pas vom înduoii cel puțin produsele plugăriei. Avem încă multe lucruri de făcut; dar caută se ne oprim aici, ca se nu ne abatem de la scopul ce ne-am propus înșirînd aceste linii, de a face adică o călăuză acelor ce vor veni se viziteze scôla de la Brad. Tôte ce le-am spus până aici se pot vedea și pipăi; și acea ce se vede făcut este destul, credem noi, ca se atragă asupra scôlei buna voință a acelor ce se interesază de înflorirea agriculturii.

RESULTATUL 1^{lui} AN DE CULTURĂ

A

FERMEI MODELE

DE LA

BRADŪ

ÎN 1871.

Sprijinul ce a'ti dat prin presa întreprinderii particulare de la Brad, publicând Calénzul și Programa examenilor, mi impune datoria de a vă comunica, spre concludințe, și rezultatul definitiv al întregului an de cultură.

Eu țin contabilitatea în parte dublă, aplicată la agricultură, după metoda D-lui Saintoin Leroy, laureatul Societății Centrale de Agricultură din Franța. Jurnalul meu este înformăluit de către tribunalul județului Roman, conform codicelui comerciale.

I. Am început a lucra cu un capital de 22,109 lei. Și acum, închiind compturile și făcându'mi inventarul de esire, mă găsesc posedând un capital de 41,116 lei, vrea se dica în cursul anului am îndoit aproape capitalul de explôtatiune. Acesta este primul rezultat al lucrărilor mele.

II. Ca *proprietary cultivator*, moșia mea umblă în arenda

cu 125 galbeni sau 4,625 lei vechi; și arendașul n'a făcut trebi brillante, 'mi-a lasat moșia. Incepând a o cultiva în-su'mi, găsesse că moșia în comptul *Venitului moșiei* a adus în cursul anului 9,390 lei, vré se dica eu 4,765 lei mai mult de cât ce aducea înainte, adică a adus un venit îndoit. Acesta este al doile rezultat al celui întâiu an de cultură de la Brad.

III. Devenind *cultivator proprietar*, după ce 'mi-am luat renta moșiei, apoi vedî că rezultatul culturai mele, ca venit neto al *exploatareii* mele, este de 11,030 lei. Și acesta este al întâile rezultat a *incărilor* mele de la Brad.

In scurt câștîul îndoit al moșiei	9,390
venitul culturai	11,030
profitul net.	20,420

IV. Acest profit ar fi fost și mai mare dacă n'ași fi încercat pagube în *esperiențele* ce am întreprins, dacă n'ași fi făcut îmbunătățiri *fonciare* de 5,075 lei și dacă n'ași fi avut se plătesc *anuitatea* moșiei în suma de 11,340. Tóte aceste le-am platit și ast-fel *cheltuețele* s'au rîdicat la 33,960 lei. Cea ce vré se dica că cu *puterea* capitalului, cu suma lui cea mare, am realizat profitul de mai mare. Și timpul încă produce rezultate mari, însă eu unul n'am mult temp înainte'mi ca se pot compta și pe temp în *ameliorațiunile* agricole; și de aceia lucrez cu *putere* de capital.

V. Comptul capitalului *proprietății* din *Cartea fonciară*, ce o țin după metoda lui Thaer, s'a rîdicat la debit la 2,503 galbeni cuprîndînd și procentul capitalului: iar la credit avînd venitul moșiei de 9,390 lei, adică 254 galbeni, presenta o rentă anuală de 10 la sută!! Ce alt rezultat mai satisfăcător pot presenta *proprietarilor țerei*?

VI. În *specimenele* de cultură a micii ferme modele, ce am înființat la Brad, pentru a da un exemplu de îmbunătățirea culturai mici a săteanului, rezultatul definitiv al culturai

celor patru falci este de 5,681 lei, din acestea scădând cheltueile în sumă de 2,205 lei, rămâne beneficiu neto, 3,476 lei s'a'n 869 lei de falce s'a'n 23 $\frac{1}{2}$ galbeni. Și acesta este al 6 rezultat al culturii de la Brad, al culturii micului cultivator.

În această cultură rapitza a dat 140 lei profit, grâul 740, popușoiul 740, fasolele 240, sfecele de zahar 260, cartofele 74, bobul 35, mazirea 102, usturoiul 60, ceapa 80, morcovii 32, cantalupii 74, ovėsul 300, malaiul 45, și tutunul 2,200, peste tot 5,122 lei. La acestea se adaugă o falce grâu semănat 226 lei o falce trifoiu, 222, și $\frac{1}{2}$ falce luzerna 111, și iată suma totală a productului 5,681 lei.

Nu pot intra aci în toate amăruntelile, dar chestiunea sfeclei de zahar fiind la ordinea zilei, vă pot spune că am avut semănat 10 prăjini sfecle, și ne reușind totă semănța, am umplut lipsurile cu sfecle răsădite, și inadins pregătite pentru o întâmplare rea, la care mă așteptam, și de care n'am scapat; am avut aduse de la Viena semănța de sfecla de Silesia, sfecla albă cu gâtul verde și de la fabrica Comitetului Potoschi din Galizia sfecla galbenă. Cultura s'a'n făcut parte cu mânele, parte cu mașinele, spre învățătura elevilor mei, și recolta a'n fost din 10 prăjini 7,500 oca.

Din acestea am vândut arendașului din Drăgești, d. Ión Borș, 2,584 oca cu câte 3 lei sută de oca spre a le da la boi; am îngrășat 6 porci, și restul este în pământ (silos) pentru primăvară. A'și dori se știu care este facultatea zaharină a sfeclelor din cultura mea; căci tot viitorul acestei culturi depinde de aici. Voi lua dispozițiuni pentru a dobândi această știință, acum mă mărginesc a vă în cunoștiința rezultatul culturii mele, care este de 60,000 oca din falce. Dacă sfeclele vor cuprinde 10 la sută de zahar și dacă din aceste 10 se vor scote 5 din sută, atunci o falce de pământ cultivată în sfecla va aduce 3,000 oca de zahar. Cultivatorii Români, vândând fabricanților sută de oca pe 3 lei, cum vându-i eu

lui Borș, realisază din o falce de sferle 1860 lei, cea ce este un profit considerabil.

VII. In fine, Domnule redactore, eu am la Brad: 1, o cultură mică model; 2, o cultură mare de proprietar cultivator, și 3, o cultură mare de arendaș pe moșia Calineștii, cu a că-
ria esplotare m'a însercinat arendașul ei, Domnul Demitrie Anghel, în scopul de a face și un model de cultura mare pentru arendaș, de a arăta chipul cu care se indentifică interesul arendașului cu interesul proprietarului.

Cu toate aceste, cu toate sacrificiile de timp și de bani ce fac la scôla de la Brad, unde însu'mi predau câte două lec-
țiuni pe tota ziua, numărul scolarilor abia este de 10. Se perseverez ôra în speranța de a vedea venind particularii în
ajutorul unei lucrări pornite din inițiativa particulară?

Primitti, domnule redactore, asigurarea deosebitei mele con-
siderațiuni.

I. Ionescu (de la Brad).

Biblioteca USV

ÎMBUNĂTĂȚIREA CULTUREI ȚERANILOR

RESULTATELE DOBÂNDITE ÎN FERMA-MODELĂ
DE LA BRAD

de

ION IONESCU

1876

Introduce

Ajungând la Brad comisiunea de anchetă, numită de ministerul agriculturii și compusă din d. V. Cantacusino, prefectul județului Roman, d. V. Stan, proprietar mare, și d. Tetcianu, inginer-șef de circumscripțiune, a fost întâmpinată cu următoarea alocuțiune :

Domnilor membri ai comisiunii,

Salutând cu bucurie venirea d-v. la Brad, cel întâi cuvânt ce voiesc a rosti este un cuvânt de recunoștință profundă pentru d. ministru al agriculturii, comerțului și lucrărilor publice, care a bine-voit a vă însărcina pe d-văstră cu misiunea de a constata rezultatele dobândite de mine în ferma-modelă ce am înființat aici la Brad.

D-văstră, domnilor, sunteți cei întâi chemați a constata și în România lucrări de natura aceloră ce n'au alt scop de cât îmbunătățirea soartei țăranilor prin îmbunătățirea culturii lor.

Vă mulțamesc, dară, și d-văstră pentru osteneala ce v'ați dat a veni aici. Bine ați venit sănătoși! Suntem bucuroși de oșpeți!

Aruncat pe această stâncă de vicisitudinile timpurilor în care trăim, eu n'am încetat și aici a mă ocupa cu dezvoltarea agriculturii și mai ales cu îmbunătățirea sôrtei țeranilor.

Eu caut se afla care ar fi mijlocul cel mai nemerit prin care ar putea lucra și însiși, țeranii, la îmbunătățirea sôrtei lor. Cred că l'am găsit.

Am luat și eu patru falei de pământ, ca un țeran cu doi boi și o vacă; m'am adresat la acest pământ, l'am îngrășat, l'am supus la un asolement rațional, și am vădut că pământul răspunde cu mare dărniciă toate sacrificiile ce se fac cu dânsul. Pământul tratat după îndicările sciinții devine în stare a da îndoit și întreit mai multe rôde de cât acele ce capătă astăzi sâtenul. Această sporire de rôde ar pune pe sâteni în stare a trăi mai bine de cât astăzi, a purta mai cu lesnire sarcinile Statului.

Dér, pentru dobândirea acestui rezultat se cere ca să seie sâtenii ceia ce fac eu, în cultura ce le o dau de model; și pentru ca să seie, ecă ați venit d-văstră aici ca să cercetați, să constatați într'un chip oficiale rezultatele dobândite de mine. Încă o-dată déră: bine ați venit sănătoși!

Motivul ce m'a îndemnat a cere acum constatarea rezultatelor dobândite de mine în ferma-model a fost dorința de a face să figureze și România la esposițiunea universală din Viena cu cercări privitoare la îmbunătățiri agricole făcute în stabilimente agricole. Și fiind că cred că cercările mele răspund la programul esposițiunii; ear rezultatele dobândite sunt de natură a aduce îmbunătățirea agriculturii țerei, de aceea m'am adresat către ministrul agriculturii.

În alte țeri, domnilor, în Franția și chiar acum în urmă și în Austria, sunt instituite premii de onóre cari se dau a-

celor ce realizează cea mai mare sumă de progrese agricole în explorațiunile lor. Acolo doritorii de a concura pentru dobândirea unor asemenea premii, fac cererile lor la ministrul agriculturii, bună-ora cam făcui și eu aici la noi. Ministrul numește o comisiune care merge la fața locului, bună-ora cum ați venit d-văstre aici. Comisiunea cercetază lucrările concurenților, și designează pe acei ce merită a lua premii, înaintând locului cuvenit procesul-verbal ce dresază.

N'am avut în vedere dobândirea de premii cerând constatarea lucrărilor mele din ferma-modelă, de vreme ce țara noastră este încă lipsită de instituțiunile acele cari pun emulațiune între producători, și cari atâta de mult au contribuit la realizarea progreselor ce admirăm în agricultura altor țări. Eu m'am aplicat la făcutul cercărilor, pentru că, deprins cu urmărirea progreselor agricole, am găsit că pot fi folositor agriculturii țerei și în miea mea sferă de activitate, și astfel ne mai putând lucra pentru înflorirea agriculturii pe lângă ministerul de agricultură în funcțiunea de inspector, suprimată de Camera legiștoră, am făcut ceea ce poate face un particular, am fondat școala particulară și ferma-modelă de la Brad și acolo am făcut cercări agricole. Și fiind-că cred că ceea ce am făcut este de folos agriculturii țerei și mai ales îmbunătățirii culturii mici a țeranului, doresc să se constate rezultatele ce am dobândit.

După doi ani de existență a școlei, am închis-o, căci eu singur nu sunt în stare să fac sacrificii mai mari de cât cele ce am făcut; eu n'am putere se menține un învățământ agricol, precum l'am conceput, și l'am aplicat, și astfel astăzi mă găsesc numai cu zece elevi care, terminând cursurile, au să se ducă și ei. Insa, ferma-modelă, susținându-se de sine cu profiturile ce aduce, n'are trebuința de ajutorul nimerei. Ea nu numai că se susține, dar încă 'mi aduce și mie un venit destul de însemnat, de aceea existența ei este asigurată.

Ea are astăzi doi cai de ham cu cari se fac lucrările câmpului, două vaci a feta, două gonitoare și doi mânzați, acum (1875, Decembre) sunt 4 vaci a feta, 2 boi, 2 juncani, și 4 mânzați, are, dar, un număr de vite mai mult de cât îndoit de cât cele ce posedă sâtenul cu 4 falcă. Temelia înfloririi agriculturii este păstoria, sunt vitele. Veți vedea vitele ce se întrețin cu nutrețul produs în fermă, veți vedea starea vitelor și nutrețul ce mai rămâne în cartofi, sfecli, strujeni și un stog de trifoiu, cu toate că ne aflăm aproape de finele iernii (24 Fevruarie).

Spre a putea vedea toate cele făcute de mine, permiteți-mi a vă prezenta *călăuzul* ce s'a publicat spre a conduce pe vizitatorii ce vin aici. Spre a cunoște scopul ce 'mi-am propus venind la Brad și înființând școala și ferma-modelă, am onore a vă prezenta broșura cu programul învățământului și al lucrărilor practice; spre a putea aprecia mai bine rezultatele dobândite în anul al II de cultură al fermei-modelă, eată și o mică relațiune publicată despre rezultatele dobândite în anul I.

În fine, domnilor, după ce veți visita ferma asta mică și veți vedea cu ochii și vitele și nutrețul și recoltele ce se află în magazin, vă voi încredința toate registrele de contabilitate, cari se țin în parte-duplă, precum și jurnalul înmăluit de către tribunalul județului Roman, jurnal în care se copriind toate dările și luaturile, conform prescripțiunilor codicelui comerciale.

Sunt cu totul la dispozițiunea domniei-văstre pentru a vă da ori-ce relațiuni 'mi veți cere, pentru a răspunde la toate întrebările ce veți bine-voi a'mi face. Vă rog, domnilor, se'mi judecați faptele cu totă asprimea și nepărtinirea și se'mi spuneți în conștiință eugetul domniei-văstre.

După acésta, comisiunea a vizitat ferma, a cercetat registrele, a întrebat oamenii ce erau adunați, și încheind un proces-verbal, l'a trimis ministerului.

Am așteptat ca ministerul se facă ce-va cu această lucrare, cu această anchetă; dar vădând că nici nu l'a înaintat la juriul esposițiunei din Viena ca să se arăte străinilor lucrările ce se fac în vederea îmbunătățirii agriculturii, nici nu l'a publicat măcar, ca se facă cunoscut și Românilor rezultatele ce se dobândesc în țară dintr'o cultură rațională făcută în vederea îmbunătățirii sôrtei cultivatorilor săteni, m'am decis a cere o copîă de pe acel proces-verbal, pe care primindu-o eată o și public spre a vedea toți cei ce se interesază de progresele agricole rezultatul lucrărilor ce se fac la Brad pentru îmbunătățirea culturii micî a sâténului.

Ion Ionescu

(de la Brad)

Biblioteca USV IASI

I

Conținutul broșurelor cari au apărut asupra acestei cestiuni.

Acésta este a patra broșură ce publicăm, de când am înființat la Brad ferma-modelă și scóla particulară de agricultură.

În broșura I-a am arătat scopul ce ne-am propus și mijlocele ce am proiectat a întrebuința pentru a-l ajunge, am dat, adică, *programa învățământului teoretic al scólei și a lucrărilor practice din ferma-modelă.*

În broșura a II-a am făcut cîntărea vizitatorului fermei și al scólei, arătînd lucrările ce s'au întreprins pentru a înlesni învățământul și demonstrarea lui: precum grădina botanică, pepiniera de pomi roditori, grădina de legume, cultura viei, conducerea rațională a pădurilor, cultura pomilor, prisăcarea și specimenele de cultură mică pentru îmbunătățirea culturii sătenilor.

În broșura III-a am dat sîma de rezultatele obținute în cursul anului I de cultură în ferma-modelă.

În acésta lucrare, inserăm rezultatele dobîndite în cursul anului al II și ôreșcari rezultate relative la proprietatea Bradu din punctul de vedere al economiei rurale.

II

Diseritele exploatățiunii rurale.

Am dorit tot-de-una se putem presînta cultivatorilor țerii un stabiliment agricole în care să se găsească întrunite toate felurile de cultură, de grădinărie, de pădurărie. Multe încer-

cări am făcut pentru acest sfârșit; dar tocmai, sunt acum doi ani, am isbutit a'î crea noi înșine pe proprietatea noastră Bradu, a'î vedea funcționând ș'a putea veni cu o dare de seamă de rezultatele obținute și în anul al doilea de cultură.

Venind la Brad la 1870, am început prin a înființa un specimen de cultură mică, adică o fermă-modelă pe o întindere de patru făci de pământ, pe întinderea acea ce noua lege rurală a dat unui satén cu doi boi ș'o vacă.

Dupé un an am fost siliți a ne ocupa și cu căutarea a celui-l'alt pământ de pe moșia Bralu. Arendașul, neavând făcute trebi bune, a cerut resilierea contractului, ne-a lăsat moșia.

Ast-fel am ajuns a avea de făcut două feluri de culturi: una mare și alta mică. Amêndoné aceste culturi se fac din punctul de vedere al unui proprietar-cultivator.

Dar moșiele nu se esplôtéză numai de proprietari-cultivatori; de aceia o cultură de arendaș se cerea a se înființa. Cultura acésta de arendaș s'a înființat pe moșia Calinești.

În fine, pământul se mai esplôtéză atât prin cultura în parte numită *meteiugiă* cu plata rentei pământului în produse, cât și prin fermagiul anual și fără contracte cu plata rentei în bani.

Amêndoué aceste sisteme de cultură mică s'a înființat atât pe Brad cât și pe Calinești.

Și ast-fel am ajuns a avea înființate și lucrătore tote chipurile de cultură ce se întrebuințéză în esplôtarea moșiilor.

Rar se va găsi în străinătate chiar un stabiliment de învêțământ agricole, care se aibă adunate la un loc tote chipurile de esplôtare ale pământului, precum se găsesse aici la noi, la scôla particulără de agricultură de la Brad.

III

Scopul diferitelor exploatațiuni rurale.

În tote chipurile de exploatațiune rurală, scopul ce se urmărește este unul singur, este profitul, venitul, adecă ce re-

măne după ce se scad toate cheltuielile de producere. Acest venit este acela ce se numește venit curat, *câștig*.

În învățământul agricol de la Brad se espune știința și mijlocele de a căpăta câștigul cel mai mare; însă toate puterile se concentrează spre a-l căpăta. Se vorbește, ce e dreptul, de agricultură, se fac lecțiuni teoretice, dar mai mult se încreză de cât se vorbește, se dobândește câștigul, și acesta este scopul cel mai de pe urmă al învățământului, al agriculturii ca și al ori-cărei alte industrii.

Așa în cultura mică căutăm a dobândi câștigul cel mai mare; și-l și dobândim. Acolea așetăm că din patru fâle de pământ cu cari se hrănește astăzi un satén cu doi boi și o vacă, se dobândesc produse cu cari se hrănesc un îndoit număr de ómeni și de vite. A se dobândi multe róde din puțin pământ este scopul agriculturii luminate, progresive și înăvuitóre. Specimenele de cultură din mica fermă-modelă de la Brad aduc un câștig mult mai mare de cât câștigul ce-l scóte astăzi saténul din cultura lui.

Așa în cultura de proprietar-cultivator ce facem pe moșia Bradu, căutăm a scóte câștigul cel mai mare, căutăm a scóte nu numai renta fonciară, dar și venitul capitalului cu care se face esplotarea. Scopul acestei culturi de proprietar-cultivator este dublu și deosebit unul de altul: unul este venitul cel mai mare ca plată a serviciului capitalului pus în cumpărarea moșiei, și altul este venitul cel mai mare ca plată a capitalului întrebuintat în cultura moșiei.

Proprietarul-cultivator, scotând aceste două venituri, caută și de sporirea venitului viitor al moșiei séle; și 'l și sporește prin îmbunătățiri fonciare.

Un venit dar din capitalul fonciar mai mare de cât venitul ce se dă de arendaș supt numirea de câștig, și asigurarea sporirii venitului viitor al moșiei este dublul avantaj al unui proprietar-cultivator.

Aşa în cultura mare de arendaş ce se face pe moşia Călineştii, al cărei arendaş este d. Dimitrie Anghel, trebuie să se caute curat numai de-a dobândi venitul cel mai mare în timpul prezente, fără nici o preocupare nici de trecut, nici de viitor, nici adică de-a dobândi renta cea mai mare, de oarece această rentă este reprezentată prin câştigiul moşiei, nici de-a spori venitul viitor al moşiei. Acosta e poziţiunea unui arendaş cu totul deosebită de aceea a unui proprietar. Cu toate acestea, arendaşul moşiei şi-a pus de gând se caute, de se va putea şi într-un cât se va putea, cu contractele usitate astăzi în ţară pe termen de cinci ani, a îmbina interesul său de prezent cu interesul proprietarului de viitor. Arendaşul caută a explota moşia ast-fel cât se scote venitul prezente cel mai mare, *fără a săvârşi pământul şi fără a ruina moşia.*

Veniturile moşiei ruinate fiind astăzi pierdute prin inundaţiunea fânaţului, prin stricarea morilor, prin pierderea podului de pe Siret, prin coprinderea pământului de spină, ceru sacrificii imense, pe cari un arendaş cu o moşia luată pe cinci ani nu le poate face. Şi cu toate aceste, domnul Dimitrie Anghel, în interesul creşterii unui exemplu de cultură raţională de arendaş, a depinsat epoca sporirii termenului contractului, singurul mijloc de a scote din ruina moşiei Statului şi de a se asigura sporirea veniturii lor, propunând a face uscarea mlaştinei, canalizarea gârlei, irigarea fânaţului, restaurarea iazului, clădirea morei etc. etc. fără a cere vr'o îndemnizare din partea Statului; dar nu a dobândit nici un răspuns la asemenea avansuri şi ast-fel amelioraţiunile fonciare stau nefăcute şi veniturile moşiei struncinate şi nimicite.

Arendaşul, găsim moşia cu munea satenilor înstreănată către alte persoane, de pe alte moşii, şi înstreănată cu preţuri scădute, s'a găsit cu o moşie luată în arendă fără ca se aibă muncitori disponibili, şi o moşie fără muncitori este mai mult

de cât o moșia ruinată. Arendașul cultiva moșia plătind munca cu prețurile politice în timpul în care se face. De voia, de nevoie, d. Anghel dă un exemplu arendașilor; căci esplotăză moșia fără de învoieli, după cum se esplotăză moșiele în țările unde nu se întind curse muncitorilor, după cum are se fiă și viitoră producere a țerei, atunci când sâtenii, ajutați de bancile rurale, de instituțiunile de credite agricole, nu și vor mai angaja munca lor cu prețuri scădute și cu mulți ani mai înainte de a i veni timpul să se facă. În acest sens se esplotăză astăzi moșia Calineștii de către arendașul ei domnul Dimitrie Anghel, care a luat în ajutorul său puternicul concurs al mașinelor și instrumentelor agricole celor mai perfecționate.

Acolo pe Calinești arendașul aplica în mare meteagiul, adică asociațiunea în producerea agricolă a muncitorului cu capitalistul. Impărțirea produselor se face în trei, din cari două sunt ale muncitorului și una a capitalistului. Pentru una sută de prăjini ce cultiva sâtenul pe sâma seă cultiva și capitalistul 50, adică din 150 prăjini 100 le ia sâtenul și 50 arendașul, seă cu alte cuvinte din trei se dă una arendașului și două muncitorului. Meteagiul este în agricultura asociațiunea realizată, asociațiunea acea după care aspiră industria și mai ales muncitorii din țările manufacturiale, ca mijlocul cel mai puternic de pace și de armonia între factorii producerii avuției.

Afară de meteagin, se mai întrebuințează pe moșia Calineștii și fermagiul, care este starea cea mai înaintată de producere între cultivatorii sâteni. Sunt și între sâteni mulți de acei ce pot plăti cu bani arenda pământului și pe aceștia înca i încurajează arendașul moșiei. Domnul Anghel nimie nu face fără caleul: din minutul ce seă prin meteagin, seă prin fermagiul, seă prin esplotarea directă și ajunge scopul, pôte

ori-cine se'și plaseze munca sea după cum crede că'i este mai profitabile. Și acesta încă este un folos imens pentru explotațiunile rurale

Am arătat pe scurt toate mijlocele ce se întrebuintează pentru a dobândi câștigul cel mai mare în toate diferitele circumstanțe economice, și ast-fel putem acum a ne ocupa cu obiectul nostru special, cu arătarea adecă a rezultatelor dobândite din cultura mică a fermei-modele de la Brad în cursul anului 1872, al doilea an al creațiunei sêle.

Biblioteca UȘV IASI

IV

MICA FERMĂ-MODELĂ

ORGANISAȚIUNEA EI

Îmbunătățirea sôrtei cultivatorului sâten este un obiect de preocupățiune atât de importantă în secolul în care trăim, în cât înseși marele puteri ale Europei au impus'o României, au pus'o în Convențiunea încheiată între dănele la Paris în 7 (19) August 1858 și promulgată în Principate cu Hâtîșeriful M-séle Sultanului din 1 a lunii Rebi-ul-evel 1275.

De atunci și până acum au trecut 14 ani și pôte că este timpul a ne întreba noi înșine, mai 'nainte de a aștepta se fim întrebați de alții, ce am făcut cu îmbunătățirea sôrtei sâtenilor? Ce rezultate au produs lucrările făcute de noi? Dohânditu-s'au sêu nu rezultatele ce s'au avut în vedere?

Sâtenul s'a emancipat sêu bine dîcînd s'a rescumpărat de robia muncii sêle prin pămînt.

Dar ôre desființându-sê o robie, robia prin pămînt, n'a cădut el în altă robie și mai mare, în robia prin capital?

Capitalul, dîce domnul Baudrillard, laureatul Academiei franceze și profesorele de Economie politică la College de France și la scôla de drept din Paris, în cartea sea intitulată „Economie politică populară“, dîce: *Capitalul este rescumpărătorul (le redempteur) muncii*. Și acêstă espresiune, cam mistică de rescumpărare, adauge el, sê nu ne minuneze. Viêta laborioasă a omului este o serie de rescumpărări succesive.

Omul se rescumpără de ignoranță prin știință, fruct penibil al muncii intelectuale. Omul se rescumpără de pasiunile animale opresive, prin virtute. Omul se rescumpără de sărăcie prin capital“.

Până acum nu s'a făcut nimic pentru rescumpărarea săténului de sărăcie, de pasiunile baze și de ignoranță, nimic pentru a smulge spiritul lui din brațele ignoranței, sufletul lui din nămolul viciului și corpul lui din miseria.

Și cu toate acestea, îmbunătățirea sorței săténului trebuie să începă a se face de aici, de la începutul începutului, de la ridicarea lui la tréptă de om, de la educațiunea lui. Când mintea lui va fi luminată și înzestrată cu cunoștințele profesiei ce esereită, înzestrată cu capitalul intelectual, cel mai importante din toate capitalele, cu capitalul morale, baza cea mai solidă a succeselor agricole, atunci de bună sémă și mijlócele lui de producere se vor îmbunătăți și 'l vor pune în stare a nu mai munci ca o vită cu capul plecat spre pământ.

Preambulul acesta a fost necesar spre a nu lăsa se credea lumea că ocupându-ne cu îmbunătățirea mijlócelor de producere le punem mai presus de acelea ce se cer pentru a face pe omul, om. Aceste priméază pe acelea cari se rapórtă la îmbogățirea lui.

N'avem pretențiunea d'a ne atribui meritul de descoperire a mijlócelor de îmbunătățire a sorței materiale a muncitorului sătén. Noi căutăm, cercăm și esperiința nu s'a pronunțat definitiv asupra întrebărilor ce 'l facem. Vedem bine că rezultatele ce-am dobândit până acum sunt destul de satisfăcătoare; dar óre nu pot ele se fiă și mai multămitóre? Noi credem că pot; și d'aceia rugăm pe cultivatori se nu considere rezultatele dobândite ca cea mai de pe urmă expresiune a științei și esperienței, nici se ia mijlócele întrebuințate de noi ca cele mai nemerite. Când vom fi trecut prin toate cer-

cările ce le avem proiectate, vom fixa noi înși-ne mersul definitiv al lucrărilor agricole pentru un mic cultivator român. Până atunci însă se spunem ceea ce am făcut și ce rezultate am dobândit.

Sunt unii oameni cari isbutesc tot-de-una în ori-ce întreprind, fără a mai trece prin cărările grele și spinóse ale cercărilor. Admirăm sugacitatea acestora și ne esplicăm succesele lor. Rare-ori ni-s'au întâmplat se dobândim și noi órecari succese d'o-dată, cele mai de multe ori nu le-am putut dobândi de cât cu mari sacrificii și după multe ostenele și lupte cu pedeceie venite și din partea lucrurilor și din partea ómenilor.

Dar un succes, ori cât ar fi de mic, face tot-de-una să se uite sacrificiele, privațiunile și ostenețele ce ne-a costat dobândirea lui.

Ast-iel acum, la finele anului al doilea, în fața succesului ce-am dobândit în mica fermă-modelă de la Brad, lăsăm la o parte adversitățile ce ne-au bântuit în cursul anului, precum seceta, ploiele, ba și plóia cu pétră, nităm tóte supărările și ostenețele și nu ne ocupăm de cât de rezultatul dobândit.

Pentru ca să se pótă aprecia rodul ostenelelor cu cari venim a spori capitalul cunoștințelor agricole din țeră, simțim nevoiă d'a espune ideia ce ne-am format despre cultura usitată de sêténul român, greșcele ce-am găsit în ea și mijlócele ce-am ales pentru a-le combate și a-le înlătura.

Cultura mică, usitată în țeră de către marea mulțime a cultivatorilor săteni, se alcătuește din imașe și fónațe naturale și din țarine. Săténul cu doi boi ș'o vacă are pentru hrana sea și a vitelor séle patru făci de pământ sêu 5 hectare 72 arii. Acésia întindere de pământ este împărțita parte pentru hrana omului, parte pentru hrana vitelor. Imășul și fónațul ocupă $2\frac{1}{2}$ făci sêu 3 hectare 60 arii, țarina o-

cupă 1 $\frac{1}{2}$ falce s'eu 2 hectare 17 arii. În această distribuire a pământului păstoria covârșește plugăria.

În plugăria sâtenul nu cultivă pentru hrana sa de cât numai păpușoiu (porumb) și-l cultivă în toți anii tot în acelaș pământ. El dar nici nu schimbă pământul, nici nu-l lasă să se înouiește prin bătatură s'eu tolocire (jachère), nici nu-l îngrășă.

Păpușoiul, fiind una din plantele cele mai stercătore din avuția pământului, sărăcește neconținut pământul și produsul lui asemenea merge neconținut scădând. Este o diferență enormă între recolta de păpușoiu dintr'un pământ nou, dintr'o țelină, și aceea dintr'un pământ vechiu, purtat.

Din acest punct de vedere cultura sâtenului suferă: și această suferință constituie principala ieră smintelă. Nu s'a pomenit la nici o națiune ca pământul neconținut se fie întrebuințat la producere fără a-i da putere s'eu avuția. Inșiși Grecii cei vechi, cari eșiau abia din epoca pastorală, lasau într'un an pământul să se odihnească și în altul 'l semănau cu grâu de toamnă, aveau cum se dice astăzi un asolement de doi ani: anul I toloca, anul II grâu.

În cultura sâtenului român nu este nici păstoria curată; căci el nu se hrănește numai cu lapte și cu carne, după cum ne spun uricarii vechi că se hrăneau popórele primitive a căror principală avuția consista numai în turme. Sâtenul mănâncă mai mult mămăligă de cât carne și lapte, și d'aceia producerea popușoiului este baza plugăriei lui.

O dizióră putea sâtenul se lase pământul de vechiu, după cum ne spune Cantemir-Voda și se ia în cultură altul nou; astăzi însă nu mai póte face acesta: și cu toate acestea el trebuie se producă, și produce, într'adevăr, dar produce, semănând și muncind mult și recoltând puțin.

În asemenea împrejurare s'au aflat și alte popóre; și dară

precum acelea au găsit mijlocul d'a'si îmbunătăți cultura lor, asemenea sperăm că'l vor găsi și Românii.

Nu știm care va fi acel mijloc; dar credem că nu va întârzia a eși la lumina. Cel puțin noi lucrăm pe cât putem spre a'l scote.

Cercetând scrierile agricole, vedem că în Italia progresele agriculturii au început cu asolementul lui Tarello. Când Tarello a prezentat republicii din Venetia asolementul său, atunci republica a decretat că ori-cine 'l va adopta se plătească lui Tarello și mostenitorilor săi patru marchetti (bucăți de argint) pentru un pogon de grâu și doi marchetti pentru un pogon de orice alte plante. Și cu toate acestea asolementul lui Tarello nu era cel mai perfect, de și cuprindea în sine și înoirea pământului și cultura de plante furagii artificiale. Asolementul lui Tarello era de patru ani.

I an toléa;

II an grâu de toamnă;

III an trifoiu cu raygras;

IV an trifoiu cu raygras.

Pământul în acest asolement este împărțit în patru părți de o potrivă, din cari două sunt cu fână, una cu toléa și una cu grâu de toamnă; jumătate cum am dice pământul este destinat pentru hrana omului și jumătate pentru hrana viteilor. O a patra parte din pământ stă un an pentru a se înnoi, a dobândi avuția spre a produce grâu.

Când a început a se îmbunătăți agricultura engleză, atunci s'a introdus mai întâi trifoiul de către Richard Waston la 1645 și apoi a venit asolementul lui Samuel Hartlid, care a importat în comitatul Norfolk cultura flamandă, pentru care Cromwel 'i-a dat o pensiuine de 2500 franci. Asolementul lui Hartlid, dis de Norfolk, este de patru ani:

1-iul an napî său gulii;

2-lea an orđ de primă-vară;

3-lea an trifoiu;

4-lea an grâu de toamnă.

În acest asolement, superior asolementului lui Tarello, toată lăca este înlocuită cu o plantă furageră prăsitore și astfel are trei părți pentru hrana vitelor și o parte numai pentru hrana omului.

Notăm că și în acest asolement al lui Hartlid trifoiul, această plantă de fonaț artificiale, care a schimbat fața agriculturii în occidentul Europei, ocupă un loc important.

Astăzi tipurile de asolement sunt numeroase. Arătăm două din cele mai d'antău numai ca se vedem cum au pornit progresele agricole. Noi nu putem lua nici pe unul din aceste două tipuri fără ca se nu'i facem modificările cerute de împrejurările în cari ne aflăm; căci, cum dice și Morel Vindé, împrejurările agricole și economice fac asolementele.

Cea întâi împrejurare de luat în considerație este pământul. Pământul arabil, la noi, mai pretutindeni are la suprafața lui o pătură neagră de humus, de o grosime ce merge până la 1 metru și mai bine. Acest humus, studiat în cele din urmă de d. Grandeau, ori-cât s'ar părea de productiv, este totuși sterp, lipsit fiind de elementele chimice ce servă la alimentarea cerealelor, de aceea are nevoie de îngrășeri cari se'i dea aceea ce 'i ia recoltele, are nevoie și de arături adânci cari aduc la suprafața țărână nouă.

Dar de unde pôte sătenul se dea pământului îngrășarea necesară, măcar ori-cât de convins ar fi el că magazinele de grâu sunt în staule, cum dice d. Lecouteux în cartea sa *Principes de la culture ameliorante*.

Îngrășarea ce pôte să se adune astăzi prin ogrădile sâtenilor se produce numai iarna, fiind-că cea mai mare parte a anului vitele umblă la câmp și perd pe drum materiile destinate a da avuția pământului. Afară de acesta înășurile abia produc iarba cu care pot vitele se'si ție dillele. Cei ce voiesc

a capăta serviciu de la vite câtă se le dea la suhaturi, se plătescă până la un galben de vâratie pentru un bou. Acesta ne face a dice că imasul de astăzi nu este suficient pentru întreținerea vitelor.

Imasul dar natural de astăzi nefiind de ajuns nici pentru ținerea vitelor puține ce are astăzi un săten, nici pentru facerea îngrășării, urmăze ca îmbunătățirea culturii miei se înceapă de la crearea de nutret pentru vite, de la procurarea de furage multe și bune. Cu imasurile naturale neputându-se obține aceste rezultate, trebuie se avem recurs la ajutorul furagelor artificiale. Cu crearea de furage artificiale au început și Tarello în Italia și Waston în Angliera.

Cu schimbarea furagelor din naturale în artificiale vine ținerea vitelor la grajd. Acestă ținere permite a se stringe îngrășarea ce se perde astăzi, îngrășare care da avuția pământului și 'l pune în stare a da mai multe recolte de cât nu da astăzi.

Ast-fel schimbarea făcută în favoarea vitelor aduce o schimbare simțitoare și în favoarea nutririi omului. Și, în adevăr, cu furage multe se pot ține vite multe, și ca vite multe se pot face multe îngrășări și cu îngrășări multe se poate înnoi pământul, se poate face a se dea recolte abundente. De aceea d. Leconteux, în cartea sa intitulată *Principes de la culture ameliorante*, dice că nu pôte îndestul se repete: *magazinele grânelor sunt în grajduri*.

Spre a avea dar grâne multe, grân și păpușoiu, trebuie a înnoi pământul, a'l îngrăsa, a'l da avuția. Pentru a da avuția pământului, trebuie a'l îngrăsa, trebuie a avea îngrășare de dat; pentru a avea îngrășare, trebuie a ține vite multe; și pentru a ține vite multe, trebuie a avea furage multe.

Furagele cele multe și bune nu se pot capăta de cât prin cultura de plante furagere leguminose, precum este trifoiul și luzerna, de plante furagere rădăcini, precum sunt cartofi, sfecla, etc.

Ast-fel îmbunătățirea culturii porcede de la introducerea furagelor artificiale în locul celor naturale.

Întaiul lucru de făcut în interesul nutririi vitelor este desființarea iamașurilor ș'a fânașurilor naturale și înlocuirea lor cu cele artificiale. O schimbare ca această radicală trage după sine o mulțime de alte schimbări în întreaga organizare a culturii saténului.

Nu e lucru ușor d'a întreprinde cine-va schimbarea unei organizări rurale cimentată de secole în deprinderile unui popor. Nevoia singură este în stare a face această schimbare, și nevoia sosită ec'o că bate la ușa saténului. Cu mijlocele cele vechi de producere, saténul nu mai pôte face astăzi îndestulare tuturor trebuințelor lui. Vrënd nevrënd, cata se le abandone și se ia altele în locul lor, altele mai potrivite cu împrejurările economice în cari se află astăzi.

Desființând fânașul natural, am pus în locul lui fânașul artificial, trifoiul, și reușita a fost completă. Trifoiul din 87 de prăjini s'a cosit de două ori și a dat două stoguri mari de fân, ne-a dat puțința de-a hrani un îndoit număr de vite de cât acele ce se hrănesc astăzi cu fânul cosit dintr'o falce de fânaș natural. Cultura trifoiului este dar o achizițiune făcută în mica cultură a saténului român.

Două stoguri de fân eşite dintr'o falce este un rezultat care a frapat imaginațiunea saténului, care a sguduit credințele lui rutinare, care l'a făcut se remâie convins de superioritatea științei asupra obiceiurilor adâne înrădăcinate. Câte pri-viri se îndreptară asupra stogurilor de trifoi de la ferma-modelă de la Brad? În anul al doilea am observat sateni trecători pe lângă ogorul de trifoi, cari urmăreau toate fazele vegetațiunei și ale strînsului. Mirosul de miere ce se dezvoltă la facerea fânului de trifoi trăgea atențiunea trecătorilor sateni, le pironia vederile și'i făcea se scôta din peptul lor vorbele: „ce dulce fân trebuie se fie acesta!“ Minunat lucru se ésa două stoguri din o falce“, adăugau cei cu cari ne dam în vorbă.

Am desființat și imașul suptstituind gramineelor naturale luzerna, am cosit-o de două ori și am hrănit vitele cu luzernă verde la grajd; dar reușita n'a fost completă. Luzerna are se fi refăcută; căci ținem mult la dânsa, ca la un furagiū ce ne dă puțința de a ține vitele, mai cu sémă vara. Din cauza că n'am reeșit în transformarea imașului prin luzernă, n'am putut strânge mai mult de 30,000 oca de îngrășare făcută, cu care s'au îngrășat 40 de prăjini.

Păpușoiul semănat în 27 prăjini îngrășate a dat mai multă rodă de cât aceia ce a eșit din o falce neîngrășată. A fost păpușoiul semănat și munteneste și moldoveneste, adică și în linii cu cuiburi și din aruncătură. Resultatul acestei culturi comparative este în favórea păpușoilor semenați în linii și lucrați cu mașinele.

Îngrășarea produsă s'a pus parte la păpușoi, parte la tutun, căci acestea sunt cele două plante prăsitóre și fórté la-come ce le cultivăm de preferință.

Acum că am spus ce este cultura mică de astăzi și cum trebuie se fiă și prin ce mijloce pòte să se îmbunătățească, putem se pășim la arătarea sistemei de cultură ce am ales pentru a ajunge la scopul ce ne-am propus.

Între cultura estensivă, care dobândește venitul cel mai mare cu ajutorul timpului, și între cultura intensivă, care'l dobândește cu ajutorul capitalului, am ales pe această din urmă și în acest sens am organizat esplotarea fermei-modelă.

Am voit se admitem solementul de Norfolk și de aceia am împărțit pământul în patru divisiuni:

anul 1-în păpușoi	80 prăjini
„ 2-lea ord	80 „
„ 3-lea trifoii	80 „
„ 4-lea grâu de toamnă	80 „
	320 prăjini.

V

RESULTATELE DOBÎNDITE

PROCESUL-VERBAL

AL

COMISIUNEI TRIMISE DE MINISTER

LA

BRAD Ū

Astăzi, la 24 Februarie, anul 1873, suptscriși V. Cantacuzin, prefectul județului Roman, în virtutea invitației făcută de d. ministru al agriculturii, comerțului și lucrărilor publice prin adresa No. 696, N. B. Tetoianu, inginer-șef al circumscripției a X-a de poduri și șosele, în baza ordinului aceluiași d. ministru cu No. 697, și V. Stan, proprietar mare, cultivator din județul Roman, invitat de d. prefect al județului, venind la proprietatea Bradul și constituindu-ne în comisiune supt președința d-lui prefect, am procedat la constatarea rezultatelor obținute în ferma-modelă de la scôla particulară de agricultură, creată și dirigêta de d. I. Ionescu, proprietarul moșiei Bradu, și după o inspectare minuțioasă făcută la fața locului, cât și din scriptele comptabilității ținută de d. Ionescu în conformitate cu prescripțiunile codului comercial, rezultatele sunt următoarele:

I. Crearea sc lei  i scopul iei.

D-l Ión Ionescu, în urma c mp r rei de la Stat a mo iei Bradu, vr nd a  mbun ta i cultura mică, cultura  teranului, a avut fericita ide a a crea, cu spesele s le, o sc l  practică de agricultură  i o formă-modela pentru mica cultură.

 n ac sta sc l  s'a predat teoria necesară pentru a desvólta inteligen a cultivatorului  i a'l pune în pozi iune se p t e i cu succes din rutina în care se afla,  i ast-fel a da un av nt agricultur i  terei; dar teoria n-a fost singura parte în care a insistat d-sa, ci, din contra, practica a fost preocup tiunile d-sale de tot minutul; ast-fel elevii a  trecut prin t te fazele prin cari trece un agricultor  ter n, adecă: creșterea și propagarea vitelor, aratul  i condusa plugului, sem natul, pr situl, seceratul cu cui  i cu mașină; etc.  i t te acestea sus inute de teori ,  i adăugate de no iunile necesare pentru arpentagio  i ținerea scriptelor de comptabilitate, neapărat nu au putut produce de c t agricultori practici,  min ti. Dacă scopul principal al  nstituirii acestei sc le a fost formarea micului agricultor, d. Ionescu însă nu s'a mărginit numai acolo, a mers mai departe: a  n iat pe elevii sei la cultura propriet rului mare prin cultivarea întregii mo ii Bradu, la silvicultură prin amenagiarea pădurei de pe disa mo ia  i plantarea forestieră, la botanică prin crearea de pepinere de o mulțime de plante agricole  i medicinale, și în fine la cultura arenda ului mare ce se face pe mo ia Calinești,  inut  în arenda de d. Anghel.

Comisiunea, consider nd scopul eminaminte util al acestei sc le, nu p te de c t se laude concep iunea patriotică  i civilis toare a d-lui Ionescu; regretă însă că scolarii tr mi i de diferite consilii generale ale jude elor n'au  tiut se profite de aceste mari bine-faceri, căci astăzi nu este de c t un singur scolar, tr mis de județul Putna, care a s v  it cu succes stu-

diele, după cum a probat prin esamenul general depus înaintea noastră.

Acest tîner a trecut prin toate gradele, începînd de la argat și până la regisor, și s'a obligat a face planul cultivei unei moșii din districtul său, și în urmă, obținînd aprobarea celui plan, d. Ionescu 'i va libera cetificatul necesar.

Dacă cel puțin fîă-care județ ar posedea cîte o asemenea persoană, ne-apărat că agricultura ar putea lua alt avînt în țera noastră.

D-l Ionescu este în ajun a reîncepe învețămîntul agricol puîndu-se la noui sacrificii, dînd cîte 12 galbeni pe an sătînelui pentru ca s'î dea copilul la învețatură.

II. Descrierea fermei-modelă.

Ferma-modelă propriu disă este stabilită pe moșia Bradu, și se compune din patru fâci, atît cît legea rurală a dat unui sătîn cu doi boi și o vacă, și care constituie cultura mică. Afară de acestea, dependinte de scôlă mai sunt: 1) grădina botanică, 2) o pepinieră de pomi roditori, arbori forestieri, indigeni și esotici, plante de ornament, aguți (dudi) garduri vii și via, 3) o grădina de legumi și o cultură silită de plante primăveratice, 4) o cultură de via, 5) o conducere rațională și practică de căutarea pădurilor, 6) o cultură de pomi roditori, 7) o prisacă, și în fine 8) o esplotăția de cultură mare.

Planul de cultură al d-lui Ionescu, pe cele 4 fâci, care tînde la desființarea imășului și a fônățului și ramplasarea lor prin plante furagere semenate, nu pôte fi de cît fôrte laudat; căci țeranul nostru astăzi cea mai mare parte din loc 'l întrebuinteaza pentru pășiunea vitelor, rămîîndu'i puțin pentru hrana lui și pentru comerț, și comerțul este necesar țeranului, căci nevîndînd nimic, n'are cu ce 'și crea o

esistență mai comodă, mai civilisată, și dacă această lipsă începe a se simți astăzi, ce va fi peste câți-va ani, când pământurile date de legea rurală țăranilor se vor subdivisa?

În anul 1870, când d. Ionescu a format planul acestei ferme-modelă, a găsit 3 fâlcii 10 prăjini, loc vechiu, miriște de ord, prin urmare pământul slab, ear restul de 70 prăjini era acoperit cu spini și cu o bucată de via păraginită, care nu putea produce nimic. Locul vechiu l'a îngrășat, spinii l'a scos, și viaa a mutat-o pe coastă, unde nu se putea face altă cultură, ast-fel a dat exemplul folositor ca chiar pe un pământ considerat de țăranii noștri ca netrebnic, a putut forma o cultură care a întrecut toate speranțele.

În anul 1871 asolementul a fost următorul:

Anul I-ii.

Div. 1	2-a	3-a	4-a
Grâu de tîmna cu trifoiu pus în grâu	Păpușoiu	Plante prăsitore	Ovesu

Adecă:		Prăjini
Divisiunea	I grâu cu trifoiu semănat în grâu . .	87
"	II Păpușoiu în pământ îngrășat cu 29,900 oca gunoiu	80
"	III Fasole, cartofi, sfeclă, rapiță și păpușoiu în țelină	80
"	IV În locul viei s'a pus tutun prăjini, 31, în imaș s'a pus oves și în oves luzernă	81
Totalul locului cultivat		328

Acastă a 4-a divisiune în anul 1871 era detașată de locul unde se făcuseră cele-lalte culturi.

În anul 1872 asolementul a fost următorul:

Anul al II-lea

Div. I	2-a	3-a	4-a
Trifoiu	Grâu cu tutun	Păpușoiu	Plante prăsitore

				Prajină
Div. I	Trifoiu			87
	Grâu			66
" II	Tutun	îngrășeri în anul 1871		
			$\frac{1}{8} \frac{5}{1}$	
" III	Păpușoiu			80
" IV	Sfeele, cartofi și alte plante prăsitore			88
				<u>328</u>

Aceste 88 prăjini din diviziunea 4 s'au plantat astfel:

17	prăjini	păpușoiu în pământ vechiu.
10	"	păpușoiu în locul curățit de spini
28	"	păpușoiu în țelina seculară.
12	"	tutun tot în țelina.
4	"	tutun în moină.
1	"	fasole.
1	"	cartofi.
15	"	sfeele.
88	"	

Afară de acestea mai sunt 13 prăjini cari formează câmpul de cercare, și cari s'au întrebuințat astfel:

6 prăjini diferite feluri de cartofi.

1 " rapiță, diferite varietăți.

2 " mac, diferite varietăți.

1 " iuă, diferite varietăți.

4 " cânepă, diferite varietăți.

13 "

Pentru anul 1873 asolementul este:

Anul al III-lea.

Div. 1	2-a	3-a	4-a
Trifoiu	Păpușoiu și rapită	Plante prăsitoare	Grâu
Div. 1	Trifoiu		Prăjini 87
" 2	{ Păpușoiu 70		
	{ Rapită 10		80
" 3	{ Păpușoiu 60		
	{ Sfece 10		
	{ Cartofi 10		80
" 4	Grâu		81
			<u>328</u>

Afară de acestea se mai cultiva în 40 prăjini tutun de diferite varietăți.

Din acestea se vede că scopul d-lui Ionescu a fost pe de o parte a îmbunătăți locul cel slab și pe de alta a produce câștigul cel mai mare posibil; vom vedea îndată și rezultatele bănești dobândite.

III. Rezultatele culturai în anul 1872.

După scriptele de contabilitate pe cari, esaminându-le cu de-amănunt, le-am găsit în cea mai perfectă regulă, am putut estrage cu înlesnire următoarele cifre:

a). Cheltuele pentru acest an sunt: Lei par.

1) Arenda pământului 328 prăjini a 3 galbeni falcea 405

2) Arătura a 7 prăjini rădăcină

3 prăjini plante testile.

66 " grâu.

135	prăjini	popușoiu.	
31	"	tutun.	
31	"	idem.	
15	"	fasole.	Lei par.
Total 288	prăjini	a 1 lei	prăjina 288 —
3). Costul sămânței:			
17	banii	grâu	187
7	"	păpușoiu	42
7	"	cartofi	21
	cele-l'alte	saduri	20
			270 —
4). Lucrul prașitului:			
7	prăjini	cartofi.	
135	"	păpușoiu.	
15	"	fasole.	
3	"	rădecini.	
160	a 2 lei	prăjina	320 —
5). Cositul trifoiului 87 prăjini de 2 ori, 120.			
Idem al luzernei	40 prăjini	de 2 ori, 60	180 —
6). Sămânța trifoiului 222			
Idem a luzernei			111 333 —
7). Seceratul a 66 prăjini grâu și treieratul grâu-			
lui de 3 $\frac{1}{2}$ chile			90 —
8). Bătutul păpușoilor 36 —			
9). Lucrul tutunului 1543 —			
Totalul cheltueelor			3465 —
b). Produsul acestor cheltueli este:			Lei par.
34	banii	cartofi a 3 lei	banita 102 —
8000	oca	sfece a 3 lei	suta de oca 240 —
2	stoguri	(elai) trifoiu a 10	galbeni unul 740 —
2	cosiri	de luzernă dată verde	la vite 155 —
2 $\frac{1}{2}$	chile	grâu	vândut 462.
1	idem	oprita de sămânța	222 684 —

5 chile păpușoi în 28 prăjini țelina.	
3 idem în 24 prăjini îngrășate.	
5 idem în 83 prăjini neîngrășate.	Lei par.
13 chile a 90 lei chila	1170 —
431 sföre tutun a lei 9 una	3879 —
Legumi și rădăcini din grădina	205 —
1 $\frac{1}{2}$ chilă fasole	246 —
Rapițe	17 —
Vacele, laptele, untul și brânza date	433, 12
Două mănzate devenite gonitoare a feta	296, —
Priserile	59, 20
Prisaca	107, 08
	896 —
Paile de grâu	37 —
Coceni de păpușoi	56 —
Totalul produsului	8427 —
Cheltuețele făcute fiind	3465 —
Remâne venit curat	4962 —

Adecă venitul curat o-data și jumătate mai mare de cât cheltuețele puse, vine la 100 cheltueli 150 lei câștig curat! Impartind acest beneficiu pe falile cultivate, resulta că o fală a dat 1240 lei și 20 parale; rezultat foarte satisfăcător!

Dacă dar țeranul nostru ar ajunge ca se producă ast-fel, după esemplul ce se dă la Brad, în puțin timp s'ar schimba cu totul pozițiunea lui.

Din producțiunea anului 1872, la scôla-fermă sunt demne de remarcă diferitele feluri de tutun de sémênțe străine turcești și americane, și mai ales cel de Cuba, Havana și Florida, cari, pe lângă mirosul lor plăcut, au și o culoare frumoasă.

Cultura tutunului, după cum se vede, cere pe de o parte capital mare, ear pe de alta, neprimindu-se la regiă, după cum ne-am încredințat din certificatul ce ne-a presintat d. Ionescu, ar fi imposibil țeranului a'l cultiva și a'l esporta

pentru vîndare, de aceea scoțîndu'l din cultura mică, am avea:

	Lei par.
Produsul brut	4548 —
Cheltueli	1922 —
Beneficiu curat	2626 —

Observînd și acastă cifră, vedem câștigul curat este tot mai mare de cît capitalul pus; dar beneficiul unei făci se reduce la 654 lei, adică la jumătate din cea ce ar produce, cînd s'ar putea cultiva tutunul.

Cu toate acestea, acastă cifră tot este foarte mare în raport cu cea ce produce agricultorul țeran.

Este încă de remarcant că la cheltueli s'a trecut și chiria pămîntului, după prețurile curențe: țeranul nostru, înse, fiind proprietar pe cele 4 făci, cheltuiala de producere se reduce numai la 1517 lei, și prin urmare beneficiul curat al unei făci este de 755 lei, adică peste 20 de galbeni.

Asupra tuturor acestor lucrări ale fermei-modelă putem face însemnările următoare:

Cartofi — S'aun plantat mai multe varietăți de cartofi, aduse din locurile renumite pentru cultura lor, precum:

Sabaóni, Prăjești, Botoșani, Bucovina și Germania.

Cartofii semenați în grădină, într'un loc prea bogat, au dat o recoltă prodigioasă în cantitate și chiar în calitate. Cartofii semenați la cîmp, în cele 7 prăjiuri din cîmpul de cercare, au dat o recoltă cu atît mai abundentă, cu cît tubercula semenată a fost mai mare.

Este de însemnat că cartofii au fost puși după rapița, căreia i s'a dat o îngrășare copioasă. Rapița a dat din două oca două sute de oca.

Ca buni de mîncare putem dice definitiv că cartofii cu meul alb de Bucovina sunt cei mai fainoși și mai buni.

Sfecele.— Anul trecut au fost zece prăjini de sfece, cari au reușit foarte bine, fiind că au dat 800 oca, cea ce face de

false 60,000 de oca; vîndîndu-se numai cîte 3 lei suta de oca, dă pentru dece prăjini 240 lei, iar pentru false 1800. Din vederea unui asemenea rezultat satisfăcător, d. Ionescu a admis definitiv sfecla în cultura mică a săténului ca o resursă imensă pentru nutrimentul vitelor. Din varietățile cultivate de d. Ionescu, acelea albe de Silesia și cele albe de Viena au reușit foarte bine. Sfecelele din cultura fermei-modelă s'a analizat de d. Petru Poni în primă-vară și s'a găsit în ele șapte la sută zăchar.

Rădăcinile din grădină.—S'a semănat în grădina botanică 21 de varietăți de morcovi, din cari cea mai bună pentru mîncare au fost morcovii scurți-roșii de Olanda, și cei mai buni pentru vite morcovii lungi de India.

Din opt varietăți de castraveți, cei mai buni au eșit castraveții albi de Himalaia. Dintre mai multe feluri de pînțunjel, acel cu frunza creță a produs rădăcini enorme.

Din nouă-spre-dece varietăți de spanac ce s'a cultivat, d. Ionescu dă preferință definitivă spanacului de Englitera și de Olanda.

Curechiul (varza) a suferit foarte mult de gândaci; cu toate acestea recolta a fost bună, fiind că s'a cultivat mai multe varietăți în diferite timpuri. Curechiul (varza) indigen a reușit foarte bine, asemenea curechiul de Bruxela a dat o recoltă însemnată. Conopidele s'a făcut foarte bine cîte trele varietățile de la Erfurt.

Dar recolta cea mai numerosă în varietăți a fost cea de marole (salată), din care s'a deosebit aceia disa Forbel.

Cultura cantalupilor făcută după toate regulile, n'a lăsat nimic de dorit.

Ca cultură de grădinăria înaintată, noi înșine am avut ocaziunea a gusta chiar astăzi din plântele primăveratice produse de d. Ionescu, cu două luni mai 'nainte de timp, în cușele ce le are chiar lângă stîncă Bradului.

Legumele.— Din toate varietățile de mazare cultivate, cea olăgă scurtă și timpuriă de Erfurt, cea verde de Paris și cea ăisă vladica zacharosa au reușit mai bine.

Din mai multe feluri de fasole, cea roșă, mică, olăgă și timpuriă de Erfurt, cea albă ăisă flajoleta și fasolele indigene olăge, precum și cele mari de harag ăise b6mbe, au reușit bine.

Cultura fasolelor, ce se v6nd de la 20 p6nă la 30 parale ocaua, fiind profitabilă, d. Ionescu o admite definitiv în mica cultură la câmp.

Inul a fost în anul acesta un obiect principal al cercetărilor d-lui Ionescu și din mai multe varietăți de sem6nță aduse din diferite locuri, a dob6ndit un succes complet din sem6nță de Riga și din sem6nță indigenă.

Macul.— Ac6stă plantă ole6să a reușit f6rte bine. Nenorocire c6 nu se cere în comerț.

Tutunul.— Ac6stă plantă, dup6 cum am v6dut mai sus, produce cel mai mare beneficiu, s'a cultivat de d. I. Ionescu în anul acesta at6t din sem6nță turc6scă de la Enige, c6t și din 21 varietăți din sem6nță americană. A reușit tutunul american ăis Havana, Cuba și Florida; tutunurile americane au dob6ndit o frum6să cul6re roșă, pe l6ngă ac6stă și p6str6za și mirosul. Tutunul turcesc asemenea are miros în anul acesta. Parte din tutun a fost sem6nat în p6m6nt gunoit, parte în p6m6nt negunoit de aceeași calitate și parte în țelină. Resultatul a variat de la 16 p6nă la 20 sfori din prăjină, dup6 natura p6m6ntului. Din cauza secetei au perit multe fire r6sădite, de și au fost 6date în mai multe r6nduri.

Păpușoiul.— În cultura păpușoiului amestecat hânganesc cu muntenesc însemnăm resultatul acesta:

1. Din 83 prăjini moină, p6m6nt negru și ad6nc arat, dar vechi și f6ră putere, au 6șit numai cinci chile. În ac6stă moină a fost jum6tate cu păpușoiu sem6nați în linii și jum6-

tate cu păpușoi semenați din aruncătură. Din cei d'ânțeiu au eșit trei chile. D-l Ionescu afirmă că și în anul trecut tot păpușoi semenați în linia și în cuiburi au produs mai mult de cât cei semenați din aruncătură, și este foarte dispus a generaliza seménatul în linii, având întreitul avantaju de a'i cultiva cu mașinele, de a dobândi ródă mai multă și de a întrebuința seménță mai puțină.

2. Păpușoi semenați în 24 prăjini gunoite bine au dat trei chile, ceea ce face 9 chile la falce, aprópe o recoltă îndoită de cea dobândită din pământul neîngrășat.

3. Păpușoi semenați în 28 prăjini de țelina seculară și într-o pozițiune umedă, în două arături, au dat cinci chile ceea ce face $14\frac{1}{2}$ chile la falce

Pentru astă-dată se constată:

1. Pământul îngrășat a produs mai mult de cât cel neîngrășat.

2. Țelina a produs mai mult de cât pământul cel îngrășat.

3. Arătura de două ori pentru păpușoi este foarte profitabilă.

Grâul, din 68 prăjini ale fermei-modelă, a dat $3\frac{1}{2}$ chile, ceea ce face $4\frac{1}{4}$ chile pe falce, în timp ce pe aici cele mai bune recolte din anul acesta au dat numai trei chile la falce. Grâul din ferma-modelă a suferit puțin de un verme roș, care l' mănâncă în timpul legatului. Cu toate că d. Ionescu dispune de mașini, cu cari treieră grâul din cultura mare, totuși pentru cultura mică a treierat cu cal. Cultura fermei-modelă se face cu doi cai. D-l Ionescu preferă cai în locul boilor, pentru că fac lucru mai mult și mai repede.

Instrumentele de cultură ale fermei-modelă sunt o rariță Dombasle, o grapă Valcourt, o mașină de prașilă *Moll*, o rariță de flaut mușinoiu la popușoi și o harabă.

Ferma-modelă a început cu două vaci cu vitei, viteii lor au devenit junce a fetă, și vacile au alți doi vitei bounți, ceea

ce fac patru capete de vită în loc de-o vacă ce are astăzi țeranul.

Din toate acestea s'a constatat că la ferma-modelă se nutrește un număr îndoit de vite pe întinderea de patru fâlcii și că se dobândește o hrană pentru un îndoit număr de oameni, și că, prin urmare, scopul ce 'și-a propus d. Ionescu, înființând ferma-modelă, este de pe acum ajuns.

Consecințele acestui rezultat sunt imense pentru marea mulțime a cultivatorilor săteni, cari se vor decide a urma cultura ce li-se dă de exemplu la Brad.

Dacă vom alătura rezultatul dobândit din patru fâlcii ale fermei-modelă cu rezultatele dobândite din totă cea-laltă moșia Brad, vom vedea o diferență enormă în favorul culturii mici.

Venitul curat eșit din cultura moșiei Bradu se suie la 6260 lei 33 parale, și anume:

2361	31	din furagiū
1188	—	din grâne nebatute
86	27	din orz
525	13	din ovēs
38	26	din viia
2062	16	de la cărciumă
6260	33	total.

Cultura dar propriu zisă a moșiei Bradu a adus în cursul anului 1872 un venit curat de 11,222 lei 33 parale, și anume:

Din mica fermă-modelă de patru fâlcii	4962	lei	—	par.
Din restul moșiei de 67 fâlcii	6260	"	33	"
Total	11222	"	33	"

Cercetând comptul capitalului proprietății din cartea financiară, ce o ține d. Ionescu după metoda ilustrului reformator al agriculturii germane Thaer, am vedut că la debit în anul acesta se găsește 15,003 lei, compuși din renta anuală și din îmbunătățiri foneciare făcute. Acastă sumă, adunată cu

cea avansată până acum în plata moșiei, ridică debitul calculului capitalului proprietății la suma de 2665 galbeni.

La creditul acestui compt figurează venitul sau renta moșiei din anul 1872 în sumă de 322 galbeni (11.879 lei). Astfel capitalul de 2665 galbeni a adus 322 galbeni, adică 12⁰/₀. Acesta este un rezultat încurajator pentru acei ce ar voi să și puie capitalurile lor în cumpărătoare de moșii, și mai ales pentru proprietarii ce ar voi să și cultive singuri moșiile.

Și încă renta moșiei va merge crescând, fiind că îmbunătățirile fonciare, ce consistă în plantare de vii pe o seară mare, în curând au să ducă contingentul lor la sporirea rentei.

În fine, constatăm că moșia Bradu, cu o suprafață de 97¹/₃ fâle (139 hectare, 61 arii) și care costă 766 lei 66 bani fâle, cea sîn 1537 fr. hectarul a ajuns astăzi și plăti rata anuală, care este 3284 lei sîn 277 galbeni și a lăsa încă și un escedent.

Ast-fel și din acest punct de vedere Bradul prezintă un puternic mijloc de încurajare pentru toți cei ce vor voi a îmbrățișa cariera agricolă, pentru toți cei ce vor avansa capitalele lor agriculturii.

Comisiunea constatând o deosebită plăcere aceste rezultate mai mult de cât satisfăcătoare, dobândite de d. Ionescu la scôla-fermă de pe moșia Bradu, și face o datoriă de conștiință a supune această constatare la cunoștința d-lui ministru al agriculturii, comerciului și lucrărilor publice, spre cele de cuviință.

Făcut la Brad la ziua mai sus arătată.

Prefect (semnat) *Cantacuzin*.

Proprietar (semnat) *V. Stan*.

Înginer-șef (semnat) *Tetőianu*.

CAPITUL VII

SCOALA PRACTICĂ DE AGRICULTURĂ

DE LA

BRADŪ

ÎN 1870.

Sunt mai bine de trei-deci de ani de când am început a ne ocupa cu învățământul agricol și cu punerea agriculturii noastre pe o cale progresivă și înaintătoare. După mai mulți ani întrebuințați în studii, în cercări, în aplicații practice, în excursiuni, și în predarea chiar a agriculturii, am publicat, la 1846, o broșură intitulată: *Ferma-modelă s'eu Institutul de agricultură în Moldova*. În această scriere arătăm toate dispozițiunile luate pentru deschiderea unei școli de agricultură teoretică și practică și pentru înființarea unei ferme-modele în partea de jos a Moldovei, și tot-o-dată ceream concursul bine-voitor al proprietarilor în favorul unei asemenea instituțiuni. Apelul nostru a fost ascultat, și ideile noastre au fost atunci în genere apreciate și aprobate de cei mai însemnați din proprietarii țerei; căci ei ne-au trimis fără întârziere cuvinte de încurajare și promisiuni de sprijinire, ba încă și în-gagiamente de a trimite copii, cari, cu cheltueala lor, se în-vețe agricultura la școala ce căutam a înființa.

Imprejurări, însă, și mai ales anul 1848, ne-au abătut din calea ce apucasem. La vâcea puternică a timpului acelaia am lasat totul în pământ și am alergat în ajutorul și sprijinul intereselor celor mai vitali ale neamului românesc. Am luat o parte activă în lucrările relative la emanciparea sătenilor de boerese și la improprietărirea lor cu despăgubire.

După 16 ani de la proclamarea în România a libertății muncii, avurăm fericirea a vedea în fine realizându-se și la noi acest mare principiu dătător de viață tuturor lucrărilor din lumea modernă.

Săténul s'a emancipat, într'adevăr, de robia muncii; dară ore numai robiei pământului era el supus? Robia pământului desființată a lăsat locul liber unei alte robii și mai mare, robiei banilor. Această robie apasă nu numai pe sătean, dar și pe proprietar și pe arendaș; de aceea de vr'o câți-va ani ne-am ocupat cu constatarea faptelor ce desolăza producerea țerei, și cu căutarea mijloacelor de a o scote și dintr'această robie, din robia banilor.

Însă, mai presus și de robia banilor și de robia pământului, este robia neînveștăturei. Această este cea mai grea din toate robiele.

Emanciparea și improprietărirea săténului au dat o lovitură curmătoare vechii sisteme de producere sub regimul muncii obicinuite în țară. Altele sunt condițiunile de producere sub regimul muncii silite, și altele sub regimul muncii libere. Rânduețele cele vechi s'au struncinat, legile s'au prefăcut, pământul s'au scumpit, ómenii s'au înmulțit, nevoiele au crescut, viața este astăzi cu mult mai grea de cât ce nu era odinioară, și în fine nevoi nouă au venit peste noi, nevoi pe cari nu le putem îndestula cu mijlocele cele vechi de producere.

Nu este nime din noi care se nu suferă astăzi de această stare de lucruri, de această nepotrivire a trebuințelor cu mij-

lócele de cari dispunem pentru a le îndestula; și cu toate acestea, toți simțim reul, înse nu ne punem cu toții spre a lucra ca se scăpăm de dânsul.

Reul este că nu știm ce se facem; vedem bine că carnea și pânea se scumpește din zi în zi, și cu toate acestea nu ne apucăm ca se ne luminăm, ca se învățăm, ca se facem ca carnea și pânea se fiă multă și efină. Știm că totul înflorește într'o țără când înflorește agricultura, și cu toate acestea nu ne punem pe lucru ca se facem se înflorească agricultura.

Agricultura va înflori, producerea țerei se va înmulți și se va efteni, când cultivatorul, muncitorul, proprietarul, arendașul vor fi luminați, vor ști ce trebuie se facă ca și în nouele condițiuni în cari timpul a pus producerea agricolă a țerei, se facem ca viața se fiă mai ușoară și traiul mai plăcut de cât ce este astăzi.

Necesitatea de știință, de învățatură, este evidentă și pentru proprietarii cei mari și pentru cei mici, și pentru muncitori, și pentru întreprinzători. Nu insistăm mai mult asupra ei. Dară trebuie se spunem că nimic nu este mai greu de făcut ca lumina în mintea cultivatorilor. Aici nu este destul a se spune că un lucru trebuie să se facă într'un fel său într'altul, ci trebuie să se și facă, să se arête, să se și dovedească. Cu vorbe, cu teorii numai, nu se poate dobândi nici un rezultat în propășirile agriculturii. Teorii sunt destule, dară cine le crede la noi? Cultivatorii noștri sunt ca și Toma necredinciosul, până ce nu ved și nu pipăie, nu cred; de aceea învățământul agricol, învățământul cultivatorilor, este mai greu de realizat de cât toate celelalte învățăminte; căci el cere nu numai teoria, nu numai esplicarea lucrului, adică darea cuvântului pentru ce să se facă lucrul așa și nu altmitrelea, ci și practica, ci și facerea, realizarea în fapte vedute și pipăite, a lucrului.

Acastă condițiune esențială învățământului agricol, unui în-

vătământ într'adevăr folositor cultivatorului, face ca se fie foarte greu de înființat un stabiliment în care teoria agricolă se fie la aceeași înălțime cu practica, s'eu în care teoria să se razime pe practica ce se face. Avem în țera trei scoli de agricultură, și nici una încă nu 'și-a hotărit practica ce are se face, îmbunătățirea ce are se producă în agricultura țerei: de aceea luăm inițiativa și înființăm noi însine o scôla particulară, așa cum o înțelegem ea trebuie se fie.

Am dîs scôla particulară de agricultură, s'eu *Orfelinatul agricol de la Brad*, și trebuie se spunem acum la început și cuvîntul pentru care întrebuintăm acéstă numire.

Cei întei particulari, ce vin se susție scôla particulară de agricultură, suntem noi eu fratele nostru Nicolae. Amëndoi frați: ne-am înțeles ca se luăm câți-va copii saraci, câți-va copii fără tată și fără mamă, câți-va copii orfani, se'i creștem și se'i învățăm cu cheltueala noastră, spre lauda lui Dumnezeu și memoria părinților noștri; și pentru acest cuvînt am numit scôla de agricultură și orfelinatul agricol de la Brad.

Vor fi mulți cari vor face ca și noi; de aceea dăm scôlei numirea de particulară, și sperăm că copii nu vor lipsi de la scôla ce înființăm.

Sunt în alte țeri multe stabilimente filantropice, cari pórta numirea de Orfelinate agricolă; sperăm că, cu ajutorul particularilor generoși, vom înființa și noi unul macar în România.

Programa învățeturei.

Spre a lăți în țera și a introduce mijloca prin cari se face o agricultură rațională, progresivă și înavuțitoare, scôla particulară de agricultură ce înființăm la Brad va coprinde învățeturile următoare:

- I. Învățetura elementară;
- II. Învățetura teoretică a agriculturii;
- III. Învățetura practică a agriculturii.

Scopul învățeturei acestei școli este de a forma vechili, vataji, epistați, capabili de a aplica pe ori-ce moșia principiile agriculturii raționate, adică ale agriculturii care dă folosul cel mai mare cu cheltueala cea mică, fără a săraci pământul și fără de a asupri pe muncitorii lui.

Pentru a se putea da această învățetură se cer a se face cheltueli cu personalul și materialul învățământului. Aceste cheltuele se vor acoperi cu o taxă ce are să se plătească de ori-cine va veni se învețe la școală, vrem se dicem că învățământul în școală noastră particulară nu este gratuit, ci cu plată.

I. Învățetura elementară se va da la copii ce vor veni la școală fără ca se fi având știința de carte. Cu această învățetură se însărcinează fratele nostru Nicolae, și se însărcinează fără de nici o plată. Cele întele cunoscințe, de citire, scriere și socotire, sunt neapărat trebuincioase fie-cărui om, și cultivatorul ca om, trebuie se înceapă a se lumina, prin dobândirea acestor cunoscințe. Copii, ce vor posedea aceste cunoscințe elementare, vor trece de odată în clasa învățeturei teoretice a agriculturii. Cu toate acestea, și acestora fratele nostru, profesorele de istoria universală la Universitatea de la Iași, li va face cursuri de gramatică, de compunere, de geografică, de istorică și de dreptul administrativ, în orele sale de repaus și de vacanții.

II. Învățetura teoretică a agriculturii se alcătuiește: 1, din agricultură, adică din Fitologie, Zootehniă, Economia rurală, și comptabilitatea. Acest curs 'l vom face noi înșine, și 'l vom face gratis; căci, crescuți fiind în școlile publice din Moldova, credem a arăta recunoștința noastră către țară dând în dar acea ce ni s'a dat în dar; 2, un profesor de zootehniă

va trata în detaliu despre animalele domestice și despre vindecarea bolilor celor mai obișnuite. Albinele vor fi cu deosebire studiate atât în teoria cât și în practică și mai ales în practică; 3, un profesor va predă botanica agricolă, pădurăria, grădinăria, pomologia, viera, etc. și 4, un alt profesor va predă matematica aplicată la agricultură.

Un medic veterinar, un prisăcar, un vier, un pădurar, un grădinar: căută de-o-cam-dată care va fi personalul învețetor, personal care este a se plăti cu taxa ce se va lua de la copii ce vor veni se învețe.

Cursul învățământului agricol ține trei ani, după care elevul va face o călătorie de trei luni într-una din părțile locuite de români, ce i se va designa de către noi, după aceea se va duce și va sta alte trei luni la una din moșiele ce asemenea i vom designa, și în fine va veni, va depune examen, și va lua diploma cuvenită.

III. Învățătura practică a agriculturii se va dobândi prin mijloacele următoare:

Toți elevii vor lucra câte șase ore pe zi la diferitele operațiuni ale culturii, de la intrarea lor în școală și până la ieșire, așa că în acest timp elevul se poate trece treptat prin toate serviciile unei exploatațiuni rurale, de la cele mai de jos până la cele mai înalte, până la contabil și administrator. Munca elevului are două scopuri: 1) învățătura lui practică, ce nu se poate dobândi altminteru de cât prin o îndelungată aplicare; 2) deprinderea de a se bucura de rodul muncii sale, de cruțarea și economia ce are se face, că așa fie-care elev muncind se'și formeze un capital. Elevul este considerat ca un asociat cu noi; noi punem pământul și banii, și el pune munca; folosul ce va eși, din aceste trei puteri asociate ale producerei, se va împărți în trei și se va da câte una fie-căreia puteri. În ori care caz, munca elevului are o valoare, și valoarea ei se va acumula, și'și va forma un capital.

După pilda orfelinatelor agricole și așezementelor filantropice din Franția și mai ales din Svițera, avem se punem totă silința ca cu munca copiilor saraci se plătim toate cheltueile întreținerii lor, și așa se avem mângâierea de a da ocaziune saracului de a se lumina, a se face membru util al societății curat numai prin economiă înțeleaptă a timpului și a puterei muncii sale. Esperiența ce vom face ne va conduce în calea ce ne propunem a percurge, pentru a introduce și la noi în țară acest mare principiu de filantropiă bine înțelesă.

Toți elevii, având a se afla fațe în toate serile la înscrierea în comptabilitate a operațiunilor dălei, se vor iniția cu acésa la toate lucrările esplotațiunei, la toate lucrările de agricultură.

Toți elevii fac excursiuni în toate dăile cu noi înșine, și cu aceste se deprind a observa faptele de practică agricolă, a raționa asupra lor, și a dobândi prin propria lor observațiune cunoștința practică care formeză fundamentul învățământului.

Noi suntem din scôla aceia care reduce totă învățetura la practică, și care de la practică se ridică la theoriă, și care nu admite de cât teoria eșită din practică și rezemată pe practică; de aceia la scôla noastră elevii vor avea tot-dé-una înaintea lor practica cu știința, practica ce are în vedere profitul cel mai mare cu cheltueala cea mai mică. Având în țară trei categorii de agricultură practică: cultura mare, de mijloc și mică, noi începem prin a căuta de îmbunătățirea culturii cei mici a săteanului. Începem de la cultura mică, nu numai pentru că trebue se începem de la mic și gradat se mergem la mare, dar și pentru că îmbunătățirea culturii mici a sateanului este cea care ne a determinat a eși noi înșine la muncă, a face noi înșine un specimen de cultură pentru județul Roman și Bacău, între care e situată proprietatea noastră Bradul. Moșia noastră este destinată a servi de

model pentru o cultură de mijloc; și moșia vecină Calineștii, a Statului, poate servi la facerea unei ferme-modelă, de cultură mare și de cultură făcută de arendaș; dară noi având a începe prin a ne ocupa cu cultura mică, cea mai importantă din țară, cea mai mare și de cât cultura mare, cu toate că este mică; de aceea am dat în arendă moșia noastră, oprindu-ni numai cât ni trebuie pentru cultura mică, pentru horticoltură cu toate ramurile ei, pentru forestieră și pentru vieria. Când vom fi destul de învățați în cultura mică, ce constituie principalul obiect al sollicitudinei noastre, atunci vom pași la cultura de mijloc pe proprietatea noastră, și chiar la cultura mare pe proprietatea Statului Calineștii, și în condițiunile de arendaș.

Dar fiind că ocupându-ne cu îmbunătățirea culturei mici, avem elevi pe cari trebuie să-i preparăm pentru cultura mare și cea de mijloc, am decis, în interesul complectării învățământului elevilor, a face excursiuni în toate serbătorile, ba chiar și în zile de lucru, la moșiele cele mari, cele mai cu apropiere de noi și cele mai bine cultivate.

Cu aceste dispozițiuni, aplicate cu tot zelul de cari suntem capabili, credem că școala particulară de agricultură de la Brad va produce rezultate mai satisfăcătoare de cât ce ni-au produs până acum școlile înființate de guvern și ținute cu cheltueala Statului.

Elevii se vor esereita cu deosebire în dirigearea și lucrarea cu mașinele și instrumentele perfecționate; căci de la acesta deprinde facerea unui lucru mult și bun cu puțină cheltueală. Fia-care elev va trebui nu numai se facă și se desfacă ori-ce instrument sau mașină, s'o reguleze și s'o dirigeze, dară se și escute cu dânsa lucrul cel mai bun. Acest învățământ practic va merge gradat de la arătură cu rariță la prașila cu sapă de cal și cu moșinoitoare, de la cōsa și secearea cu mașina de secerat și de adunat la trieratul grânelor

cu batoză și la conducerea locomobilei. Un elev de la scôla noastră va trebui se fiă în stare, când va eși, ca se ție locul chiar al unui mașinist.

În anul de înteiu elevii se vor ocupa mai cu osebite cu horticultura, în anul al doilea cu agricultura, și în anul al treile cu economia rurală. Lucrarea cu mașinele și instrumentele perfecționate este obligatorie în tustrei anii în timpul când se fac aceste operațiuni. În anul al treile însă elevii se vor aplica la măsuratul pământului și la facutul planurilor economice, ast-fel ca un elev eșit din scôla noastră se fiă în stare nu numai a arpenta, dar și a rîdica planul unei moșii.

Condițiuni Reglementarii.

1. Numărul elevilor nu pôte fi mai mare de trei-deci, ca se putem a ne aplica mai cu sêmă la învățetura lor theoretică și practică: fiind că dorim se scótem mai bine puțini și buni de cât mulți și proști.

2. Timpul elevilor se împarte în 6 ore pe zi la învățetura teoretică și în 6 ore la acea practică.

3. Elevul trebuie se aibă cel puțin 15 ani și se fiă de o constituțiune robustă. Copii orfani numai fac escepțiune de la această regulă.

4. Elevii se țin în sat în sênul familielor de săteni cu hrana și tôte deprinderile sătenești.

Traiul din familie este acel care a produs în orfelinele agricole rezultatele cele mai bune, de aceea am decis a ținea copii în familie, ca așa se nu peardă viéta de familie, ei mai ales se câștigue și deprinderile care se contractă în sênul unei familii oneste și laboriöse.

5. Pentru învățetura, locuința, hrană, îmbrăcăminte, etc., fiă-care elev plătește pe an câte 40 de galbeni, din 6 în 6

luni înainte, și venind la scôlă aduce îngagiarea patronului său de a fi susținută în curs de trei ani.

Taxa ce punem pentru a întreține elevii și pentru a plăti profesorii de horticultură, zootehniă, apicultură, silvicultură și viticultură, adică pentru a susține învățământul, pôte se fie redusă când Statul sau consiliile județene vor voi se ne vie într'ajutor, ca se facem ca învățământul se fiă gratuit. Noi începem prin a oferi gratuitatea de care dispunem noi însine. Lectiunile le predăm și administrațiunea scôlei o facem fără nici o plată. La Roville, unde am învățat noi agricultura, plăteau de fiă-care elev câte 30 lei pe lună pentru învățetură, adică 360 lei pe an; eară pentru întreținerea noastră găseam toate înlesnirile în sat și cu prețuri moderate. Cu cheltueala pentru învățetură și pentru susținere cu casa, masa, haine, cărți, etc. un elev putea trăi într'un an cu 120 de galbeni. Fixând taxa de plătit la scôla noastră în sumă de 40 de galbeni, oferim un învățement agricol în țără întreit mai eflin de cât cel ce s'ar putea dobândi în străinătate. Și această este una din considerațiunile cari pledează în favorul instituțiunilor de învățetură în țără. Avem destule resurse ca se plasăm bine copiii ce ni se vor tremite, se'i plasăm în sat la noi la Brad, și chiar în satele vecine Drăgești și Călinești, și se survenim și la întreținerea lor tot din taxa de 40 de galbeni pe an. Părinții copiilor sau patronii orfanilor pot se trateze dea-dreptul cu sâtenii din satele arătate pentru întreținerea copiilor, și în acest caz taxa pentru învățământ se reduce la 20 de galbeni pe an. Orfanii, ce'i vom lua pe socoteala noastră, vor fi ținuți în casa și la masa noastră, vor fi tratați ca copiii noștri; căci ei devin copiii noștri, în tocmăi precum erau și orfanii ce'i creștea tatăl nostru dimpreună cu noi tot aici la Brad. Simțimântul acesta este moștenirea ce ne face se bine-cuvântăm memoria tatălui nostru și se o eternisăm în orfelinatul ce'l înființăm în căminul

părintesc, rescumparat prin rodul ostenelilor noastre, ca se fiă mărturia înaintea lumii că nu este sarac cel ce n'are tată și mamă, ci acel ce n'are învățetură, învățetura care scôte omul din toate nevoile și'l și înavuțește.

6. În scôla se vor lua toate măsurile de disciplina neaparat trebuitoră pentru ținerea bunei rîndueli și a moralității între elevi.

7. O învățatură religioasă se va da elevilor de către preutul însărcinat cu serviciul divin al schitului nostru Brad.

8. Duminicile și serbătorile, elevii se deprind cu învățarea fluierului, a buciului, a cornului de vînat și altor instrumente musicale; eară după ameză-zi cu mînuirea armelor și cu vînatul.

9. Hramul schitului Bradu, Tajerea capului sîntului Ión, la 29 August, este ziua examenului anual, a concursurilor și a distribuirii premiilor la elevi, pentru plugăria, moralitate și învățatură.

10. Persónele ce vor voi a lucra, împreună cu noi, la înființarea și ținerea acestei scóle particulare de agricultură, sunt rugate a ne trimite adesiunea lor la Brad, până la 20 August, și până la 25 a ne trinaite și copii ce vor voi se' l dea la învățatura agriculturii.

Principiele planului operațiunilor agricole.

Am arătat programa învățemîntului teoretic și practic de la *Scóla particulară de agricultură* ce înființăm la Brad; se arătăm acum și mijlocele ce vom întrebuința pentru a demonstra acest învățemînt, pentru a'l face se fiă folositor agriculturii țerei, îmbunătățirii și înfloririi ei.

Mai 'nainte de a se apuca cine-va de lucru, și mai ales de un lucru ca cel ce întreprindem noi la Brad, trebuie se'și determine bine scopul ce urmărește, principiile cu care voește

a'l ajunge, și mijlocele ce are se întrebuințeze; cu un cuvânt se'și facă planul operațiunilor agricole ce are se esecute, ca ast-fel fie cine, știind ce are să se facă și ce mijloce are să se întrebuințeze, se pôtă judeca rezultatele ce se vor dobândi. Resultatele acestea sunt menite a convinge cultivatorii, a'i determina se abandone sistema de cultură ruinătoare, și se înlocuească cu alta mai rațională, mai înavuțitoare, și mai potrivită cu nevoiele și împrejurările de astăzi ale agriculturii noastre.

Am făcut până acum mai multe planuri de cultură pentru esplotațiuni modele, progresive și înavuțitoare. Planul pentru cultura modelă a moșiei Panteleimonului s'a și tipărit, după ce mai întâi s'a aprobat de o comisiune de ómeni speciali și de minister, sub titlu: *Proiect de cultură pentru esplotațiunea modelă a moșiei Panteleimonului*. Într'acest plan, ca și în toate cele ce am mai făcut, începând de la cel întâi ce am făcut pentru moșia Probota, luată de noi în arenda la 1842, și până la cel mai de pe urmă ce l'am făcut pentru esplotarea modelă a moșiei Balta-verde de la Ferma-scoala de lângă Craiova, am considerat agricultura ca o industrie, ca o întreprindere ce se face cu scop de a realiza beneficiu.

Noi recunoștem toate folósele scólei theoretice și a celei practice, a scólei experimentale sciințifice și acelei cu cel mai perfect și mai mare product brut; dar nu putem se nu ne înrolăm sub stindardul scólei economice, a scólei cu cel mai mare câștig curat, când este vorba se exercităm penibila profesiune de cultivator, se facem agricultura pentru ca se ne folosim de dânsa și de rodul ostenelelor noastre. Agricultura, ast-fel anvisagiată, nu pôte se prospere de cât prin rigurosa observațiune a legilor economice, ce cârmuesc pământul munca și capitalul în fiă-care din situațiunile ce resultă din neegalitatea civilizațiunei. Când vede cine-va că cultura se face aici asupra unui pământ scump, colo asupra unui pământ eftin, că câștigul aici trebuie se iasă din cheltueli mari,

din multă muncă, și din mult capital, și dincolo câștigul este cu atât mai mare cu cât se va întrebuința mai puține cheltuieli, mai puțin capital și mai puțină muncă, nu poate și nici trebuie se neînsemneze armoniile economice ce există între sistemele de cultură și împrejurările pământului, ale climatei, ale populațiunii și ale deuseurilor.

Analisând elementele adevărate ce constituie industria agricolă, a eșit la lumină unul din cele mari adevăruri din Economia rurală, acela că în unele pământuri sistema arabilă trebuie se concentreze toate puterile sale asupra pământului și se'l ducă la maximum de producere, în timp ce în alte pământuri trebuie a merge încet, și a progresa cu timpul. Dară într'una ca și într'alta scopul este câștigul cel mai mare, într'una ca și într'alta se caută a se dobândi acest câștig prin îmbunătățirea pământului, cu deosebire numai că într'una trebuie a cultiva cu ajutorul capitalului și într'alta cu ajutorul timpului. Considerând că și una și alta aduc avuția cultivatorului și a pământului său, cultivatorul cu minte trebuie se știe unde și când are a întrebuința arta de a cultiva cu bani, în putere de bani, și unde și când are a aplica arta de a cultiva cu timpul.

Am avut ocaziune, în cursul lungii noastre carieră agricolă, a ne încredința de folósele ce fie-care din aceste două arte aduc în diferitele împrejurări de climă, de pământ, de populațiune și de vândare a produselor. Am făcut planuri de cultură și pentru una și pentru alta, și cu amândouă la o laltă. Am aplicat chiar când arta de a cultiva cu timpul, când arta de a cultiva cu capitalul, și putem dice că mai mult am cultivat cu timpul de cât cu capitalul, fără însă ca se perdem din vedere arta de a cultiva în putere de capital.

Capitalul se cere și la una și la alta, cu deosebire numai că la cultura cu timpul se cere puțin capital și la cea cu bani

se cere mai mult. Într'acesta, cu cât capitalul este mai mare cu atât și câștigul este mai mare.

Acum că am spus principiul fundamental al scôlei economice din agricultură, a scôlei de care ținem și noi, putem se ne întrebăm: Ce avem de gând se facem eșind la semănat, eșind la lucru de îmbunătățire a agriculturii nôstre, eșind ca se facem ca proprietatea fonciură se crească și în valôrea și în venitul ce aduce?

Răspunsul nostru va fi simplu și curat, cu se ne potă înțelege totă lumea, cu se știe totă lumea ce avem se facem, spre a ne putea urmări prin tôte fazele prin cari avem se trecem până vom ajunge la scop, la câștigul cel mai mare din cultura pământului.

Eșim de astă dată la lucru cu se cultivăm pământul în putere de capital. Timpul a sosit și la noi, și mai ales la cultura cea mică, cu se nu mai potă subsista o familie de sătean cultivând pământul cu arta de a cultiva cu timpul. Deja însesi cultura mare a apucat călea spre arta de a cultiva cu capitalul.

Precum am dis, ne apucăm cu preferință de îmbunătățirea culturii mică a săteanului, nu numai pentru cuvintele date în partea întoia a programei Scôlei particulare de agricultură de la Brad, dar și pentru că este cea mai înaintată către marginea culturii cu timpul, cea care suferă mai mult, cea care n'are de cât un pas de făcut pentru cu se scape de tôte nevoile ce o apasă și se devia earăși producătoare de îndestulare și de traiu bun. Însă de acêsta dată, ne apucăm prin arta de a cultiva cu capitalul, ear nu prin arta de a cultiva cu timpul precum se cultiva în timpurile ce le descrie Cantimir Vodă când dice că: „Moldovenii ară puțin și seceră mult.“ Astăzi sătenii ară mult și seceră puțin; de aceia se plâng dicând că mai bine era înainte de cât acum. Era într'adevăr mai bine înainte de cât acum; mai bine pe când culti-

vaă cu timpul, la timpul sen, de cât acum când cultivă tot cu timpul, fără ca se fiă timpul acestei culturi. Timpul de astăzi este de a întrebuița arta de a cultiva cu capitalul, și cu această artă și de acum înainte sătenii vor trăi de nu mai bine cel puțin atât de bine ca în timpurile cele vechi.

Cu toate că lumea s'a înmulțit și pământul s'a îngustat și s'a scumpit, dar și cu întinderea de pământ, la care s'a mărginit cultura mică a unui satean, încă pôte se și asigura traiul bun după care aspiră. Sunt alți săteni în alte țeri, cari pe o întindere de pământ cu jumătate mai mică, de cât întinderea de pământ ce are un satean de la noi, traesc cu mult mai bine de cât sătenii noștri; pentru că au substituit arta de a cultiva pământul cu capitalul în locul artei de a l' cultiva cu timpul. Și lucru vrednic de însemnat este că banii și munca ce întrebuițéază astăzi sateanul nostru cu arta de a cultiva pământul cu timpul sunt mai tot aceleași ca și în arta de a l' cultiva cu capitalul. Vom vedea mai departe cum are să se facă această cultură. Un specimen de această cultură prin arta de a cultiva cu capitalul avem se înființăm la Brad.

Întreprindem de a îmbunătăți cultura mică, de a face o cultură progresivă și înăvuițore pe o mică întindere de pământ, întinderea de pământ ce cultivă astăzi sateanul nostru, spre a arăta tuturor cum pôte să se sporească veniturile și să se micșoreze cheltuețele, servindu-se cine-va cu arta de a cultiva cu capitalul în locul artei obișnuite la noi de a cultiva cu timpul.

Pământul sateanului este mărginit de legea ce i l'a dat, de regulamentul organic ce a fixat întinderea de pământ necesară subsistenței unui satean, după puterea lui și după mulțimea vitelor sale.

Am făcut un studiu, ce'l publicarăm în No. 6 al *Gazetei Satelor* dintr'acest an la articolul, despre Economia rurală, a-

supra întinderii de pământ al culturei micii din țară. Resultatul acestui studiu este că în România sunt nouă deosebite întinderi de pământ: trei dincoace de Milcov, trei dincolo de Milcov și trei dincolo de Prut.

Din toate diferitele întinderi de pământ ale culturei micii din România, mijlocia generală este de 5 hectare 37 arii. Această este aproape întinderea de pământ ce legea rurală a dat dincolo de Milcov unui satean cu doi boi, sau în cifre esacte 5 hectarii, 74 arii, adică 4 falcăi.

Luăm această întindere de pământ și ne propunem a o îmbunătăți și a arăta satenilor prin fapte că cu această întindere de pământ poate un cultivator cu doi boi se'și creeze un trai mai bun de cât acela de care se plânge astăzi cu drept cuvânt. Ne propunem dar se căutăm, se aflăm, și prin cercare, se dovedim că din această întindere de pământ sateanul poate se'și scota un trai mai bun, un câștig mai mare de cât cel de astăzi, o mulțime de produse cari se îndestulează o populațiune cel puțin îndoit mai mare de cât aceia ce posedă astăzi acest pământ.

Acest mare scop, acest lucru important de utilitate publică este acela ce avem de gând se căutăm a' lăunge; și pentru care noi înși-ne ne apucăm de lucru, ne facem cultivator mic, satean. Luând din moștăra noastră Bradu întinderea de pământ ce cultivă un satean cu doi boi, ne apucăm se o cultivăm cum înțelegem noi că trebuie să se facă de acum înainte cultura mică în țara noastră, și cum trebuie să se îmbunătățească.

Și mai înainte de toate se spunem ce înțelegem prin cultura îmbunătățită, prin vorba de cultura îmbunătățitoare.

„Cultura îmbunătățitoare, dice d. Edouard Lecouteux, în cartea sa intitulată: *Principes de la culture améliorante*, are de scop de a crește, prin o transițiune mai mult sau mai puțin rapide, aptitudinea productivă a pământului, adică fertilita-

tea lui, fecunditatea, facultatea lui de a produce recoltele cele abundente, mai variate, mai independente de vicisitudinile atmosferice și prin acesta chiar cu un preț de producere redus la minimum. Într-o întreprindere de îmbunătățire agricolă bine înțeleasă, toate rezultatele acestea trebuie să se traducă prin o sporire fonciară și locativă a pământului și printr-o micșorare în cheltueile de producere a recoltelor."

Gândul ni spune că am mers prea departe cu espunerea principiilor științei și că trebuie se ne oprim puțin, de frică ca se nu rămânem neînțeleși de cei ce ne vor citi. Cu toate aceste, tot trebuie se le spunem că sunt două feluri de îmbunătățiri ce se întreprind asupra pământului: unele sunt *culturele* și cari consistă în a îngrășa mai bine pământul, a-l lucra mai bine, a-l întrebuința mai bine, a-l supune la un *uso* solement mai bun și cari cer operațiuni de un efect *temporariu*, și altele se dic *fonciare* și cari consistă în irigațiuni, drenage, construcțiuni etc. etc. a cărora efect este *permanent*.

Arta cea mare a cultivatorului, ce voește se aiba recoltele cele abundente cu cheltueile cele mai mici, consistă în a face *avansuri* mari de capital. Cultura cu capitale mari, eată punctul cel mai înalt ce trebuie se ajungem în agricultură; însc pentru a-l ajunge, adecă pentru a sătura pământul cu îngrășări și cu munca, ce caracterisă sumum culturei, sunt trei mijlôce: împrumutarea capitalului, împărțirea întrebuințarei pământului și creațiunea capitalurilor prin însăși agricultura. A face agricultura prin capital este a produce mult pe o mică întindere de pământ.

Acesta este aceia ce avem se facem și noi pe o întindere de 4 fâlei de pământ.

Când vom ajunge a crea un exemplu, a face un model de cultură îmbunătățitoare și înavuțitoare pe patru fâlei, atunci vom da dovada cea mai pipăită de folôsele principiilor științei aplicate la producere; atunci scopul de îmbunătățire a cul-

turei mici va fi ajuns; și după cum am dis, rezemându-ne pe aceste fapte dovedite prin practică, vom putea merge mai departe, vom face adică pe 40, pe 400 și chiar pe 4000 de falei, ceea ce vom fi făcut pe 4 falei. În mare este mai lesne de ajuns scopul de cât în mic, în mare suntem mai deprinși a lucra de cât în mic; și cu toate acestea tot de la mic trebuie să începem, nu numai pentru că este mai greu, dar și pentru că din atomurile aceste imperceptibile se compune corpul cel mare al avuției naționale, al subsistenței și traiului-bun al poporului nostru.

Navem astăzi destulă experiență, nici cifre destul de positive pentru ca să spunem planul nostru de cultură în toată întinderea lui. Ceia ce putem face am spus; rămâne acum ca să se și facem, și apoi să spunem toate cercările, toate combinațiunile și toate dificultățile prin care am trebuit să trecem până să ajungem a dice: eată cultura mică îmbunătățită și înăvuită, eată exemplul, eată modelul ce se dă marelui mulțimi a cultivatorilor săteni dintr-acastă țară eată ce trebuie să facă săteanul pentru ca să trăiască mai bine și mai lesne de cât astăzi. Prăcepta docent, exempla trahunt.

Ori care om se apucă de cultura pământului trebuie mai întâi să se facă o casă, nisea heiuri pentru vite și produse, și o grădinișă de legumi, și chiar o liveze. Vom face dară și noi o casă, care în toate să servească de model săteanului, nisea heiuri cari să întrunească toate condițiunile cerute de știință, și vom pune un om cu familia lui, care să lucreze sub ordinele noastre. După aceea 'i vom da vitele cuvenite și înzestrate cu aptitudinile cele mai potrivite scopului tinerei lor; 'i vom da uneltele ce credem că 'i vor pune în stare a face lucru mult, bun și eștin, și apoi 'i vom da și cele patru falei de pământ, împărțite și supuse la asolemenul care să permită a ținea și vite multe și a face și recolte abondente, vom merge până la maximum recoltelor; și pentru toate vom ținea

o contabilitate simplă pentru omul nostru, și dublă pentru noi, care avem nevoie de o busolă sigură în conducerea esplotațiunei, ce trebuie se ni aducă soluțiunea problemei ce întreprindem pe calea practică și experimentală. Într'acesta vom urma punct de punct scôla practică, ridicată în știință de Dombasle și Thaer.

Avem profunda convingere că vom ajunge a ținea pe aceste patru falci un număr îndoit de vite și de ômeni de cât se întrețin astăzi cu sistemă de cultură usitată, și care a încetat de a mai fi în armonia cu nevoile nôstre și cu progresele științei moderne.

Afara de lucrarea îmbunătățirii culturii miei, vom înființa la Brad pepiniere de pomi roditori, de arbori forestieri indigeni și streini, de duzi, de garduri vit și făcând noi însine plantațiuni, vom da exemplul cel mai instructiv elevilor, cel mai util țerei, pentru îmbunătățirea proprietăților și sporirea veniturilor lor. Cultura viei va fi unul din obiectele principale ale ocupațiunilor nôstre. Cultura plantelor leguminoase va forma una din ramurile cele mai însemnate pentru crearea și sporirea veniturilor nôstre, cât și pentru învățătura și propagarea în țera a varietăților celor mai folosite. Grădinăria, cu un cuvânt, va trebui se aibă la Brad scôla acea de care înca este lipsită țera nôstră, și din care se easă ômenii capabili și utili, de cari suntem astăzi atât de lipsiți.

Dară pădurăria va merge și mai departe: osebît de lucrările relative la pepiniere, se va face în tot anul o esplotare sistematică de o parte din pădure de pe moșia nôstră, o esplotare care va avea în vedere atât realizarea venitului celui mai mare ce se pôte scôte din pădure în timpul present, cât și asigurarea venitului viitor, ce depinde de la o buna sistemă de amenajare și de esplotare. Cu acest fel de lucrări credem a împlini o lipsă mare ce avem în țera, lipsa unei

lucrări practice de învățatură și de exemplu într'unul din ramurile cele mai principale ale învățării publice și particulare.

Elevii noștri nu vor întârzia a se convinge ca cultivatorul român a făcut până acum tot ce a putut pentru ca se scotă venituri mari din cultura pământului, dară că de acum înainte numai prin știință și capital pôte se face ceva mai mult. Până acum cultivatorul român a consacrat profesiei sale numai puterea brațelor sale, dară de acum înainte trebuie se-l consacre și inteligența sa. Agricultură, în mersul ei către progres, acest scop care 'și schimbă neconținut locul său, favorisă dezvoltarea tuturor facultăților intelectuale ale cultivatorului, și-l pune în stare a face prosperitatea tuturor ocupându-se de a sa, a învățuți pre toți, învățându-se pre sineși.

Avem încă multe lucruri de făcut; dar ne oprim aici: cele disc ni sunt destule pentru ca se ne serve de plan al operațiunilor de agricultură practică ce avem se facem în folosul, atât al învățământului elevilor, cât și al urmăririi marelui scop ce ni-a determinat a ne apuca singuri noi de lucru. Cu altă ocaziune vom continua a espune lucrarea de aici de unde o lăsăm acum. Fie-care lucru trebuie făcut la timpul său.

Chestiunile de Economia rurală sunt puse, fie-cine înțelege că de la soluțiunea lor depinde îmbunătățirea agriculturii noastre. Și cum dice președintele societății agricultorilor din Franța, D. Drouyn de Lhuys, nu este vorba aici de a îmbunătăți numai pământul prin om, ci trebuie ca se îmbunătățim și omul prin pământ. Doctrina traiului-bun n'a fost predicată în pustia, ea a prins rădăcina și în inima noastră, a crescut, și astăzi nime nu o mai pôte combate; de aceea și guvernul și particularii trebuie să se ocupe cu satisfacerea cerințelor ei. Noi ne facem datoria, sperăm că și cei-l'alți 'și-o vor face, și cu toții împreună vom lucra la soluțiunea celor mai mari dificultăți ce se pun înaintea țerei și a guvernului. Creșterea venitului proprietății fonciare, sporirea

capitalului și o mai bună plată data muncii: eată cele trei elemente ce formează puterea și civilizațiunea unui popor. Aceste sunt cele mai puternice garanții ce pot să se dea ideilor de libertate, de progres și de ordine, ideilor de libertate reală, fără care nici o lucrare nu poate fi solidă, nici durabilă: și pentru aceia, cu dăsele ocupându-ne practicește, credem că lucrăm în chipul cel mai eficace la mărirea și puterea României, la dezvoltarea traiului-bun în marea mulțime a locuitorilor ei.

Ión Ionescu.

București, 21 Maiu 1870.

—
Biblioteca USV IASI

SCOALA PARTICULARĂ DE AGRICULTURĂ DE LA BRAD Ū

Regulamentul lucrărilor și a studiilor.

Învățătura școlii particulare de agricultură, fiind teoretică și practică, este rezemată pe practică, pe lucrul făcut de elevi, lucru ce ia forma învățământului prin mijlocul: 1 a demonstrațiilor practice, și 2 a explicațiilor teoretice și a dezvoltării științei agricole.

CAPITUL I.

LUCRUL.

Art. 1.

Tóte lucrările fermei sunt executate de elevi, ast-fel ca și ei se pășască, succesiv și gradat, prin tóte aménunțele unei explótatiuni de la cele mai mici până la cele mai importante.

Art. 2.

În anul întâiu elevii se aplică la lucrările manuale cele simple, cari se execută fără concursul vitelor, cu hârlețul, sapa, grebla, lopata: terasamente, șanțuri, irigațiuni, straturi, șuri, camposte.

Cu sapa, cazmaua, hârleţul, lucrul plântelor prăşitoare, a viei, a plantaţiunilor, a destupărei.

Cu furca, lucrul gunoiului, a fânului.

Cu secerea şi cósă, lucrul seceratului şi a cositului.

Cu âmbłaciul, ciurul, lucrul bătutului şi a curăţitului grâelor.

Lucrul principal în acest an este mai cu sémă acel de grădinăria, de cultura legumelor, de liveţi, de hultuitoare pepinierele de garduri vii, de duzi, de arbori forestieri, de pomi, holdurarea arborilor, şi toate câte face omul cu mânele şi fără vite.

Art. 3.

În anul al doilea se fac lucrările anului întâiu, la cari se adaug şi lucrările ce se fac luând omul într'ajutor vitele.

Aşa elevii se deprind cu cantatul de vite şi cu condusul lor, cu aratul, grapatul, prăşitul, seceratul, cositul şi bătutul cu maşina.

Art. 4.

În anul al treilea se fac o parte din lucrările anului al doilea, facerea şurelor şi a stogurilor, arpentagiul, nivelarea, mecanica agricolă, funcţiunile şefului de serviciu, comptabilitatea.

Art. 5.

Când urgenţa lucrărilor va cere, Directorele va face schimbările nececarii la lucrările cuprinse în articolele 2, 3 şi 4, fără însă a schimba fundamentala dispoziţiune.

Art. 6.

După gradul de aptitudine, activitate şi zelul elevilor se pôte a li se încredinţa lucrări de esecuţiune mai grea de cât acele ale anului scolar în care sunt ei.

Art. 7.

Când un elev schimbă pe un altul în serviciu, cel ce iese rămâne cât-va timp până ce noul venit se pune în curentul lucrului.

Art. 8.

Când sunt doi elevi la un loc, aceștia sunt schimbați astfel în cât tot-d'a-una se rămână în lucru unul vechi cu unul nou.

Art. 9.

Parăsind serviciul, cel nou venit ie pe séma sa toate obiectele serviciului. Instrumentele, mașinele sunt în răspunderea elevilor cărora se încredințază de magazinier.

Art. 10.

În fie-care zi, la 8 ore seara toți șefii de serviciu vin la ordine de 'și dau séma de lucrul făcut înaintea Directorelui, sau a delegatului său, și primesc ordinele pentru lucrul ce are să se facă adoua-zi.

Art. 11.

Adoua-zi fie-care elev, știind ce are se facă, merge la lucrul său conformându-se cu prescripțiunile indicate în tabelele de întrebuințare a timpului.

Art. 12.

La cas când lucrul cu mașinele cere mergerea la moșiele vecine, elevii se aplică numai la aceste în cursul zilei întregi.

CAPITUL II.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL.

§ 1.

Explicațiunea operațiunilor și a procedărilor.

Art. 13.

Acastă parte a învățămîntului consistă în avisuri, explicațiuni și demonstrațiuni, ce însoțesc sîu urmăză toate lucrările făcute de elevi, și cari li sunt date de Director sau de șefii de serviciu.

Art. 14.

Note se ien de elevi despre tot ce li se spune, se scriu de dînsii sub direcțiunea șefului contabilității, și se reved de Director.

Art. 15.

Explicațiunile sîu demonstrațiunile sunt date, pe cât va fi cu putință, la locul unde se face lucrul.

§ 2.

Noțiuni teoretice.

Art. 16.

Directorele dă, la zilele și orele indicate în tabela generală a învățămîntul, explicațiuni cari cuprind toate materiile agricole. Cartea intitulată *Lecțiuni elementariă de agricultură*, făcută de Directorul la școala normală primară din București, este dată elevilor spre a li înlesni în această învățatură.

La începutul fiecărei luni, elevii cetesc în *Calendarul bunului cultivator* lucrările lunii ce începe.

Joia elevii cetesc *Gazetta Satelor* și alte jurnale agricole.

În urma acestor cetiri și a lecțiunilor, elevii stau în conferență cu Directorul său cu delegatul său, și ieu note, cari se supun Directorului spre corijare.

Art. 17.

Comptabilul completează învățătura elevilor aplicându-se cu dănsii la aritmetică și geometriă și la soluțiunea diferitelor chestiuni agricole, relative la calcul, la comptabilitate, la arpentagiū, la cubagiū, la nivelare, etc.

Art. 18.

Parțile relative la arpentagiū, la desemnele topografice, la ridicatul de planuri, se vor preda de către un inginer din Bacău său Roman, ce va veni la scōlă la zile hotărîte.

Art. 19.

Parțile relative la hygiēna vitelor, la cunoștința lor, la îmbunătățirea și la îngrijirea de boalele cele mai simple, se vor preda de un veterinar ce va veni la scōlă la zile hotărîte.

Art. 20.

Parțile relative la horticultură, ampelocultură, apicultură, silvicultură, se vor preda de către diferiții șefi de serviciū, ce au se fiă așezați la ferma scōlei.

Art. 21.

Învățământul agricol teoretic este suspendat în epocile marilor lucrări ale culturii, adică a cōsei, a secerei, a trierului, etc., când elevii au să se ocupe mai cu osebite cu conducerea mașinelor agricole, cu studiile mecanicii agricole, unul din obiectele principale ale învățământului.

Art. 22.

Pentru interesul introducerii în țară a instrumentelor perfecționate și a mașinilor agricole, elevii se vor aplica în tot cursul anului la lucrarea cu dânsese, spre a putea dobândi o învățatură reală și solidă de tot ce aduce economia de timp și lucrări multe în operațiunile agricole. O rarită va fi neconținut în lucrare, și pe rând vor lucra la timpul lor cu fiecare din mașinele agricole.

§ 3.**ESAMENELLE.****Art. 23.**

Esamenul elevilor are de scop:

1. Clasificarea elevilor după ordinul meritului.
2. Măntinerea lor în anul de studiu ce se termina, sau promoțiunea într'un an superior.
3. Darea lor afară din cauză de necapacitate.
4. Arătarea acelor, cari având terminate studiile, au dreptate la un certificat de capacitate.

Art. 24.

Esaminatorii vor fi ajutați de către diverșii șefi de serviciu.

Art. 25.

Mijlocele de apreciat meritul și capacitatea elevilor consist:

1. In probe practice de agricultură, arpentagi și veterinariă.
2. In interogarea asupra diverselor materii ale învățământului.
3. In bilanul moral al elevului, constatat prin numărul punctelor bune ce are.

Art. 26.

În probele practice de agricultură, arătura ocupă locul întâi, și după dânsa vin celelalte lucrări ce se fac cu instrumentele și mașinele agricole.

Art. 27.

Interogarea se va face asupra operațiunilor agricole și asupra explicărilor lor raționate, asupra hygieniei și îmbunătățirii vitelor, asupra comptabilității, asupra arpentagiului, și asupra instrumentelor, și mai ales a mașinilor agricole.

Art. 28.

Fiecare elev va fi interogat asupra părții din lucrările și studiile ce a urmat în cursul anului.

Art. 29.

Se va da examinatorilor tabela elevilor, a lucrărilor, a studiilor lor, precum și programa detaliată a lucrărilor și a lecțiilor.

Art. 30.

Fiecare juriu va avea 6 puncte, din cari 3 pentru lucrări și 3 pentru studii.

Art. 31.

Elevii vor face concurs între dânsii pentru plugăria, spre a se designa cel mai bun plugar și a se clasifica plugarii între dânsii.

Tabela de întrebuințarea timpului.

Natura Ocupațiunilor	De la Septembrie până la Aprilie	De la Aprilie pană la Septemb.
Lucrul	7 până la 12 ore	5 — — 11
Mâncarea	12 — — 1	11 — — 12
Repaosul		12 — — 1
Studiul	1 — — 3 „	1 — — 4
Explicațiuni	3 — — 6 „	4 — — 7
Ordine	6 — — 7 „	7 — — 8

Regulament de disciplină interioară.

Art. 1.

Elevii datoresc ascultare și respect Directorului, persónelor însărcinate cu învățământul și celor-l'alți șefi de serviciu.

Art. 2.

Ei datoresc unii altor îngăduială, buna-voință și purtare cuviincioasă.

Art. 3.

Ei datoresc lor înși-li a se feri de cuvinte proste, de fapte urite, de necurătenia hainelor și a corpului, și de ori-ce act de brutalitate către dobitoce.

Art. 4.

Ei datoresc purtări omenóse către ómenii ce'i țin în gazdă.

Art. 5.

Ei datorese a fi esacți la orele de învățatură teoretică și practică, conformându-se tablei de împărțirea timpului.

Art. 6.

Elevii din fie-care sat sunt supuși unui monitoare ales de dînsii și întărit de Directore. Monitorii sunt însăreinați cu privigherea purtarilor elevilor și cu esacta îndeplinire a îndatoririlor lor.

Art. 7.

Elevii sînt liberi a circula în cuprinsul comunei Călineștii, și nu pot a se absenta din comună fără permisiunea Directorului.

Art. 8.

Este oprit elevilor de a bea vin și rachiu și de a fuma în stabiliment sîu la gazdele lor.

Art. 9.

Este oprit de a sta la vorbă cu lucrătorii în timpul lucrului.

Art. 10.

Tacerea este cerută în timpul lucrului și a studiului.

Art. 11.

Elevii trebuie se vie la scôla cu $\frac{1}{4}$ de oră mai 'nainte de sunatul clopoțelului.

Art. 12.

Elevii stau totă ziua la scôla. Mîncarea de zi li se va

aduce la scôlă, și sêra, dupê regularea lucrărilor, se vor duce la gazdele lor, vor cina și se vor culca

Art. 13.

Este oprit a se aduna serele spre a petrece mai mulți la o casă.

Art. 14.

Un elev de serviciu va rămânea în totă ziua la scôlă pe timp de 24 ore. El va dormi în stabiliment.

Art. 15.

Învățătura lucrului agricol și buna purtare vor fi însemnate în fiă-care și prin un număr de puncte, cari vor intra la aprecierea drepturilor la premiele de încurajare.

Art. 16.

Maxima de puncte bune ce se vor da fiă-căruia elev va fi de 9, din cari 3 pentru lucrul agricol, 3 pentru învățătura, și 3 pentru purtările bune.

Art. 17.

Pedepsele ce se vor da pentru nepăzirea acestui regulament sunt:

- 1) Reprimanda simplă;
- 2) Supresiunea în totul sêu în parte a puncturilor bune dobândite;
- 3) Reprimanda înaintea scôlei, care trage dupê sine perderea tuturor punctelor bune;
- 4) Oprirea de la recreațiuni;
- 5) Aresturi în timpul petrecerilor de duminică și serbătore;
- 6) Darea afară din scôlă.

Art. 18.

Infracțiunile de la art. 1, după gravitatea casului, trag darea afară din școală.

Art. 19.

Ori-ce ~~greșală~~ gravă contra probității, a bunelor moravuri și a subordinației, este considerată ca un cas de alungare de la școală.

Art. 20.

Supresionea puncturilor bune este aplicată la nebagarea de seamă, negligența în lucru și învățături.

Art. 21.

Ori-ce vorbe injurioase sau atacătoare pentru un elev, ori-ce vorbă proastă, ori-ce brutalitate către oameni și vite, vor fi pedepsite cu reprimanda simplă sau publică.

Art. 22.

Infrațiunea la art. 7, va fi pedepsită cu reprimanda publică, sau arestare, și cu darea afară din școală în cas de recidivă.

ANALELE AGRICOLE

SCOALEI PARTICULARĂ DE LA BRAD.

Când o trebuință este generalmente simțită, atunei publicul, guvernul și particularii, îmbrățișază cu bună voință mijlocele ce se propun pentru a o îndeștula. Ast-fel s'a întâmplat și cu școala particulară de agricultură ce înființăm la Brad. A demonstra cu fapte că agricultura noastră poate lua mari desvoltări de la știință și de la practica luminată a țărilor celor înaintate în civilizațiune, și a forma oameni capabili de a aplica pretutindene mijlocele prin cari se sporește venitul pământului, era o trebuință simțită de totă lumea. Încercări s'aun făcut destule pentru a o îndeștula, și încă cu cheltuele considerabile; însă nu prin facerea de palaturi, nu cu cheltueli de sute de mii lei, agricultura țerei se poate îmbunătăți. Cultivatorului puțin 'i importă dacă elevii învață agricultura în case coperite cu paie, sên în palate, ca cel de la Herestreu; ceia ce caută el este scopul învățătorei agriculturii, este sporirea rodului pământului, este creșterea venitului explotațiunii rurale.

Până acum șefii explotațiunilor rurale din țară nu aun vădut de la școalele noastre de agricultură scopul acestei industriei dobândit, adică venitul pământului crescut mai mult de

cât este prin stăruințele omenilor cu știință, ce reprezintă știința oficială; de aceea, când ne-am pus pe acest tărâm, adevărat practică și util, am avut satisfacțiunea a ne vedea secundați din toate părțile, de guvern și de particulari.

Acest concurs bine-voitor este cel întăia lucru cu care suntem fericiți a începe analele lucrărilor de agricultură practică și de răspândire a învățăturai ei.

Îndată după publicarea părții întăia a programei noastre, guvernul prin domnul G. Cantacuzin, Ministru al agriculturii, și prin D. C. Esarchiu, Director al Ministerului Instrucțiunii publice, a bine-voit cel întăia a recomanda prefectilor secolă de agricultură *) și cel de al doilea a da patru elevi

*) Circulară publicată în Nr. 118 al *Monitorului Oficial* din partea Domnului Ministru al comerțului și lucrărilor publice către toți Domnii prefecti:

În Nr. 5 al *Gazetei Satelor* aveți a vedea otăvirea ce a luat d-l I. Ionescu, de a înființa pe proprietatea D-șale, schitul Brad, din comuna Calinești, județul Român, o secolă particulară de agricultură, și fiind că asemenea lucrări, pănite din inițiativa particulară, sunt de cea mai mare utilitate pentru îmbunătățirea agriculturii noastre, ministrul crede de a sa datoră a sprijini asemenea instituții și a li da tot concursul său; de aceea vă învît, domnule prefect, să bine-voiti a veni și D-văstre în ajutorul luminării cultivatorului român și a îmbunătățirii agriculturii, principala noastră sorigine de subsistență și de învîtare, recomandînd acest institut la persoanele acele ce mai conservă încă sentimente de generositate și de filantropia, de cari străbunii noștri ni-au lăsat atât de admirabile fapte, și îndemnându-le a profita de orădinatul agricol, ce se deschide la Brad spre a forma agriculturii agenți capabili de a realiza progresele ce o așteaptă.

N-ar fi un mare sacrificiu ca însuși consiliul județian să trimită la acea secolă mul său doi copii din partea sa, căci întreținerea și învățătura unui copil nu costă mai mult de cît 40 galbeni pe an.

Demarșă ce ministrul face către D-văstre, în favoarea mîei secolă de agricultură, nu pôte să rămîna fără vre-un rezultat satisfăcător; de aceea, terminînd, vă rog a-l comunica ministrului cît și D-lui

bursieri**). Dar după recomandarea Domnului Ministru al agriculturii, mai multe consilii județane au fost pus în programa sesiunii lor extra-ordinare chibzuirea asupra fondurilor cu cari să se trimită elevi la școala de agricultură. Așa sunt județele Bacău, Vaslui, Cahul, etc.

Nu mai puțin *prețuită* ni este și vestea ce domnul doctor Davila ni-a trimis prin domnul doctor Râmnicăanu, că este decis a face să se trimită dece copii orfani la orfelinatul agricol ce înființăm la Brad. Dintre particulari, cei întâi cari au venit se concure împreună cu noi la punerea temeliei școlei de agricultură, și la lățirea cunoștințelor agricole în masa cultivatorilor săteni, sunt domnii P. Cernătescu, profesor la Academia de București, Stolojanu, avocat și deputat al Craiovei, C. Robescu, profesor și deputat din Râmnicul Sarat, N. Fleva, avocat și deputat al Focșanilor, și d-l Vasile Adamachi, proprietar și senator al Iașului.

Ionescu, până la 20 ale lunii viitoare August, fiind că la 29 ale acelei luni are a se deschide școala cu copii ce se vor aduna, și cari până la 25 treburile se făcându-le la Brad.

Mulțumindu-vă de mai înainte pentru tot ce veți face în favoarea agriculturii și a lumii agentilor ei, vă rog se primiți, domnule prefect, expresivă deosebitei mele considerațiuni.

Ministru, G. G. Cantacuzin.

Nr. 3819.

1870, Mai 28.

**). Adresa Ministrului cultelor și instrucțiunii publice, cu Nr. 5674 din 23 Iunie, către Domnul Profesor L. Ionescu:

Ministerul decidându-se ca la deschiderea școlei Domniei-văstre, intitulată *Orfelinatul agricol de la Brad*, se întrețină pe timp de 3 ani 4 elevi cu spesele sale, sub-semnatul are onoare a vă comunica acesta, făcându-vă tot-o-dată cunoscut că s'au invitat deja prefecții districtelor Bacău și Roman, ca prin înțelegere cu domnia-văstră se recomande fiă-care Ministrului câte 2 elevi din districtele încredințate administrațiunii d-lor, cari elevi se fiă terminat deja clasele primare și cari se decidă a urma cursurile de la școala d-văstră.

Primiți, D-le profesor, încredințarea osebitei mele considerațiuni.

Pentru Ministru, C. Esarchu.

Sperăm că numărul compatrioților ce doresc luminarea sătenilor și progresele agriculturii țerei va crește. Elevii trebuia să se adune la 25 August la Brad, având a se face deschiderea școlii în ziua de 29, ziua praznicului Schitului.

Schitul Brad este pe malul Siretului între Roman și Bacău, ceva mai în jos de posta Galbenii și de gara drumului de fer. De la Bacău drumul cel mai drept la Brad este pe șosea până la Schineni, de acolo la Peletrezi și la pod la Calinești; sen de la Bacău pe șosea până aproape de posta Galbenii, unde se lasă șoseaua, se îne drumul la Șerbești în lunca Siretului și se trace podul la Calinești. De la Bacău, suind malul Bistritei, se vede schitul Brad pe dealul Siretului dintre Calinești și Spridonesti.

De la Roman drumul la Brad este pe șosea până la Hanul lui Done, de acolo apuca spre Siret drumul la Spridonesti, unde treci Siretul, sui dealul și dai la Drăgești și de acolo la Brad. Schitul Brad se vede de la Hanul lui Donea. Se pôte veni la Brad în diligenta până la posta Galbenii, și de acolo pe la Hanul lui Donea, sen pe la Șerbești. Distanța de la gara drumului de fer, de la posta Galbenii, până la Siret la Drăgești, este de 3 kilometre.

Brad, 20 Iuliă 1870.

I. Ionescu.

CAPITUL VIII.

Casa de cruțare scolară.

Curierul de Bacău din 10 Octombrie 1878 publică următoarele.

Venerabilul domn Ión Ionescu de la Brad, a înființat în comuna Calinești în care locuiește, o *casă de cruțare scolară*. Audînd despre această necunoscută la noi instituțiune modernă, ne-am procurat o copie de pe scrisoarea ce au adresat învățătorului scôlei rurale din acea comună, și cu plăcere o inserăm în jurnalul nostru. Scrisoarea pòrta data de la 28 Septembrie 1878 și No. 112. Fata scrisoarea:

Domnule Învățător!

„Este de mare însemnătate vorba *învățătorule*, cu care însuși Mântuitorul Lumei era chemat de către ucenicii și apostolii sei. Și sfinție te, Parinte Vasile, ești învățătorul nu numai al locuitorilor din Brad și Calinești, dar și al copiilor lor, ca unul ce pe lângă datoria de a căuta de sufletul locuitorilor la biserică ai și pe acea de a fi și învățătorul copiilor lor la scôla.“

„Biserica și Scôla din comuna în care locuiesc și eu vè sunt încredințate, Parinte Vasile.

„Las altora sarcina ca se vè vorbească și se vè povățuească întru împlinirea datoriilor morale și religioase ale sâtenilor, ca se deveniți un adevărat păstor sufletesc al turmei cuvîntătoare ce vè este încredințată. Eu am dreptul a vè sfă-

tui numai în cea ce privește școala, ca unul ce, precum știți, plătește chiria casei în care se află școala, și o plătește cu plăcere până ce și cu concursul meu v'om ajunge să clădim o școală modelă în comuna noastră.

„M'am hotărît a face acest sacrificiu îndemnat de vorba vechea românească: *nu este sarac cel ce n'are tată și mamă, ci acel ce n'are încâlțătură*. Învățătura aduce dar bogăția, și cu bogăția poate omul se-și îndeplinească toate nevoile sale trupesti și sufletești.

„Omul de cum se naște și până morre are fel de fel de nevoi și trebuinți.

„Creatorul l'a înzestrat cu mijloce de a-și le îndeștula.

„Societatea a îmbunătățit acele mijloce și a protegiat satisfacerea nevoilor omului, și prin urmare în bogățirea lui.

„Nevoi (besoins) pe de o parte, mijloce de a le îndeștula (efforts) pe de alta, și în fine, îndeștularea (satisfaction), recompensa, bogăția; eată în trei cuvinte cele trei temelii principale ale activității omului pe pământ și în sinul societății în care trăește.

„Despre nevoi n'am trebuință a vă vorbi acum; căci cu toții le simțim. Asemenea n'am trebuință a vă vorbi nici despre îndeștularea lor; căci cu toții o dorim. Remâne numai de a dice două trei cuvinte despre silințele ce trebuie se punem pentru a îndeștula nevoile, despre mijlocele ce trebuie se întrebuițăm pentru a putea avea cu ce trăi astăzi și mâne.

„Ziua de mâne este mai greu și mai de nevoie de îndeștulat de cât ziua de astăzi; căci cu ziua de mâne putem numai avea ziua de astăzi. Pentru ziua de mâne trebuie să cruțăm ceva din ziua noastră de astăzi. A munci pentru ziua de astăzi, și din munca noastră din ziua de astăzi a cruța ceva pentru ziua de mâne; eată în două cuvinte: munca (travail) și crutare (épargne) toate mijlocele de a îndeștula nevoile noastre.

„Pentru ca să muncim trebuie se învățăm a munci, trebuie se dezvoltăm puterile noastre trupesti și înțeleghătoare. Pentru ca se cruțăm trebuie se dezvoltăm toate facultățile noastre morale și sufletești.

„A sfinției tale datoria este, Părinte Vasile, ca învățător sătăse, ca se înveți copii a munci și a cruța. A sfinției tale datoria este, ca se dezvoltăzi mintea copiilor și se le îmbunătățești inima lor. Luminarea minții și îmbunătățirea inimii, eată în două cuvinte scopul învățătorei, mijlocele cu care ajunge omul a-și îndeștula nevoile sale și a se îmbogați.

„Sper că vei răspunde la scopul cu care te-ai însercinat, când ai primit se fii învățătorul copiilor din comuna noastră.

„Eată au trecut șase luni de la înființarea scôlei și nu ți-am dis nimic. Am tăcut și am plătit chiria scôlei. Acum însă, că anul scolar s'a început, am eredit de a mea datoria a vè face cunoscut prin acêsta și cea ce aștept de la sfinția ta pentru ca se rescumperi sacrificiile ce fac.

„Și ca se te ajut și mai mult la împlinirea datoriei ce aveți ca învățător, permiteți unui bătrân profesor ca să mai facă încă un sacrificiu, cu care să substituie părinților, spre a îndemna copii să vie la scôlă, se muncască și se cruțe.

„Pentru acest sfârșit înființez o casă de cruțare scolară, și te numesc pe sfinția ta, Directorul și administratorul ei.

„Ce este acêstă casă de cruțare scolară?

„Eată ce este: Când un copil vine regulat la scôlă, în toate zilele și la orele fixate, când învață bine, când se pòrtă bine, atunci capătă o notă bună. Nota acêsta bună de esacțitate, de sirguintă la învățatură, de purtare bună trebuie se fii resplătită, recompensată. Recompensa acêsta este și justă și încurajetore la a face bine. Ea este recompensa silinței depusă pentru a îndeștula o trebuință.

„Pentru tóta nota bună, eă dau un gologan de 10 bani s'an

12 parale. Gologanul acesta este resplătirea silinții la învățatură și a purtării celei bune.

„La finele fiă-căria lui, te rog se mi dai lista copiilor cu notele lor cele bune și se mi trimiti ca se le dau gologanii ce au agonisit.

„Gologanii luați de copii cei meritoși se vor pune la *casa de cruțare scolară* ca să se adune, să se înmulțească și se formeze bogăția, capitalul copiilor agonisit cu munca lor.

„Copilul va capata de la sfînția ta un libret, în care vei însemna suma capitalului depus și ziua depunerii lui.

„Din ziua depunerii începe a merge dobînda capitalului depus. Libretul în mîna copilului este cartea lui și prin urmare cel ce are carte are și parte.

„Eu mă înserez a lua capitalele casei de cruțare și a plăti dobînda pentru dînele, ca așa capitalul lor să se crească și prin dobînda.

„La finele fiă-căria an scolar, copilul pôte a se presenta cu libretul lui și a și lua parte sa și întreg capitalul lui, sporit cu dobînda ce i se va face.

„Acosta este instituția scolară ce înființez. Te rog ca se cei voia de la ministru prin prefect, ca se fii directorele ei. Eu de astăzi, ziua Cuviosului Hariton, încep a resplăti munca copiilor și sfînția ta a o strînge, a o cruța și a o spori. Senătate și voia bună.

I. Ionescu.

Post-scriptum. Ceia ce fac eu pentru ca se îndemn copii se vie la scôla și se învețe bine, fiă-care părinte este dator ca să facă; dar fiind că părinții care se silese și fac tot cea ce pot, nu știu cea ce este mai bine de făcut, de aceea li dau un exemplu pe care sper că l vor imita.

„Un copil viind regulat la scôla într-o lună, și capătînd în fiă-care și câte o notă bună de bună purtare și de buna si-

lintă la învățătură, capată de 29 de ori cel puțin cât un gologan, ceea ce face pe lună 2.50 până la 3 l. n. Acesta este întregul capital al copilului. În 10 luni a le unui an școlar copilul agonisește 25 până la 30 l. n. cure cu dobânda face 35 lei 25 b. adică 3 galbeni. În doi ani 6 galb. și cu dobânda, face 7. Cu acești bani strânși la casa de cruțare școlară, copilul poate cumpăra o perechi mândată, care la al doilea an devin gonitori și la al treilea juncari ce pot pretui până la 20 galb. Și așa copilul când iese din școală, iese și cu învățătură și cu parate, adică cu capital moral, și intelectual și cu capital pecuniar. Și acesta este folosul *Căsei de cruțare școlară*“

Îată și copia de pe scrisoarea cu No 124 ce a adresat Domnul Ión Ionescu primarelui din comuna Calineștii la 5 Octombrie 1878

Domnule Primar!

Am înființat la școală din comuna noastră o *casă de cruțare școlară* pentru ca se îndemn copii se vie la școală, se învețe bine și se porțo bine, se muncască și se erută.

Munca ce vor pune copii ca se vie la școală și se învețe bine, eu voesc a o resplăti, a o plăti: de aceia am decis a da câte un gologan de totă nota cea bună.

Copilul care întro lună va urma regulat la școală și va învăța bine și va fi cumințe, agonisește de la 2 lei 50 bani până la 3 lei noi pe lună. La finele școlăria lui copil se vie la mine ca se le dau resplătirea ce le o făgăduiesc: se vie cu notele lor cele bune ce le vor fi capatat și eu i voi resplăti.

În alte țeri, muncitorii de la fabrici, când iaă Duminica plata pe munca săptămânei lor, dau și ei copiilor lor câte-

cât 'i lasă inima, și copii 'și iau banii, 'i crută, 'i pune la casa de crutare și așa adună picătură cu picătură capitalul de care au trebuințe, așa ar fi bine se facă și părinții copiilor din comuna noastră.

E mare lucru crutarea, Domnule Primar! dumneata vezi pe argatul meu Ion, un băet sarman, ramas de mic fără tată și mamă, a ajuns în doi ani și jumătate a avea o păreche mânzați și o păreche juncani, care fac 40 de galbeni și are încă și bani în punga lui. El m'au ascultat și astăzi 'l bate fericea, cheile pivniței și ale hambarului meu sunt în mâna lui. La earnă, cu toate că el este de 22 de ani, are se meargă se învețe carte, și va învăța, fiu sigur. Și Vasilica, al doilea argat al meu, a apucat pe calea lui Ion, și el are 2 mânzate și el are se meargă la școală, cu toate că au tras sorții în anul acesta. Dar se revenim la vorba noastră.

Copilul care cu notele cele bune a capatat pe lună 2 l. 50 b. până la 3 lei noi se duce și 'i dă învățătorului ca se 'i strângă, se 'i crute și se 'i sporească, și învățătorul având *casa de crutare școlară*, 'i primește, 'i dă un libret de primirea banilor.

Copilul cu libretul poate lua ori când banii lui *cu dobânda lor*. Lăsându'î ne luați un an el strânge la casa de crutare în cursul anului de la 25 până la 30 lei noi și cu dobânda lor face trei galbeni, în doi ani 6 capete și 1 dobânda fac 7 galbeni, în trei ani 7 capete, 3 agoneta anului și dobânda 2 fac 12 galbeni, așa copilul când termină învățătura iese de la școală și cu minte și cu parale. Chiar numai cu ce a agonisit într'un an, în anul din-țeiu, adică cu 3 galbeni poate cumpara o păreche de mânzați, care în anul al 2 devin gonitori și la sfârșitul anului al 3 juncani și prețuiesc până la 20 de galbeni; și așa copilul mergând la școală iese după trei ani și cu deprindere de a munci și a se purta bine și cu doi juncani.

O copilă poate, învățând la școală, se'și adune zestrea ei.

Adunarea zestrei se face prin instituțiunea ce se numește *casă de cruțare școlară* și pentru fete. O învățătoare din Ungaria a adus astă-vară la Paris, la congresul științelor de prevedere, un minunat raport despre rezultatele ce a dobândit prin această instituțiune cu fetele din școală sa

Cu adresa mea sub No. 112 am scris învățătorului și 'i-am dis se'și ceară voia de la ministru prin prefect, ca se fiă directorul și administratorul casei de cruțare școlară ce am înființat în comuna noastră.

Pe dumneata, Domnule Primar, te rog ca se'ți împlinești datoria ce'ți impune legea în obligavitatea învățământului ca se nu fii răspundător că nu'ți faci datoria și că ești cauza ignoranței, care este robia și mórtea generațiunei ce se rîdică. Și ca se te ajut și eu a scapa de urgia și pedeapsa muștrării cugetului ce te așteaptă, eată 'am făcut *casa de cruțare școlară* care va îndemna pe părinți a'și trimite copii la școală și pe copii a veni și a se purta bine, știind că eu plătesc și resplătesc totă nota bună și știind că din picătură se face lacul după vorba sâtenilor și că muncind și cruțând, copilul iese de la școală și cu învățătură și cu stare, adică cu bogăția, cu capital, cu vite, cu zestre.

Aceste vă rog, Domnule Primar, se le faceți cunoscute părinților din comuna noastră, se trimeteti o copie de pe această scrisoare și autorității de care depindeți, comitetului permanent, și se vă siliți ca nici un copil, ajuns în vrêsta de a merge la școală, se nu remăe ca se nu urmeze la școală.

Știi, Domnule Primar, cuvântul: mulți chemați, dar puțini aleși. Se ne silim cu toți cei chieamați se fiă și aleși, acolo am mers eu cu gândul, de aceia eu cu gândul, de aceia eu înființetor al *casei de cruțare școlară* din comuna noastră Calinești, am mers cu gândul până a spera că vom avea chiar 40 de copii cu note bune într'un an și că dând câte 3 gal-

bent de copil vom da 120 de galbeni. Ii voiŭ da cu plăcere pentru a resplăti, cu plăcere munca lor la învățătură și purtare bună și pentru a'i deprinde la muncă, la cruțare, la sporirea muncii prin cruțare. Voiŭ avea cea mai nemărginită mulțumire să plătesc când voiŭ avea peste trei ani 40 de copii învățați și câte cu câte o păreche de boi înzestrați și agonisiți cu munca lor. Atunci voiŭ întineri și earăși voiŭ deschide scôla de agricultură și se'l învăț și eu puțină carte, eu se le esplie ceea ce ved ei astădi că fac în ferina modelă, în care lucrez și eu patru sălei cu un țaran cu 2 boi și o vacă.

Ori și cum eu voiŭ rămânea mulțumit și resplătit de sacrificiile ce fac chiar și când a'și avea numai trei copii aleși în învățătură și cu purtare bună, cu dênșii a'și deschide scôla. De la d-ta, de la părinți, de la copii atârna ca se ajungem la rezultatele cele nesfârșite ale învățăturei și ale cruțerii.

Sanatate și voe bună.

I. Ionescu.

Scrișorea către Ministru trimise de d-l Ionescu la 5 Octombrie 1884 și publicată în „Națiunea“:

Domnule Ministru,

Măne, autoritatea din comuna Calinești, vè va trimite procesul-verbal ce are sè încheiă asupra lucrării din acest an al Casei de cruțare scolară de la Brad.

Veți vedea, domnule Ministru, că în scôla rurală din comuna Calineștii, plasa Fundu, județul Roman, sunt numai 18 scolari, și că în anul acesta, pe lângă 882 absenții ce au făcut, adică câte 46 de scolar, apoi n'au căpătat de cât 736 note bune, adecă câte 41 de fiă-care scolar.

În fața acestui trist rezultat, obținut și constatat în scôla

rurală din comuna Călinești, cred de a mea datorie, ca înființator al Casei de cruțare scolară, a atrage atențiunea domniei-văstre și a vă face cunoscut că cauza acestui rău este nepăzirea legilor de către cei însărcinați a le aplica și nepriveghearea din partea mai marilor lor.

Când s'a înființat școala rurală din comuna Călinești, în care trăese și eu, am crezut de a mea datorie a veni și eu în ajutorul ei; de aceea pentru ca se îndemu părinții ași trimite copii la școală, și pe copii ca se via și să se silească cu învățatura, am făgăduit că voi da câte 10 bani de fiă-care notă bună ce va avea copilul. Banii aceștia adunați și sporiti cu procentele lor până la sfârșitul cursului din școală, formează copilul, un capital cu care va ieși din școală o-dată cu învățatura dobândită. Cu banii dați de mine s'a înființat Casa de cruțare scolară, după exemplul ce ni'l dă lumea civilizată.

Rezultatul a fost că numărul copiilor de la școală a sporit. Așa că:

In 1879 au fost 26

In 1880 au fost 29

In 1881 au fost 36.

Un copil a și eșit din școală cu învățatura sfârșită și cu un capital agonisit prin notele lui cele bune cu care s'a și cum-părat o juncă!

Dar după această numărul copiilor începe a scădea; așa:

In 1882 au fost 28 scolari

In 1883 „ „ 20 „

In 1884 „ „ 18 „

Numărul copiilor a scăzut la jumătate din cât a fost, de la 36 au ajuns astăzi a fi numai 18!

Dar pe lângă că scade numărul copiilor, absențele lor de la școală cresc. Absențele celor 18 copii din anul acesta s'au suit la suma enormă de 852, ceea ce face câte 46 de scolar unul cu altul și se sue până la 76 în clasa II; așa:

13 copii din clasa I au câte 46 absențe

2 " " " II " " 76 "

2 " " " III " " 48 "

1 copil numai este în clasa IV.

18 copii de toți au 852 absențe.

Acest număr arată că copiii nu vin la școală, că nu învață, că se lasă de învățat carte, că preferă să piarză capitalul agonisit de cât se învețe și se termine învățătura.

Și apoi și cei cari vin la școală se caracterisază prin numărul cel mic al notelor bune ce capătă. Așa, și în anul acesta, 18 copii n'au căpătat de cât 736 note bune, ceea ce face câte 41 de copii cu conduită cu tot.

În fine, nici înaintări în clasă nu se fac, și nici este cu cine să se facă; veți vedea clasa IV numai cu un copil!

Și înaintările în clasă au scăzut; așa:

În 1882 erau 7 copii în clasa II.

și 7 copii în clasa III.

În 1883 au fost 2 copii în clasa II.

și 2 copii în clasa III.

În 1884 sunt tot 2 copii în clasa II.

și 2 copii în clasa III.

Din toate acestea se vede curat că școala rurală din comuna Călinești merge rău, da înapoi în toate și cu toate și pentru toate!!!

Și eată acesta am voit și am trebuit se vă fac cunoscut, domnule ministru, în speranța că veți bine-voi a face îndreptare, înlăturarea reului.

Vă rog, domnule ministru se bine-voiți a primi încrederea deosebitei mele considerațiuni

I. Ionescu (de la Brad)

P. S. Măne, Vinerea mare, voi da câte un leu nou fiicăruî copil din munca lui, o bucată de pâine și un pumn de nuci, și vom trece în cartea fiicăruia capitalul cu procentul

agonisit în anul acesta, și care se sue la 58 de lei și cu cei agonisiți din trecut capitalul lor formează suma de lei 288 depusă la Casa de crutare scolară.

Proces-verbal pentru casa de crutare de la Brad din 6 Aprilie 1884.

„Sub-scriși: primarul comunei Calinești din plasa Fundu, județul Roman, consilieri comunali, notarul comunei, parohul bisericilor din Brad și Drăgești, învățătorul comunal din Calinești, părinții copiilor ce urmăză la școlă din comuna noastră, precum și alți locuitori din comună, adunându-ne la schitul de la Brad, astăzi 6 Aprilie, anul curent 1884, am asistat la a șaptea lucrare a casei de crutare scolară, înființată de d. Ión Ionescu, proprietarul moșiei Brad, pentru ca se îndemne copii să meargă la școlă ca se învețe, să se pórte bine și pentru ca să se deprindă de mic se muncească, se crute și se agonisască averea am constatat următoarele:

1) „Numărul ce au urmat la școlă de la începutul anului scolar și până astăzi au fost de 18 și au dobândit 736 note bune, care, socotite câte 10 bani una, fac 73 lei și 60 bani.

2) Din acești bani s'au dat de paști câte un leu fiă-cărui copil, adică 18 lei și au rămas capitalul de lei . . 55 b. 60

Suma totală lei . . . 73 b. 60

3) Capitalul acesta depus la casa de crutare cu dobânda lui de 5 la sută pe un an se sue la 58 lei și 38 bani

4) Adăugând la acest capital agonisit în anul acesta și capitalul din trecutul an, cari se sue la 229 lei 57 bani s'au format suma de 288 lei 35 bani, capital cu dobânda depusă la casa de crutare scolară.

Terminând lucrarea casei de crutare scolară, am mers cu copii în biserica schitului și am mulțumit lui D-zeu.

Apoi d. Ionescu a dat fiă-cărui copil câte un sfert de pâine și câte un pumn de nuci, a cinstit și omenit pe părinți și pe toți cei de față, cari au răspuns mulțumind și dicând: se trăiască Regele și Regina, să trăiască regatul României, se trăiască și d. Ión Ionescu (de la Brad).

Finis pentru cari s'au încheiat prezentul proces-verbal.

Primar: *Stefan Patrichi*. Consilieri: *Ión Cosma, Ión V. Ciobanu, V. Gavril*. Învățător: *V. Bannu, Parohu V. Iordănescu*. Părinții copiilor: *Mofru Almu, Ión Berbec, Gh. Bostan, Alexandru Andriescu*. Notar: *N. V. Tasmaga*.

Proces-verbal încheiat în ziua de 22 Martie 1885 relativ la operațiunile casei de crutare anul trecut:

PROCES-VERBAL.

Sub-scriși: învățătorul comunei împreună cu parohul secției Drăgești și Bradu, comuna Calinești, precum și o parte din consilierii acestei comuni din plasa Fundu, județul Roman, precum și alți locuitori din comuna intrunindu-ne la schitul de la Brad, astăzi 22 Martie, anul curent 1885 am asistat la a șaptea lucrare a casei de crutare școlară, înființată de d. Ion Ionescu, proprietarul moșiei Bradu, pentru ca se îndemne copii se meargă la școală, se învețe și să se poarte bine, și pentru ca să se deprindă de mici se muncască, se crute și se agonisească avere, am constatat următoarele:

I. Numărul copiilor ce au urmat este de 26 împărțiți în cinci clase: în clasa întâia 21, în a doua 1, în a treia 1, în a patra 2 și în a cincea 1; toți aceștia au urmat la școală în anul 1884 și până astăzi. Acești copii au făcut 3512 absențe; vine deci câte 135 de copil, și au câpatat 949 note bune.

prin urmare câte 36 de copil atât la învățătură cât și la purtare.

II. Pentru fiă-care nota bună dă d. Ion Ionescu câte 10 bani, și din 94 lei 90 b. le-a dat astăzi 26 adică, câte un leu de fiă-care copil și restul s'a trecut în libretul ce fiă-care copil are de la casa de cruțare scolară.

III. Capitalul casei de cruțare din anul acesta fiind de 72 lei 30 bani se adaugă la capitalul ce este agonisit din trecut și care se sue la 219 lei 16 bani, și face suma de 291 lei 98 bani.

Terminând lucrarea casei de cruțare scolară, am mers cu copii în biserica schitului și am mulțumit lui Dumnezeu.

Apoi d. Ionescu a dat fiă-cărui copil câte o jumătate pâne și un pumn de nuc, a cinstit și omenit pe părinți și pe toți cei de față, cari au răspuns mulțumind și dicend: trăiască regatul României, trăiască Regele și Regina, trăiască d. Ion Ionescu de la Brad.

Am încheiat acest proces-verbal spre știință.

Învățător: *V. Banu*.—Paroh: *V. Iordăchescu*.—Consilieri: *Ion Cosma*, ajutor de primar, *Necolaï Cornea*.

Părinții copiilor și alții: *Alexandru Andrian*, *Ion Cosma*, *Gheorghe Munteanu*, *Alexandru Nunu*.

Din acest proces-verbal, dice „*Națiunea*“, se vede cum scóla de la Brad a mers anul trecut. Numérul scolarilor este mic de tot; abia au frequentat scóla 26 de copii din vr'o 200 câți ar fi putut eși din comună. Vedem apoi aci clase ca a II, III și V cu câte un elev, iară IV cu doi, lucru ce nu s'a mai pomenit. Absențe sunt o mulțime; mijlocia pentru un scolar e de 135, ceia ce însemnează că au lipsit de la scóla aproape jumătate anul. Notele bune sunt puține, și acesta ne dovedește că chiar când elevii vin la scóla, nu învață mai nimic.

Ceia ce observăm înse cu mult regret, e că primăria nu și împlinește datoria de a face ce i dictează legea pentru a aduce copii la școală. Puțin 'i pasă, se vede, autorității comunale, dacă copii învață ceva sau nu; puțin 'i pasă ei dacă lumina se lățește sau nu în popor. O dovadă de culpabilă nepasare e și lipsa acestei autorități de la încheierea operațiunilor casei de cruțare. Înainte vreme această autoritate ținea de cinstul ei a se ocupa de aprópe de această instituțiune; astăzi înse, ca și cum influența stricătoare de la centru s'ar fi întins până și în cele mai retrase colțuri din țară, ne-
trebnica a devenit și primăria ca și mai marii ei.

CAPITUL IX.

VISITELE REDACTORILOR DE JURNALE.

„Reforma“ din 28 August 1877.

BRADUL.

Am fost și eu în pelerinagiu la Brad, și voesc se dic două trei cuvinte despre Ferma-modelă ce este înfiintată pe o înălțime de mal al Siretului în forma unei movile și alcătuită dintr'o stâncă de nisip pe lângă care trece apa Siretului. Partea stâncei despre Siret este inabordabilă omului, partea despre răsărit a stâncei este despărțită de deluri printr'o jidogina adâncă. Stâncea apărută din toate părțile are în vârful ei și o aședătură ca de două-deci de prăjini de întindere.

Partea stâncei despre miadă-și este rotundă. Acolo se află o bisericuță de lemn durată. În partea stâncei despre Siret se află un rond de odai. Omul ce șade în odaie aude slujba ce se face în biserică. În partea despre jidogina se află alt rond de odai în care sunt atenanțele. Pământul împrejurul bisericii și al caselor este prefăcut într'o grădină de peisagiu cu flori și arbori de ornament. (Partea stâncei despre amiadă-și este acoperită cu viă, iar cea despre răsărit cu pomi roditori). La pôlele stâncei sunt coșarele, hambarul, grădina potagera, pepiniera de pomi roditori și arbori forestieri, apoi vin ogórele, fónatul, lunca, toate înconjurate de cursul apei Siretului. În partea stâncei despre răsărit

pornește de la jidogină o culme de deal îngustă pe care se află 4 fâlcii de pământ prefăcute în ferma-modelă, după care vine un ciriteiu ca de 3 fâlcii de pădure, ce au devenit locul nesupărat al epurilor apărați de ori-ce bântuire.

Culmea dealului despre miadă-nopțe formează malul Siretului, iar pe coasta culmei despre miadă-di este via de la Brad și apoi satul Brad, o cotună din comuna Călineștii, județul Roman. Privirea de pe stânca Bradului este încântătoare, întinsul șes al Siretului, cu o mulțime de sate și lunci, dealurile Bistriței, munții, liniile de șosele și a le drumului de fer, toate fac ca se nu se mai urască omului ce șade la Brad, ce nu este departe de gara Galbenii de cât ca la $\frac{1}{2}$ oră.

Două lucruri mi-au atras atențiunea la Brad: 1-în Ferma-modelă și a 2-a esplotarea rurală a moșiei.

Ferma-modelă înființată pe patru fâlcii de pământ, ce are un sâtean cu patru boi, are de scop a arăta micului cultivator sâtean ce trebuie se facă pentru ca se capete din acest pământ folosul cel mai mare. Prin îngrășare, prin furage artificiale, ferma modelă dobândește de câți-va ani o recoltă în grâu, popușoi și orz îndoit mai mare de cât aceia ce obișnuit se capătă în aceste locuri ferite. În ferma modelă se țin aproape de trei ori mai multe vite de cât acele ce are un sâtean cu patru fâlcii. Vite multe, recolte abundente, eată exemplul ce-l dă setenilor ferma modelă de la Brad.

În esplotarea rurală a moșiei celei-l'alte, ce nu este ferma modelă, se dă un alt exemplu de o altă îmbunătățire agricolă și mai importantă. De la legea rurală și până acum numărul sâtenilor cu boi de la Brad au crescut, s'au îndoit, pe când mai pretutindenea au scăzut.

La Brad legea rurală a dat pământ la 9 ómeni câte cu 2 boi, și la 9 pâlmași. Astăzi la Brad se numără 21 de parchi boi osebit de alte 60 vite mari la imaș și osebit de 400 de oi ale sâtenilor.

La Brad astăzi nu este om care se nu aibă măcar o vita. Până și acela sărac Ion al Tudorei, despre care s'a vorbit și în Camera, până și bietul Ion are astăzi o vacă.

Adevărata avuția a săteanului este vita, este păstoria. Cu vitele se ajută săteanul mai mult de cât cu plugăria. Săteanul face plugăria numai ca se aibă ce mânca, și ține vitele, pe care le prefăce, le vinde și scote bani de cheltuēla. Numai săteanul Român crede astăzi în vite. Si are dreptate. Eată ce ne spuse proprietarul Bradului despre Ion al Tudorei, despre amicul său Ion, pe care se vede că'l ține foarte de aproape. Bietul vărul Ion, așa 'i dice lui Ion al Tudorei, avea o vacă cu mare greț agonisita prin munca lui. Cu laptele de vacă 'și-au hrănit copilul și s'au înfruptat în dăile de dulce; dar nemilostivul perceptor, caruia datora trei trimestre 'i-au urmarit vaca. Ion a dus vaca la tērg, a vândut'o cu patru galbeni, au dat doi perceptorului și cu cei-l'alți doi au cumpărat o junca. Până va mai veni perceptorul, junca crește, fătă, dă lapte și Ion prefacēnd'o scapă iar de perceptor și nu perde semēnta de vita. Crea a fost până se prindă la semēnta de vita. De acum 'nainte Ion a apucat calea păstoriei și pot dice calea scapărei lui din nevoi. Mulțumita vitei, Ion n'au luat bani pe muncă de făcut până la anul.

La Brad astăzi nici un satean nu este dator cu muncă câte pe un an și doi și chiar trei mai 'nainte de a o face. Toți Brădenii muncesc când este timpul muncii și iēn pe munca lor prețul cel mai ureat, un preț cu 50 și chiar 100 la sută mai mare de cât prețul ce se dă când se plătește munca mai 'nainte de a se face. Așa în loc de 20 și 25 parale prăjina de secere, ce se plătește mai 'nainte de a se face munca, se capătă 40, 50 și chiar 60 parale prăjina de secere, când se plătește munca în timpul ce se face. Din acest punct de vedere explōtațiunea rurală de la Brad este modelul de cultură cel mai însemnat ce se dă tuturor cultivatorilor țerii.

Aceste sunt observațiunile cu care m'am întors de la Brad și care 'mi respâlătește ostenéla ce 'mi-am dat mergând la Brad cu d. G. Iascar.

Am ajuns la Brad cam pe la două ore după amiadă-di, am surprins pe bêtărînul nostru agronom Ión Ionescu ocupat cu cetirea; era Duminecă, n'avea treabă la ariă. Curiositatea m'a făcut se mă uit ca se ved ce roman cetea în cărtea ce o a-runcea din mână la sosirea noastră. Cărtea era a lui Beaulieu, *Etat moral et intellectuel des populations ouvrières*, ouvrage couronné par l'Académie des sciences morales et politiques.

Dupé dulceți și cafea, făcută de însuși ermitul de la Brad, ni se oferi un cancelup scos din ghetărie ca se ne mai reo-rească din nădușéla cea mare, dar pe care noi l'am mai încăldit încă cu câte un pahar două de Bordeaux. Spuindu'i că 'mi-e fîme, cu tôte că nu era nici timpul prîndului, nici al cînei, bunul nostru bêtărîn chemă o babă schiöpă și l' dîse că boerîi sunt flămîndi și că nu e timp de tăiat curcani și claponi, și nu trecu mult și ne pofti la masă. Masa încărcată cu tot felul de fructe, cu faguri de miere din stupii Bradului, cu smântână, cu brânză, cu mămăliguță și cu o delicioasă tocană de mușchiu de vacă, cum se face câte o dată numai la Hotelul Lazăr din București, și de astă dată un vin alb escelinte făcut din via Ursée a Bradului după tôte regulele științei. Se trăește bine la Brad.

Suntem recunoscători proprietarului Bradului pentru că ne-au oferit ospitalitate într-o chilă ne ocupată încă, și care așteptă pe invalidi presii spre a se liniști acolo la Brad de valorile luptelor politice. N'am refuzat, dar am amânat așteptarea oferiței făcută cu atîta dragoste.

La Brad sunt un rînd de chilii care au într'un capet un salon mare și în celă-alt un altul prefăcut în scôla de agricultură. Lîngă salon este chilăa fratelui Nicolae, apoi vine chilăa fratelui Ion, apoi vine chilăa unde se șede la masă,

după aceia vine chilia de óspeți, și în fine lângă scóla vine chilia destinată pentru invalidii presi. Cerdacul și toți stâlpii chiliilor sunt ornați cu flori remontante și tóte chiliile sunt înconjurate de flori și de pâlcuri de arbori de ornament american.

Termin notând un fapt ce m'a frapat la Brad. Indată ce ni-am pus la masă, mêtele și câinii au împlut chilia. Un dulañ mare, numit Voicu, se pusă sub masă la picióarele mele, urâta vecinătate! Tóte aceste animale spăimântátóre și muscátóre vor fi utile, nu mă îndoiesc, dar constat că erau de o deosebita considerațiune pentru noi. Fia-care chemat pe nume venea și'și lua partea lui, apoi páunii pe la ferești, apoi hulubii pe alei și luară și ei porțiunea lor și se împrăștiară.

Noi însă ne luarăm diua bună, gândind că la Brad totul este dispus pentru luminarea fiilor de cultivatori, dar că acum scóla de agricultură fiind închisă, fundatorele ei neavând elevi, se aplica cu plăcere la creșterea dobitócelor utile omului.

I. G. Valentinénu.

Biblioteca

„Gazeta de Baeñ“ din 23 Octombrie 1883.

CINE VREA SĂ ȘTIE.

M'am întors de la *Brad*; am vedut pe moșu Ion (cum 'l die mai toți), l'am gasit și supărat și vesel. Era supărat, de cele ce citește că se petrec prin lume; era vesel că cel puțin nu le vede cu ochii și nu le aude cu urechile.

Îți voi scrie altă dată, despre traiul venerabilului de la Brad; în acesta mă voi mărșini la impresiunea ce 'mi-a făcut Bradul, și care este: *plătirea muncii țăranului cu prețul cel mai urcat.*

Așa prăjina de arătură se plătește cu 25 bani

„ „ „ prașilă „ „ „ 95 „

„ „ „ secere „ „ „ 30 „

„ „ „ cōsă „ „ „ 20 „

Dina de lucru 1 leu nou.

Și de acea țăranii muncesc cu totă inima și rodul muncii lor rescumpără cu prisosință avansurile ce li se fac.

Libertatea muncii, dreptatea între muncitor și capitalist, asociațiunea între capital și muncă nu sunt bine vedute de către esplotatorii muncii țăranilor, de către puternicii impiatori ai țăranilor; căci ei caută să dea muncii prețul cel mai mic ce se pōte, și să eie cât se pōte mai multă muncă de la un om.

Compturile la Brad să țin în parte dublă (dopia scriptura) și conform cu prescripțiunile codului comercial. Jurnalul de cultură este numerotat, parafat și sigilat, și în tot anul tribunalul de Roman 'l încheie.

În acest jurnal am văzut că în anul trecut nu a rămas datoria la țărani pe munca nefăcută, de cât 72 lei! De la un număr de aproape 100 muncitori și pentr'o cultură de peste 100 de hectare, ceia ce face câte un hectar de om, un suhat pentru boii lor, prașilă, secere, și arătură, muncitorul face numai 25 prăjini prașilă și 30 secere, adică peste tot 20 Țile dintr'un an. Cu alte cuvinte, ȧăranul pentru 20 ȧile ce le dă pe muncă capătă 40 lei noi, adică câte 2 lei pe ȧi. Eată prețul de mijloc al unei ȧile ce capătă ȧăranul una cu alta la Brad. Procentul capitalului ce se avansază ȧăranilor, este trecut în contabilitate de la Brad numai cu 5 la sută pe an.

Capitalul luat de ȧărani pentru arătură, prașilă, secere, cósă și lucrul a 10 pogóne de vie, se suie la 4000 lei, și în tot anul 'l înapoese cu munca. Anul trecut a rămas datoria de 72 lei și este mult; căci în alți ani nu au rămas de loc. Și în anul acesta unii din ȧărani după sfârșitul fiă-cărei munci, s'au găsit cu munca făcută mai mult de cât erau datori, care li s'au plătit îndată; de aceea la Brad navălese ȧăranii la muncă. Și încă până acum ȧăranii nu a fost esecutați pentru munca plătită și nefăcută; căci puțină datoria ce rămâne să face muncă în anul viitor.

Acuma că am căpătat termîni pozitivi, cifre de comparat, putem să facem comparațiune cu tóte prețurile cu care să plătește munca și cu tóte muncile ce fac ȧăranii celor ce le dau bani pe muncă. D-ta amice gazetar, vei face acéstă lucrare pentru muncitorii ȧărani de la Ungureni ai d-lui ministru Lecca, ai d-lui prefect Vidrașcu și ai altor puternici a ȧilei; eu vė voi trimite cifrele de munci și de prețuri de la prefectul și sub-prefectul nostru, de la deputații și fii lor și de la alți naionali esplotatori de munca ȧăranilor.

Termin spuindu'ti că am găsit închisă scóla de agricultură practică de la Brad, dar fermă modelă am găsit'o cu tótă lucrarea progresivă. Este o cultură ce să face ca să se arătă

teranilor cum trebuie să facă și ei ca se capete rîde multe și bune. Întinderea fermei modele este de 4 falci sau 6 hectare, cât are un om cu 2 boi și o vacă. Asolementul fermei modele este de 4 ani, osebit de $\frac{1}{2}$ falce de luzernă. În anul I popușoi, anul al II grîn, anul al III trifoiu, anul al IV orz. Popușoii sunt îngrășați cu gunoii de la 3 cai și 2 vaci.

În anul acesta s'a făcut cercarea asolementului binal, adică popușoi și grîn. Productul fermei modele din anul trecut este 8 chile grîn la falce, 10 chile popușoi la falce și 12 chile orz la falce; cea ce face de hectar: 36 hectolitre popușoi, 32 hectolitre grîn, 40 hectolitre orz. Producerea samănă, cu aceea din țările cele mai înaintate în agricultură, precum este Flandra din Franția și Belgia. Producerea din ferma modelă, mulțumită îngrășării, este îndoit mai mare de cât producerea celuiia-l'alt pămînt al Bradului, căci pe cînd ferma dă 8 chile grîn la falce, cea-laltă moșia nu dă de cât 4—5 și anul acesta abia a fost de 3 chile. În anul acesta producerea popușoilor a trecut de 10 chile la falce în ferma modelă de la Brad.

Dată viitorul ce se arată teranilor prin cultura din mica fermă de la Brad.

Acestea pentru cine vrea să știe.

Salve.

Moldovanu. Revizor fără leafă.

CORECTURA GREȘELOR DE TIPAR.

Paginele

- V la introducere în loc de 1883 să se dică 1882.
6 în loc de calele să se dică eatale.
14 în loc de threoctistu să se dică theoctistu.
24 în loc de boeri să se dică țerani.
41 în loc de Coma să se dică Comea.
43 în loc de jidivină să se dică jidovina
58 în loc de I. I. Rouss să se dică Rousseau.
58 în loc de munitoru să se dică muncitorilor.
62 în loc de și cultura mică să se dică cu cultura mică.
63 în loc de Modina să se dică Modena.
69 în loc de capătă să se dică capăt
69 în loc de cu să se dică ea.
69 în loc de Beaunais să se dică Beauvais.
71 în loc de Rusticorum să se dică Rusticarum.
72 în loc de cea de la stupi să se dică ceara.
81 în loc de știn să se dică țină.
92 în loc de se vede să se dică se ved.
93 în loc de arâte să se dică arete.
121 în loc de saū bine să se dică saū mai bine.
-